ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Διπλωματική Εργασία

Συγγραφέας: ***Εξάρχου Γεωργία***
Επιβλέπων καθηγητής: ***Παγουλάτος Γεώργιος***

MSc International Negotiations

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Αθήνα, Ελλάδα, 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα 1
1 Περίληψη 3
2 Συντομογραφίες 3
3 Εισαγωγή 4
4 Φοροαποφυγή (tax avoidance) 7
4.1 Φοροδιαφυγή, Φοροαποφυγή, Επιθετικός Φορολογικός Σχεδιασμός και Φορολογικοί Παράδεισοι 7
4.1.1 Φορολογικοί Παράδεισοι 8
4.1.2 Επιβλαβή Προτιμησιακά Φορολογικά Καθεστώτα 10
4.1.3 Offshore Financial Centers (Υπεράκτια Οικονομικά Κέντρα) 10
4.2 Βασικοί τρόποι (channels) φοροαποφυγής 11
4.3 Μετατόπιση κερδών (profit shifting) 12
4.4 Αποτελέσματα αναδιανομής των κερδών 14
5 Φορολογικός Ανταγωνισμός 17
5.1 Μεταβολές στο εταιρικό φορολογικό σύστημα των αναπτυγμένων χωρών 17
5.2 Μεταβολές στο εταιρικό φορολογικό σύστημα των αναπτυσσόμενων χωρών 18
5.2.1 Αποτελέσματα 20
5.3 Είναι ωφέλιμη πρακτική η χορήγηση φορολογικών κινήτρων; 20
5.4 Προσπάθειες αντιμετώπισης και συνεργασίας 21
6 Οικονομική Ανισότητα 23
6.1 Περιγραφή της κατάστασης 24
6.1.1 Προβλήματα στην μέτρηση της Ανισότητας 24
6.1.2 Εισοδηματική Ανισότητα 25
6.1.3 Ανισότητα πλούτου 26
6.1.4 Αίτια αύξησης οικονομικής ανισότητας 27
6.2 Ανισότητα και δημοσιονομική πολιτική 28
6.2.1 Πώς οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις συνέβαλαν στην αύξηση της ανισότητας; 29
6.2.2 Ποιος πληρώνει τους εταιρικούς φόρους; 31
7 Συμπεράσματα 34
8 Εικόνες – Πίνακες 35
9 Βιβλιογραφία 59

“…but in this world nothing can be said to be certain, except death and taxes.”

Benjamin Franklin

1 ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Increasing economic inequality characterizes the first two decades of the 21st century. The globalization of trade and the digitalization of the economy multiplied the opportunities, but also amplified the potential of the wealthier citizens of the world to reduce their tax liabilities (tax avoidance). Under these novel circumstances, the countries intensified the competition among each other in order to attract multinational enterprises via offering fiscal incentives (tax competition). Actions taken by countries aiming to mitigate the repercussions of these phenomena played a significant role that contributed to the even further augmentation of inequality. This thesis is a review article that indicates the complex relationship between these phenomena and highlights the need for global cooperation as a prerequisite for efficient solutions.

2 ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ATP	Aggressive Tax Planning
BEPS	Base Erosion and Profit Shifting
CBO	Congressional Budget Office
EATR	Effective Average Tax Rate
EMTR	Effective Marginal Tax Rate
GDP	Gross Domestic Product
IMF	International Monetary Fund
IP	Intellectual Property
JCT	Joint Committee on Taxation
OFC	Offshore Financial Center
R&D	Research and Development
TPC	Tax Policy Center
WID	World Inequality Data
ΑΞΕ	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΠΕ	Πολυεθνικές Επιχειρήσεις

3 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκοσμιοποίηση του εμπορίου και των επενδύσεων, καθώς και η εξέλιξη της τεχνολογίας έχουν αλλάξει ριζικά το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Χάριν όλων αυτών, νέες ευκαιρίες και νέες δυνατότητες έχουν δημιουργηθεί που μπορούν να συμβάλουν στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, της σταθερότητας, της εργασίας και στην άμβλυνση της οικονομικής ανισότητας. Δυστυχώς, οι παγκόσμιες αυτές εξελίξεις δεν πολλαπλασίασαν μόνο τις δυνατότητες για αυξημένη οικονομική και επιχειρηματική δραστηριότητα. Πολλαπλασίασαν επίσης τις δυνατότητες που έχει ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο να καταφύγει σε ενέργειες φοροαποφυγής ή και φοροδιαφυγής, μειώνοντας ταυτόχρονα τις πιθανότητες να γίνει αυτό αντιληπτό από τις αρμόδιες αρχές. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται διάφορα επιθετικά φορολογικά σχήματα που έχουν ως αποτέλεσμα την διάβρωση των φορολογικών βάσεων άλλων χωρών και την αλλαγή της δομής της φορολογίας (μετατοπίζοντας μέρος του φορολογικού βάρους από κινητούς σε σχετικά ακίνητους παράγοντες και από το εισόδημα στην κατανάλωση), ενώ παρεμποδίζουν τους αναδιανεμητικούς στόχους του κράτους. Οι αλλαγές αυτές στο διεθνές περιβάλλον φαίνεται ότι σχετίζονται άμεσα με την άνοδο της οικονομικής ανισότητας σε όλα τα κράτη του κόσμου.

Η στροφή του ενδιαφέροντος προς τα ζητήματα της φοροαποφυγής, της φοροδιαφυγής, καθώς και η λήψη αντισταθμιστικών μέτρων ξεκίνησε με τον Κώδικα Δεοντολογίας για την Φορολογία των Επιχειρήσεων το 1997 και την δημοσίευση της αναφοράς του ΟΟΣΑ το 1998 για τον Επιβλαβή Φορολογικό Ανταγωνισμό. Ωστόσο, η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση το 2008 λειτούργησε ως καταλύτης και προκάλεσε τις κυβερνήσεις των πιο ισχυρών οικονομικά κρατών να ασχοληθούν σοβαρά με την αντιμετώπιση του ζητήματος, αφενός διότι υπήρξε σημαντική μείωση στα κρατικά έσοδα, αφετέρου διότι υπήρχε έντονη κοινωνική αναταραχή λόγω της ύφεσης. Οι πληροφορίες που συνέρρεαν από τον τύπο ανά διαστήματα για την υπερβολικά χαμηλή φορολογία μεγάλων και κυρίως επικερδών πολυεθνικών επιχειρήσεων σε μια περίοδο δημοσιονομικής λιτότητας διατήρησε το ενδιαφέρον των πολιτών προς αυτά τα ζητήματα. Άμεση συνέπεια ήταν η δημιουργία του φιλόδοξου έργου των G20-ΟΟΣΑ (OECD 2013) που στοχεύει στην παρεμπόδιση της διάβρωσης των φορολογικών βάσεων και της μετατόπισης των κερδών (Base Erosion and Profit Shifting-BEPS). Οραματίζεται την συντονισμένη δράση των κρατών του κόσμου σε 15 τομείς με σκοπό την μείωση των ευκαιριών φοροαποφυγής των πολυεθνικών εταιρειών. (Crivelli, Mooij and Keen, 2015)

Η *φοροαποφυγή*[1] και η φοροδιαφυγή έχουν επίπτωση στον δημοσιονομικό και οικονομικό τομέα, καθώς και στο χρηματοοικονομικό σύστημα. Πρώτον, στερεί σημαντικά έσοδα από τους προϋπολογισμούς των χωρών (δημοσιονομικό αντίκτυπο). Δεύτερον, πέραν της μείωσης των δημοσίων εσόδων, οι προαναφερθείσες πρακτικές έχουν ευρύτερα αποτελέσματα στην οικονομία, καθώς επηρεάζουν τον δημοσιονομικό ανταγωνισμό των φορολογικών δικαιοδοσιών (tax competition), την οικονομική ανάπτυξη και κατ' επέκταση την απασχόληση, ενώ φαλκιδεύουν τον δίκαιο ανταγωνισμό των επιχειρήσεων και τον δίκαιο επιμερισμό των φορολογικών βαρών μεταξύ των φορολογουμένων (αντίκτυπο στον οικονομικό τομέα). Τρίτον, η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή επιδρούν στην σταθερότητα των χρηματοπι-

[1] Στην παρούσα εργασία θα περιγραφεί αναλυτικά στην συνέχεια μόνο το φαινόμενο της φοροαποφυγής.

στωτικών αγορών (αντίκτυπος στο χρηματοοικονομικό σύστημα). (Blomeyer and Sanz, 2017, 40)

Συνεπώς, η πάταξη της φοροαποφυγής και της φοροδιαφυγής αποτελεί ζήτημα μείζονος σημασίας. Οι πρακτικές αυτές, που επιτυγχάνονται ως επί το πλείστον μέσω των φορολογικών παραδείσων, δημιουργούν ένα αίσθημα αδικίας εντός της κοινωνίας, έχοντας ως αποτέλεσμα την διάρρηξη του κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ των πολιτών και της κυβέρνησης, ενώ ναρκοθετούν τις εθνικές κυβερνήσεις, τον καπιταλισμό και τελικά, την ίδια την δημοκρατία. (Murphy, 2017)

Επιπλέον, μία άλλη άμεση συνέπειά τους είναι ότι παραβιάζουν το κυριαρχικό δικαίωμα κάθε κράτους να αποφασίζει τους νόμους που θα ορίζουν τον δημοσιονομικό του τομέα. Όμως, αυτό που θα πρέπει να τονιστεί είναι ότι σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, οι φορολογικοί κανόνες θα πρέπει να θεσπίζονται με σεβασμό στα υπόλοιπα κράτη, προωθώντας τον δίκαιο ανταγωνισμό και την διαφάνεια. Μόνο έτσι μπορεί να προωθηθεί η ανάπτυξη, να αντιμετωπιστεί η οικονομική ανισότητα και να αυξηθεί η απασχόληση. Όμως, *ο φορολογικός ανταγωνισμός* υποβιβάζει την ικανότητα των κυβερνήσεων να εφαρμόσουν αποτελεσματικά τους στόχους της φορολογικής πολιτικής τους, καθώς αναγκάζει τις κυβερνήσεις να επιλέγουν στρατηγικά τους φόρους τους. (Rixen, 2011)

Τα παραπάνω φαινόμενα συνέβαλαν κατά ένα μέρος, ώστε οι κυβερνήσεις των τελευταίων χρόνων να αντιμετωπίζουν όλο και περισσότερους περιορισμούς στους προϋπολογισμούς τους, οπότε να δυσκολεύονται να επιτύχουν τους στόχους τους. Άμεση συνέπεια είναι η αδυναμία από τις κυβερνήσεις να εξασφαλίζουν ένα κράτος ευμάρειας για το σύνολο των πολιτών τους. Βασική αιτία είναι ότι τα φορολογικά συστήματα των κρατών αντιμετωπίζουν στην ουσία τρεις προκλήσεις: α) *χαμένους πόρους*, β) *μειωμένη αποδοτικότητα*, γ) *έλλειψη ισότητας* (Bénassy-Quéré, 2019, 118-119). Για αυτόν τον λόγο έχει δημιουργηθεί μία έντονη συζήτηση σχετικά με την ιδέα αλλαγής του τρόπου φορολόγησης των πλουσιότερων ανθρώπων, ο οποίος έγινε πιο γενναιόδωρος από το 1980. Η συζήτηση περιλαμβάνει προτάσεις αύξησης των φόρων ιδιοκτησίας και πλούτου και εναρμόνιση του τρόπου που το φορολογικό σύστημα αντιμετωπίζει το εισόδημα από την απασχόληση και το εισόδημα από το κεφάλαιο, το οποίο τείνει να φορολογείται λιγότερο (Keeley, 2015, 32-102). Μάλιστα, η αύξηση του ποσοστού των εταιρικών κερδών ως προς το GDP, καθώς και η αύξηση του εισοδήματος από το κεφάλαιο ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος χρησιμοποιήθηκαν ως επιχειρήματα για την ανάδειξη της φορολόγησης του κεφαλαίου ως μια από τις σημαντικότερες πηγές για τις εισοδηματικές ανάγκες του κράτους (Kimberly A Clausing, 2016). Όμως, η φορολόγηση του κεφαλαίου και ειδικά των εισοδημάτων των εταιρειών είναι ένα από τα πιο ακανθώδη ζητήματα στην διεθνή οικονομική πολιτική. Έχουν γραφτεί πλήθος οικονομικών μελετών σχετικά με την αποδοτικότητα της φορολόγησής του, ποιο είναι το άριστο επίπεδο φορολόγησης, καθώς και αν θα πρέπει εξαρχής να φορολογείται. Τα ζητήματα αυτά πέραν του ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος απασχολούν έντονα την κοινή γνώμη, καθώς σχετίζονται άμεσα με την καθημερινή ζωή των πολιτών. Αυτός είναι και ο λόγος που πέραν της οικονομικής διάστασης υπάρχει έντονη πολιτική χροιά.

Σε μια περίοδο *αυξανόμενης οικονομικής ανισότητας* εντός των κρατών, οι κυβερνήσεις έχουν ανάγκη από περισσότερα έσοδα για να καταφέρουν να εξασφαλίσουν ένα κράτος ευημερίας για όλους τους πολίτες τους. Ο COVID-19 λειτούργησε ως μεγεθυντικός φακός στο πρόβλημα αυτό. Οι απαραίτητες και σωστές κυβερνητικές παρεμβάσεις κατά τη διάρκεια της πανδημίας με σκοπό της προστασία της απασχόλησης και των πιο αδύναμων πολιτών αύξησαν τους δείκτες δημόσιου χρέους σε επίπεδα ρεκόρ, αυξάνοντας τις ανησυχίες σχετικά με τον τρόπο ανάκαμψης. Καθίσταται αδήριτη ανάγκη να υπάρξει πραγματική και ουσιώδης συνεργασία μεταξύ των κρατών, ώστε να διορθωθούν τα προβλήματα που εμποδίζουν τις κυβερνήσεις να παρέχουν ένα κράτος ευημερίας στους πολίτες τους.

Μετά από αυτήν την σύντομη εισαγωγή σε κάποια από τα σημαντικότερα προβλήματα της παγκόσμιας οικονομίας, η συνέχεια της εργασίας έχει ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο θα αναλυθούν κάποιες βασικές έννοιες που αφορούν συνολικά τα ζητήματα που πραγματεύεται η εργασία, θα παρουσιαστεί εν συντομία το φαινόμενο και οι τρόποι φοροαποφυγής, ενώ θα παρατεθούν κάποιες μετρήσεις των απωλειών που υφίστανται τα κράτη λόγω της τελευταίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί το φαινόμενο του φορολογικού ανταγωνισμού, καθώς και τα αποτελέσματα που δημιουργεί στα κράτη. Το τρίτο κεφάλαιο αναλύει συνοπτικά αφενός τις τάσεις της οικονομικής ανισότητας παγκοσμίως, αφετέρου τις βασικές και κοινές εξελίξεις στην φορολογική πολιτική των πλείστων κρατών του κόσμου, οι οποίες προκλήθηκαν ουσιαστικά εξαιτίας του φαινομένου της φοροαποφυγής και του φορολογικού ανταγωνισμού.

Ο κύριος σκοπός της παρούσας διπλωματικής είναι να εξηγηθούν περιληπτικά τα παγκόσμια φαινόμενα της φοροαποφυγής και του φορολογικού ανταγωνισμού, καθώς και να διερευνηθούν πιθανές επιδράσεις τους στο ζήτημα της αυξανόμενης οικονομικής ανισότητας. Μέσα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση θα γίνει προσπάθεια να ερευνηθεί κατά πόσο συνδέονται, αν επηρεάζει το ένα το άλλο, καθώς και αν θα μπορέσουν να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα για τους τρόπους αντιμετώπισής τους.

4 ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗ (TAX AVOIDANCE)

Ένας από τους σημαντικότερους λόγους που "ανθίζουν" η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή είναι ότι οι ισχύοντες φορολογικοί κανόνες δεν ανταποκρίνονται στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον. Το παρόν φορολογικό σύστημα δημιουργήθηκε ως επί το πλείστον μετά την λήξη του Α' Παγκοσμίου πολέμου, σε μία περίοδο όπου οι οικονομικές δραστηριότητες προϋπέθεταν την φυσική παρουσία (brick-and-mortar). Οι βασικές αρχές του διεθνούς φορολογικού συστήματος τέθηκαν την δεκαετία του 1920 από τέσσερις οικονομολόγους, κατόπιν αιτήματος της Κοινωνίας των Εθνών. Ο βασικός λόγος για αυτήν την ενέργεια ήταν η ανάγκη προς επίλυση των προβλημάτων στην φορολόγηση των κερδών, τα οποία προέκυψαν με την σταδιακή διεθνοποίηση του εμπορίου. Η βασική αρχή που ορίστηκε είναι ότι τα κέρδη κάθε επιχειρηματικής δραστηριότητας οφείλουν να φορολογούνται στην δικαιοδοσία που παρήχθησαν (source country). Επιπλέον καθιερώθηκε η τιμολόγηση των προϊόντων που πωλούνται εντός θυγατρικών εταιρειών βάσει της αρχής «arm's length». Οι διάφορες θυγατρικές εταιρείες, δηλαδή, οφείλουν να συναλλάσσονται προϊόντα ή υπηρεσίες σε τιμές που θα καθόριζαν, εάν επρόκειτο για ανεξάρτητες εταιρείες. Τέλος, αποφασίστηκε ότι τα διεθνή φορολογικά θέματα θα ρυθμίζονταν σε διμερές επίπεδο και όχι υπό μία πολυμερή, διεθνή συμφωνία.

Καθεμία από τις τρείς αρχές εγείρει τα δικά της ζητήματα. Ήδη από την περίοδο εκείνη, αρκετοί οικονομολόγοι άσκησαν κριτική στις αδυναμίες αυτών των αρχών. Ωστόσο, η μεγάλη ύφεση διέκοψε την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας, οπότε οι ανεπάρκειες που δημιουργούνταν αφορούσαν πια μικρό κομμάτι της οικονομίας. Η κατάσταση άρχισε σταδιακά να αλλάζει από το 1970 (εικόνα 1). Η ραγδαία άνθιση των διεθνών επενδύσεων στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και των αρχών του 2000 έφερε στο προσκήνιο όλες τις αδυναμίες αυτού του συστήματος, οι οποίες δίνουν την δυνατότητα φοροαποφυγής. (Zucman, 2014, 122-127)

4.1 ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ, ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗ, ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΙ

Κρίνεται σημαντικό να δοθούν οι ορισμοί και κάποια χαρακτηριστικά των βασικών εννοιών που θα απασχολήσουν ολόκληρη την ενότητα. Οι όροι *φοροδιαφυγή* και *φοροαποφυγή* δεν περιγράφουν την ίδια κατάσταση. Η φοροδιαφυγή είναι η σκόπιμη εξαπάτηση των φορολογικών αρχών με σκοπό την ελάττωση των φορολογικών υποχρεώσεων. Η φοροαποφυγή ορίζεται ως η ρύθμιση των φορολογικών υποθέσεων ενός ατόμου ή εταιρείας με σκοπό την μείωση των φορολογικών υποχρεώσεων. Αν και με την αυστηρή έννοια του όρου η ρύθμιση αυτή θα μπορούσε να είναι νόμιμη, συνήθως αντίκειται στον σκοπό του νόμου που παριστάνει ότι ακολουθεί. Εν συντομία, η φοροαποφυγή παραβαίνει το πνεύμα του νόμου και όχι το γράμμα, ενώ οδηγεί σε ένα από τα ακόλουθα: α) καταβάλλεται λιγότερος φόρος από αυτόν που θα απαιτούνταν σύμφωνα με μία λογική ερμηνεία του νόμου της χώρας, β) καταβάλλεται φόρος για κέρδη που δηλώθηκαν σε μία χώρα που δεν είναι η ίδια με αυτή που κερδήθηκαν, γ) ο φόρος καταβάλλεται σε ύστερο χρόνο σε σχέση με τα κέρδη που συνδέεται, δ) ο φόρος καταβάλλεται από ένα άτομο που δεν παρήγαγε το δηλωθέν εισόδημα. (Blomeyer and Sanz, 2017, 37-38)

Ένας άλλος όρος που χρησιμοποιείται για την φοροαποφυγή – όπως αυτή ορίστηκε πιο πάνω – είναι ο *Επιθετικός Φορολογικός Σχεδιασμός* (Aggressive Tax Planning –ATP). Αφορά κυρίως την φοροαποφυγή των πολυεθνικών επιχειρήσεων που έχει ως αποτέλεσμα την διάβρωση των φορολογικών βάσεων και την μετακίνηση των κερδών σε άλλες δικαιοδοσίες. Το 2012 η Κομισιόν όρισε τον Επιθετικό Φορολογικό Σχεδιασμό (ATP) ως την εκμετάλλευση των τεχνικών λεπτομερειών ενός φορολογικού συστήματος ή τις ασυμφωνίες μεταξύ δύο ή περισσότερων φορολογικών συστημάτων με σκοπό την μείωση του φορολογικού βάρους. Ο λόγος που χρησιμοποιείται κυρίως από τους ομίλους πολυεθνικών επιχειρήσεων είναι αφενός, διότι έχουν την οικονομική δυνατότητα να το πραγματοποιήσουν και αφετέρου, γιατί η επιχειρηματική τους δραστηριότητα αναπτύσσεται σε μεγάλο αριθμό χωρών. Βέβαια, η ενεργή διαχείριση των φορολογικών τους ζητημάτων δεν συνεπάγεται και την ύπαρξη ATP. Είναι ενδιαφέρον ότι αρκετά κράτη σκόπιμα επιτρέπουν σε επιχειρήσεις να μειώνουν τα συνολικά φορολογικά τους βάρη, αν αναπτύξουν μία συμπεριφορά που κρίνει το κράτος ότι θα βοηθήσει στην αύξηση της κοινωνικής τους ευημερίας (π.χ. περισσότερες δαπάνες για την Έρευνα και την Ανάπτυξη). (Blomeyer and Sanz, 2017)

Ωστόσο, συχνά τα όρια ανάμεσα στις συνθήκες που περιγράφηκαν είναι θολά. Αρκετές φορές ο επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός (φοροαποφυγή) διώκεται από τις αρχές και έγκειται στις δικαστικές αρχές να αποφασίσουν κατά πόσο διαπράττεται ή όχι παραβίαση των νόμων (π.χ. κρατική βοήθεια της Ιρλανδίας στην Apple). (Dover *et al.*, 2015, 5)

Ο όρος *Φορολογικός Παράδεισος* συχνά χρησιμοποιείται ταυτόσημα με τους όρους *Επιβλαβές Προτιμησιακό Καθεστώς*, *Offshore Financial Center*, *μη Συνεργαζόμενες Δικαιοδοσίες* κλπ. Ο βασικός λόγος είναι ότι δεν υπάρχει ομοφωνία για το τι ακριβώς περιγράφουν, οπότε συχνά οι έννοιες αυτές επικαλύπτουν η μία την άλλη ή χρησιμοποιούνται με ταυτόσημο τρόπο. Πριν αναλυθούν παρακάτω, κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί ξεχωριστά ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά τους που είναι άλλωστε και από τους βασικούς λόγους που τα καθιστά ελκυστικά: η μυστικότητα. Μυστικότητα χαρακτηρίζει, τόσο το τραπεζικό και χρηματοοικονομικό τους σύστημα, όσο και τις νομικές και φυσικές οντότητες που χρησιμοποιούν αυτού του είδους τις δικαιοδοσίες (π.χ. μέτοχοι τραπεζών, πραγματικοί ιδιοκτήτες καταπιστευμάτων κ.λπ.). (Booijink and Weyzig, 2007)

4.1.1 Φορολογικοί Παράδεισοι

Η σκόπιμη δημιουργία φορολογικών παραδείσων είναι ένα φαινόμενο των τελευταίων 100 χρόνων. Οι πρώτες περιπτώσεις φορολογικών παραδείσων δεν ήταν τυχαίες και προέκυψαν από τον ανταγωνισμό δύο αμερικανικών πολιτειών. Το 1880 η πολιτεία του New Jersey θέσπισε ευνοϊκούς νόμους, με σκοπό να προσελκύσει επιχειρήσεις από την γειτονική πολιτεία Delaware. Η πρακτική αυτή είχε επιτυχία. Για αυτόν τον λόγο, το Delaware το 1898 προχώρησε στην λήψη ακόμα πιο επιθετικών πρακτικών. Μέχρι και σήμερα μάλιστα, τα αποτελέσματα αυτής της πρακτικής είναι ορατά, αφού το Delaware αποτελεί την νομική βάση πολλών αμερικανικών εταιρειών.

Οι περισσότεροι από τους φορολογικούς παραδείσους που υπάρχουν σήμερα αναπτύχθηκαν γύρω από δύο κύριους γεωπολιτικούς πόλους. Ο ένας συνδέεται με την πόλη του Λονδίνου και περιλαμβάνει περιοχές εξαρτημένες από το Βρετανικό Στέμμα (Νησιά της Μάγχης: Τζέρσεϋ, Γκέρνσεϋ, και η Νήσος Μαν), Υπερπόντιες Βρετανικές Κτήσεις (Κέιμαν Νήσοι, Βερμούδες, Βρετανικές Παρθένοι Νήσοι, Τερκς και Κέικος, και Γιβραλτάρ), καθώς και πρόσφατα ανεξαρτητοποιημένες βρετανικές αποικίες (Χονγκ Κονγκ, Σιγκαπούρη, οι Μπαχάμες και Μπαχρέιν). Ο άλλος πόλος αναπτύσσεται στην Ευρώπη και αποτελείται από τις Χώρες της *BENELUX* (Βέλγιο, Ολλανδία και Λουξεμβούργο), την Ιρλανδία, την Ελβετία και το Λιχτενστάιν. Οι μόνοι σημαντικοί φορολογικοί παράδεισοι που δεν είναι μέλη αυτών των δύο πόλων είναι ο Παναμάς και σε μικρότερο βαθμό η Ουρουγουάη.

Βασική λειτουργία ενός φορολογικού παραδείσου είναι ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί για λόγους φοροδιαφυγής ή και φοροαποφυγής. Αρκετές χώρες έχουν χαρακτηριστικά που εμφανίζονται σε φορολογικούς παραδείσους όπως υψηλής κινητικότητας χρηματοοικονομικό περιβάλλον, ενώ παρουσιάζουν σημαντικά φορολογικά προνόμια σε ορισμένους τομείς της επιχειρηματικής δραστηριότητας της χώρας τους. Είναι σαφές ότι θα μπορούσαν και αυτές οι χώρες δυνητικά να λάβουν αυτόν τον χαρακτηρισμό[2]. Ένα σημαντικό στοιχείο για τον διαχωρισμό των χωρών αυτών από τους φορολογικούς παραδείσους είναι η σκοπιμότητα, δηλαδή το κατά πόσο είναι τμήμα της αναπτυξιακής στρατηγικής μίας χώρας η δημιουργία ενός πλαισίου που δεν αποσκοπεί στην δημιουργία πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας αλλά στην προσέλκυση φυσικών και νομικών προσώπων, αποκλειστικά για λόγους φορολογίας και μυστικότητας. (Palan, 2009) Ωστόσο, η γραμμή που διαχωρίζει τις χώρες αυτές από τους φορολογικούς παραδείσους είναι αυθαίρετη, για αυτό τα κριτήρια που θα χρησιμοποιήσει κάποιος για να χαρακτηρίσει μία φορολογική δικαιοδοσία ως φορολογικό παράδεισο είναι σημαντικά.

Υπάρχουν διαφορετικές απόψεις για το ποια δικαιοδοσία ορίζεται ως φορολογικός παράδεισος. Ο ευρέως αποδεκτός ορισμός σχηματίστηκε το 1998 από τον ΟΟΣΑ που έθεσε τα ακόλουθα κριτήρια που πρέπει να πληρούνται για να χαρακτηριστεί μία δικαιοδοσία ως φορολογικός παράδεισος (OECD, 1998, 19-20):

- Εφαρμογή μηδαμινών ή ονομαστικών φόρων, το οποίο αποτελεί και το σημείο έναρξης για την κατάταξη μίας δικαιοδοσίας ως φορολογικού παραδείσου.
- Ύπαρξη νόμων ή μέτρων που εμποδίζουν την αποτελεσματική ανταλλαγή σχετικών πληροφοριών με άλλες κυβερνήσεις για τους φορολογουμένους τους, οι οποίοι επωφελούνται από τους μηδαμινούς ή χαμηλούς φόρους της συγκεκριμένης δικαιοδοσίας.
- Έλλειψη διαφάνειας στον φορολογικό τομέα, καθιστώντας έτσι δυσκολότερο για τις άλλες χώρες να λάβουν αμυντικά μέτρα.

Η αρχική δημοσίευση του ΟΟΣΑ περιείχε και ένα τέταρτο κριτήριο, το οποίο έκρινε το κατά πόσο υπήρχε ουσιαστική οικονομική δραστηριότητα. Απορρίφθηκε το 2001 από την διοίκηση των ΗΠΑ (Booijink and Weyzig, 2007). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποδέχεται σε γενικές γραμμές τον ορισμό του ΟΟΣΑ, προσέθεσε όμως το 2012 ότι μία δικαιοδοσία θεωρείται φορολογικός παράδεισος, αν έχει καταχωρηθεί από την Financial Action Task Force (FATF) στον κατάλογο μη συνεργάσιμων δικαιοδοσιών. Η χρήση καταλόγων είναι ένα χρήσιμο εργαλείο, τόσο αναγνώρισης και απόδοσης του όρου *φορολογικός παράδεισος* στις διάφορες δικαιοδοσίες, όσο και αποτροπής υιοθέτησης συμπεριφορών που θα τοποθετούσαν μία δικαιοδοσία σε μία τέτοια λίστα. Από το 2017 και μετά, η ΕΕ έχει υιοθετήσει έναν κοινό κα-

[2] Ο ΟΟΣΑ χαρακτηρίζει τις χώρες που έχουν επιθετικές ή επιβλαβείς διατάξεις στο φορολογικό τους σύστημα ως Επιβλαβή Φορολογικά Καθεστώτα και τα διαχωρίζει από τους φορολογικούς παραδείσους.

τάλογο με χώρες που δεν εφαρμόζουν κανόνες χρηστής φορολογικής διακυβέρνησης, χαρακτηρίζοντάς τες ως μη συνεργαζόμενες δικαιοδοσίες αντί για φορολογικούς παραδείσους. Αρκετοί οργανισμοί, κράτη κ.λπ. έχουν υιοθετήσει διαφορετικά κριτήρια σε σχέση με τα παραπάνω, τα οποία θα πρέπει να πληρούνται για να χαρακτηριστεί κάποια δικαιοδοσία φορολογικός παράδεισος. Σε γενικές γραμμές, παρατηρείται η τάση προοδευτικά να μην χρησιμοποιείται από τους επίσημους οργανισμούς ο όρος *φορολογικός παράδεισος*. Αυτό, ενδεχομένως, οφείλεται στο κόστος για την φήμη που μπορεί να έχει για μία δικαιοδοσία αυτός ο χαρακτηρισμός. (Blomeyer and Sanz, 2017, 24-26)

4.1.2 Επιβλαβή Προτιμησιακά Φορολογικά Καθεστώτα

Ο ΟΟΣΑ το 1998 διατύπωσε κάποια κριτήρια που θα πρέπει να πληρούνται για να χαρακτηριστεί ένα Προτιμησιακό Φορολογικό Καθεστώς ως Επιβλαβές. Αρχικά, θα πρέπει να εξεταστεί κατά πόσο: α) επιβάλλονται χαμηλοί ή μηδενικοί πραγματικοί φόροι στα έσοδα από γεωγραφικά κινητές χρηματοοικονομικές δραστηριότητες και άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, β) το συγκεκριμένο καθεστώς διαχωρίζεται (ring-fenced) από την εγχώρια οικονομία, γ) υπάρχει έλλειψη διαφάνειας, δ) μη αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφοριών σε σχέση με το καθεστώς (OECD, 1998, 26-27). Όπως και για τους φορολογικούς παραδείσους, έτσι και για αυτόν τον όρο δεν υπάρχει ομοφωνία για το ποια από τα κριτήρια θα πρέπει να πληρούνται για να χαρακτηριστεί μια δικαιοδοσία ανάλογα. Το Tax Justice Network για παράδειγμα κατατάσσει τις δικαιοδοσίες που χαρακτηρίζονται από τον ΟΟΣΑ ως επιβλαβή φορολογικά καθεστώτα στον κατάλογο των φορολογικών παραδείσων, καθώς εφαρμόζει έναν ευρύτερο ορισμό για το τι είναι φορολογικός παράδεισος, συνεπώς περιλαμβάνονται περισσότερες χώρες. (Booijink and Weyzig, 2007)

4.1.3 Offshore Financial Centers (Υπεράκτια Οικονομικά Κέντρα)

Ο όρος *Offshore* ορίζεται ως μία τοποθεσία που βρίσκεται εκτός από τα εθνικά όρια κάποιου και μπορεί να είναι χερσαία ή θαλάσσια (Hayes and Scott, 2020). Ούτε εδώ υπάρχει ομοφωνία για τα κριτήρια που θα πρέπει να πληρούνται, ώστε να χαρακτηριστεί κάποια χώρα ή δικαιοδοσία ως OFC (Offshore Financial Center). Σε γενικές γραμμές, τα OFCs έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά με τους φορολογικούς παραδείσους. Η κύρια διαφορά στον ορισμό των OFCs σε σχέση με τους φορολογικούς παραδείσους είναι ότι δεν απαιτείται από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ή τις εταιρικές δομές να έχουν φυσική παρουσία. (Blomeyer and Sanz, 2017)

Ένα έγγραφο εργασίας του IMF το 2007, για να ορίσει ένα OFC, εστίασε κυρίως στην αναλογία των καθαρών εξαγόμενων χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προς το GDP. Σύμφωνα με αυτό, OFCs ορίζονται *χώρες ή δικαιοδοσίες που παρέχουν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες σε μη κατοίκους σε μία δυσανάλογη κλίμακα σε σχέση με το μέγεθος και την χρηματοδότηση της εγχώριας οικονομίας τους*. Με βάση αυτήν την μεθοδολογία, διαμορφώνονται τρία διακριτά χαρακτηριστικά που εξυπηρετούν στην κατάταξη μίας δικαιοδοσίας ως OFC, τα οποία είναι: α) ο πρωταρχικός προσανατολισμός των επιχειρήσεων προς μη κατοίκους, β) ένα ευνοϊκό ρυθμιστικό περιβάλλον, γ) η ύπαρξη χαμηλών ή μηδενικών σχημάτων φορολογίας (Blomeyer and Sanz, 2017, 26-28). Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι παρόμοια με αυτά που διατύπωσε ο ΟΟΣΑ για τους φορολογικούς παραδείσους.

Εν κατακλείδι, δεν υπάρχουν απόλυτοι ορισμοί για να περιγράψουν τους παραπάνω όρους για αυτό και συχνά χρησιμοποιούνται με συνώνυμο τρόπο για να χαρακτηρίσουν τις ίδιες χώρες ή δικαιοδοσίες. Οι υφιστάμενοι κατάλογοι που έχουν καταρτιστεί από διαφορετικούς οργανισμούς συχνά δεν ταυτίζονται ως προς τις χώρες που περιλαμβάνουν. Αυτό οφείλεται στις διαφορετικές μεθόδους και δείκτες που χρησιμοποιούν για να αναγνωρίσουν και να κατατάξουν τις διάφορες δικαιοδοσίες. Φυσικά, κάθε προσέγγιση που επιλέγεται από κάθε οργανισμό έχει τα θετικά της και τα αρνητικά της. (Booijink and Weyzig, 2007)

4.2 Βασικοι τροποι (channels) φοροαποφυγης

Η βιβλιογραφία αναγνωρίζει διάφορους τρόπους (channels) που οι πολυεθνικές χρησιμοποιούν για να μειώσουν το φορολογικό τους βάρος. Οι ακριβείς τρόποι ποικίλουν και εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα ειδικά χαρακτηριστικά του εθνικού φορολογικού συστήματος και των δικτύων με τις συνθήκες που έχει συνάψει. Μία χώρα έχει δικαίωμα να φορολογήσει τα κέρδη κάποιας πολυεθνικής, όταν αυτά παρήχθησαν στην συγκεκριμένη χώρα, όταν δηλαδή η επένδυση και η παραγωγή των προϊόντων ή των υπηρεσιών της πολυεθνικής, συνέβησαν στην συγκεκριμένη χώρα (source country). Επίσης, μία χώρα έχει δικαίωμα να φορολογήσει μία πολυεθνική, αν η έδρα της πολυεθνικής βρίσκεται στην συγκεκριμένη χώρα (residence country). Οι χώρες στις οποίες παρήχθησαν τα κέρδη έχουν δικαίωμα να φορολογήσουν το ενεργό εισόδημα της επιχείρησης (π.χ. πωλήσεις), ενώ οι χώρες που εδρεύει η πολυεθνική δύνανται να φορολογήσουν το παθητικό της εισόδημα. Ανάλογα σε ποια από τις παραπάνω κατηγορίες ανήκει μία χώρα, χρησιμοποιούνται διαφορετικοί τρόποι φοροαποφυγής από τις πολυεθνικές. (Beer, de Mooij and Liu, 2020, 660-665)

Υπάρχουν διάφορα είδη κατηγοριοποίησης των κύριων τρόπων (channels) ATP. Για παράδειγμα, η μελέτη των Loretz κ.ά. (2017) ομαδοποιούν τους τρόπους αυτούς σε τρείς ευρείες κατηγορίες (ATP channels) : α) ATP μέσω πληρωμής τόκων, β) ATP μέσω πληρωμής δικαιωμάτων (royalty), γ) ATP μέσω στρατηγικών τιμών μεταβίβασης (Loretz *et al.*, 2017, 8). Στην παρούσα διπλωματική εργασία επιλέγεται η κατηγοριοποίηση που υιοθέτησαν στην μελέτη τους οι Beer S., Mooij R., Liu L. (2020), σύμφωνα με την οποία ένας από τους κύριους τρόπους φοροαποφυγής σε μία χώρα που παρήχθησαν τα κέρδη είναι ο *λανθασμένος καθορισμός των τιμών μεταβίβασης* (Transfer Mispricing). Πρόκειται για κατάχρηση της αρχής arm's length, που είναι εύκολο να συμβεί, καθώς αρκετές φορές δεν υπάρχει συναλλαγή με τρίτο μέρος, ώστε να ελεγχθεί ο καθορισμός της τιμής στο σωστό επίπεδο. Άλλωστε, σε αρκετές περιπτώσεις (ειδικά για άυλα προϊόντα) δεν υπάρχει τιμή πώλησης σε ανεξάρτητη εταιρεία. Έτσι, οι πολυεθνικές μπορούν να ορίζουν χαμηλότερες τιμές για προϊόντα ή υπηρεσίες που προέρχονται από μία θυγατρική τους που βρίσκεται σε χώρα με υψηλή φορολογία και συναλλάσσεται με άλλη θυγατρική του ίδιου ομίλου, η οποία βρίσκεται σε χώρα με χαμηλή φορολογία, όπως και το αντίστροφο[3] (εικόνα 2). *Η στρατηγική τοποθεσία της πνευματικής ιδιοκτησίας* (Intellectual Property – IP) σε μία θυγατρική εταιρεία που βρίσκεται σε χώρα με χαμηλή φορολογία είναι ένας άλλος τρόπος να μειώσουν οι πολυεθνικές τα φορολογικά τους βάρη. Για παράδειγμα, οι εταιρείες μπορεί να διεξάγουν δραστηριότητες

[3]Εκτιμάται ότι η ημι-ελαστικότητα της τιμής μεταβίβασης (η επί της εκατό μεταβολή της τιμή μεταβίβασης ως αποτέλεσμα της αλλαγής κατά μία ποσοστιαία μονάδας στον φορολογικό συντελεστή) κυμαίνεται μεταξύ του 0,5-6,0.(Beer, de Mooij and Liu, 2020, 663)

έρευνας και ανάπτυξης (Research and Development – R&D) σε μία χώρα, αλλά να μεταφέρουν τα δικαιώματα ευρεσιτεχνίας σε άλλη χώρα (εικόνα 3).

Ένας τρίτος τρόπος ATP είναι *η μετατόπιση του διεθνούς χρέους* (International Debt Shifting). Οι διασυνοριακές διαφορές στους φορολογικούς συντελεστές δημιουργούν ευκαιρίες για δανεισμό από εταιρείες που βρίσκονται σε χώρες χαμηλής φορολογίας προς θυγατρικές που βρίσκονται σε χώρες υψηλής φορολογίας ή τοποθετώντας τον εξωτερικό δανεισμό σε χώρες υψηλής φορολογίας (εικόνα 4). Φαίνεται ότι το 1/3 του μετατοπισμένου κέρδους οφείλεται σε αυτόν τον μηχανισμό φοροαποφυγής. (Loretz *et al.*, 2017, 27) Τέλος, η επιλογή ρύθμισης των ζητημάτων διεθνούς φορολόγησης με διμερείς συνθήκες έχει δημιουργήσει ένα περίπλοκο δίκτυο διαφορετικών κανόνων. Οι εκατομμυριούχοι μπορούν να εκμεταλλεύονται τις ασυνέπειες αυτών των κανόνων, ώστε να επιλέγουν τις τοποθεσίες των εταιρειών τους με κατάλληλο τρόπο, αποφεύγοντας έτσι την καταβολή φόρων – αυτό, δηλαδή, που είναι γνωστό ως *treaty shopping*.

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μπορούν να ελαττώσουν τις υποχρεώσεις τους και στην ίδια την χώρα όπου βρίσκεται η έδρα τους (residence country). Οι φόροι από την χώρα-έδρα επιβάλλονται μόνο κατά τον επαναπατρισμό των κερδών. Οπότε, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μπορούν απλά να *διατηρήσουν τα κέρδη από το εξωτερικό εκτός της χώρας-έδρας (tax deferral)*. Επιπλέον, οι πολυεθνικές μπορούν να μειώσουν τις υποχρεώσεις τους αλλάζοντας την έδρα της μητρικής εταιρείας, αντιστρέφοντας δηλαδή τους ρόλους των εταιρειών εντός του ομίλου *(corporate inversion and headquarters location)*. (Beer, de Mooij and Liu, 2020, 662-665) Τέλος, οι παραπάνω τρόποι φοροαποφυγής παρουσιάστηκαν μεμονωμένα. Στην πραγματικότητα, όμως, οι πολυεθνικές χρησιμοποιούν έναν συνδυασμό τρόπων για να μειώσουν το συνολικό ύψος των φόρων. Θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο να μελετηθεί και η αλληλεπίδραση των παραπάνω τρόπων φοροαποφυγής μεταξύ τους, ώστε να γίνει ακριβέστερη αξιολόγησή των αντισταθμιστικών μέτρων που έχουν ληφθεί από τους διαφόρους οργανισμούς (π.χ. Anti-tax Avoidance Package, EU). (Beer, de Mooij and Liu, 2020, 680-682)

Εν κατακλείδι, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις έχουν εξελιχθεί χάρη στην πρόοδο της τεχνολογίας και στις ευκαιρίες που τις προσφέρει η παγκοσμιοποίηση. Αντίθετα, το παγκόσμιο φορολογικό σύστημα, με τις πυρηνικές αδυναμίες που ενυπάρχουν ήδη εξ ιδρύσεως του, δεν έχει κατορθώσει ακόμα να ανταποκριθεί στην ταχύτητα των σύγχρονων εξελίξεων. (Hebous, 2021a, 54)

4.3 ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ ΚΕΡΔΩΝ (PROFIT SHIFTING)

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν κάποιες ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις που καταδεικνύουν με τον πιο εναργή τρόπο, τόσο ότι η πρακτική της μετακίνησης των κερδών από τις πολυεθνικές επιχειρήσεις χρησιμοποιείται κατά κόρον, όσο και ότι αυτή εντείνεται με την πάροδο του χρόνου. Μία ενδιαφέρουσα μελέτη των Tørsløv T., Ludvig W., Zucman G., η οποία στηρίχθηκε κατά βάση στα σχετικά πρόσφατα δημοσιοποιημένα μακροοικονομικά δεδομένα, γνωστά ως στατιστικά στοιχεία ξένων θυγατρικών επιχειρήσεων (foreign affiliates statistics), παρουσίασε κάποιες απλές αλλά εντυπωσιακές παρατηρήσεις. Οι παρατηρήσεις αυτές καταδεικνύουν ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις αναδιανέμουν τα κέρδη τους (profit shifting), μετακινώντας τα από χώρες υψηλής φορολογίας σε χώρες-φορολογικούς παραδείσους. Πιο συγκεκριμένα, έδειξαν ότι ο λόγος των κερδών των εται-

ρειών πριν την καταβολή φόρων προς τους μισθούς των υπαλλήλων (συμβολίζεται με το γράμμα «π») ποικίλλει ανά χώρα (εικόνα 5). Βάσει αυτής της αναλογίας φαίνεται ότι οι εταιρείες που βρίσκονται σε φορολογικούς παραδείσους παρουσιάζουν ασυνήθιστη κερδοφορία. Η μελέτη έδειξε ότι στους φορολογικούς παραδείσους οι ξένες εταιρείες είναι συστηματικά πιο επικερδείς σε σύγκριση με τις εγχώριες, ενώ παρατηρείται να συμβαίνει το αντίθετο σε χώρες όπου επιβάλλονται υψηλοί φόροι (εικόνα 6). Οι παραπάνω παρατηρήσεις οδηγούν σε δύο συμπεράσματα. Πρώτον, η συνολικά ασυνήθιστη αναλογία κέρδους των εταιρειών ως προς τους μισθούς στους φορολογικούς παραδείσους (πίνακας 1) δείχνει να οφείλεται στην υψηλή κερδοφορία των ξένων επιχειρήσεων και δεύτερον, αυτή η ασυνήθιστη κερδοφορία μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει από την μετατόπιση των κερδών.
Στην ίδια μελέτη ερευνήθηκαν και οι μεταβολές στις θυγατρικές εταιρείες πολυεθνικών επιχειρήσεων των ΗΠΑ που βρίσκονται σε χώρες με χαμηλούς φόρους (φορολογικούς παραδείσους) σε σχέση με αυτές που βρίσκονται σε χώρες με υψηλούς φόρους. Εντοπίστηκαν και σε αυτές οι προαναφερθείσες παρατηρήσεις. Η μελέτη καταλήγει στο ότι η κύρια αιτία που αυξάνει ραγδαία την κερδοφορία των επιχειρήσεων που βρίσκονται σε φορολογικούς παραδείσους από τα μέσα του 1960 είναι η αύξηση του ρυθμού απόδοσης των επενδύσεων. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, οι θυγατρικές στους φορολογικούς παραδείσους είχαν σχεδόν τον ίδιο ρυθμό απόδοσης για το ενσώματο κεφάλαιο, την ίδια ένταση στο κεφάλαιο και τις ίδιες καθαρές αποδείξεις (same net interest receipts) σε σχέση με τις θυγατρικές σε άλλες δικαιοδοσίες που δεν ήταν φορολογική παράδεισοι. Από την δεκαετία του 1980, ο σχετικός ρυθμός απόδοσής τους έχει αυξηθεί περίπου 5 φορές. Αντίθετα, η σχετική ένταση του κεφαλαίου έχει μείνει κοντά στο 1 για τις δύο κατηγορίες θυγατρικών, με μια μέτρια μόνο αυξητική τάση. (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018)

Η Clausing παρουσίασε στην μελέτη της κάποια δεδομένα τα οποία δείχνουν μεγάλες διαφορές μεταξύ της τοποθεσίας της φυσικής παρουσίας των πολυεθνικών των ΗΠΑ και της τοποθεσίας όπου δηλώνονται τα κέρδη τους. Το διάγραμμα (εικόνα 7) απεικονίζει την ποσοστιαία κατανομή των κερδών των πολυεθνικών επιχειρήσεων σε κάποιες χώρες όπου ο πραγματικός φορολογικός συντελεστής είναι μέχρι 5%. Όπως μπορεί να καταλάβει κάποιος, οι χώρες αυτές κατέχουν περίπου το 50% του ξένου εισοδήματος των πολυεθνικών εταιρειών των ΗΠΑ. Ωστόσο, το εργατικό δυναμικό των εταιρειών που βρίσκεται σε αυτές τις χώρες αντιστοιχεί μόνο στο 5% του συνολικού εργατικού δυναμικού των πολυεθνικών των ΗΠΑ. Επιπλέον, το οικονομικό μέγεθος αυτών των χωρών είναι αρκετά μικρό σε σχέση με αυτό το δυσανάλογο κέρδος. Αθροιστικά ο πληθυσμός των χωρών αυτών είναι μικρότερος από της Ισπανίας ή της πολιτείας της Καλιφόρνια. Αντίθετα, το διάγραμμα (εικόνα 8) απεικονίζει τις χώρες με τις θυγατρικές εταιρείες των πολυεθνικών των ΗΠΑ που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος του συνόλου των εργαζομένων σε αυτές τις πολυεθνικές. Πρόκειται για μεγάλες οικονομίες με μεγάλες αγορές. (Kimberly A. Clausing, 2016, 905-914) Η μετατόπιση των κερδών αυξάνει τα παγκόσμια αποθέματα κεφαλαίου, αφού μειώνει την φορολογική επιβάρυνση. Αυτό δεν σημαίνει ότι είναι μία αποδοτική πρακτική, καθώς δημιουργεί μία στρέβλωση μεταξύ των εγχώριων και διεθνών μερών της οικονομίας οδηγώντας σε μετατόπιση του κεφαλαίου από εγχώριες σε πολυεθνικές επιχειρήσεις (Klemm and Liu, 2021, 186).

4.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΚΕΡΔΩΝ

Η μετατόπιση των κερδών από μία δικαιοδοσία σε κάποια άλλη μειώνει (ή αυξάνει) τα έσοδα της μίας χώρας, καθώς συρρικνώνεται (ή διευρύνεται αντίστοιχα) η φορολογική βάση. Ο ακριβής υπολογισμός των απωλειών των εσόδων λόγω της μετατόπισης των κερδών αποτελεί πρόκληση. Κατά καιρούς έχουν γίνει αρκετές μελέτες από διάφορους φορείς (διεθνείς οργανισμοί, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις άλλα και αρχές διαφόρων κρατών) σε μία προσπάθεια να ποσοτικοποιήσουν το ακαθάριστο φορολογικό χάσμα, δηλαδή την διαφορά μεταξύ του ύψους των φόρων που θα έπρεπε να συλλέξει μία κυβέρνηση και αυτών που τελικά συλλέγει. Η δυσκολία για τον ακριβή υπολογισμό της φοροαποφυγής και της φοροδιαφυγής έγκειται στην έλλειψη στοιχείων λόγω της αδιαφάνειας που συνοδεύει τέτοιες δραστηριότητες. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο παρουσιάζονται και αποκλίσεις μεταξύ των διαφόρων μελετών, οι οποίες οφείλονται, τόσο στα ελάχιστα δεδομένα[4] (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018), όσο και στην απουσία κοινά αποδεκτών σημείων αναφοράς (benchmarks) για αξιολόγηση, καθώς και στην ριζικά διαφορετική μεθοδολογία που χρησιμοποιείται. (Dover *et al.*, 2015, 5-10)

Σε επίπεδο ΕΕ, η μελέτη του Murphy (2012) για την Ομάδα της Προοδευτικής Συμμαχίας Σοσιαλιστών και Δημοκρατικών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκτίμησε ότι η απώλεια εσόδων λόγω της φοροαποφυγής στην ΕΕ ανέρχεται ετησίως σε 150 δισεκατομμύρια ευρώ. Επιπλέον, υπολόγισε ότι η φοροδιαφυγή έχει ως αποτέλεσμα την μείωση των εσόδων κατά 860 δισεκατομμύρια ευρώ. Αθροιστικά, το ύψος των απολεσθέντων εισοδημάτων λόγω των δύο αυτών πρακτικών ξεπερνά το 1 τρισεκατομμύρια ευρώ ετησίως. (Murphy R., 2012, 2-5) Η μελέτη των Dover κ.ά. (2015) που πραγματοποιήθηκε κατόπιν αίτησης της Γενικής Γραμματείας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου υπολόγισε ότι η απώλεια εσόδων της ΕΕ εξαιτίας της φοροαποφυγής των επιχειρήσεων ανέρχεται σε 50-70 δισεκατομμύρια ευρώ. Αυτοί οι αριθμοί αντιπροσωπεύουν μία συντηρητική εκτίμηση των απολεσθέντων εσόδων και αναπαριστούν μόνο την απώλεια εσόδων λόγω την μετατόπισης των κερδών. Αν συμπεριληφθούν και άλλα ζητήματα, όπως ειδικές φορολογικές ρυθμίσεις, ανεπάρκεια στην συλλογή φόρων κ.λπ., τότε οι συνολικές απώλειες εσόδων για την ΕΕ λόγω φοροαποφυγής των εταιρειών υπολογίζεται συντηρητικά σε 160-190 δισεκατομμύρια ευρώ. Η συγκεκριμένη μελέτη δεν λαμβάνει υπόψιν τις δραστηριότητες στην παραοικονομία. Είναι προφανές ότι, αν προσμετρηθεί στην μελέτη και η φοροδιαφυγή, το φορολογικό χάσμα θα είναι μεγαλύτερο. (Dover *et al.*, 2015, 5-11) Η μελέτη που διεξήχθη από το *Centre for Strategy & Evaluation Services* και τους Blomeyer και *Sanz (2017)*, κατόπιν του σκανδάλου των *Panama Papers*, υπολόγισε ότι συνολικά η ΕΕ το 2015 είχε απώλεια εσόδων 109-237 δισεκατομμύρια ευρώ. Στην ανώτερη τιμή υπολογίστηκε η συνολική φοροδιαφυγή εντός της ΕΕ. (Blomeyer and Sanz, 2017, 40-51)

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η μελέτη των Tørsløv T., Ludvig W., Zucman G., υπολογίζει ότι συνολικά 616 δισεκατομμύρια δολάρια[5] μετακινήθηκαν σε φορολογικούς παραδείσους το 2015, δηλαδή σχεδόν το 40% των κερδών των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Η εκτίμηση αυτή τοποθετείται από τους ίδιους τους μελετητές στην χαμηλότερη δυνατή κλίμακα των υπαρχουσών εκτιμήσεων. Εντός ΕΕ, οι χώρες με υψηλότερους φορολογικούς συντελεστές (όπως

---

[4] Για παράδειγμα το 2012 μόνο το 17% των παγκόσμιων κερδών μπορούσαν να ανιχνευθούν στην Orbis.(Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018)

[5] Οι μετρήσεις αυτές αποτυπώνουν τα κέρδη που μετακινήθηκαν σε διαφορετικές δικαιοδοσίες από αυτές που παρήχθησαν και όχι την απώλεια των εσόδων.

Γαλλία, Ιταλία κλπ.) παρουσιάζουν μεγαλύτερες απώλειες, παρατήρηση που είναι συνεπής με την αρχή ότι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές αποτελούν κίνητρο μετατόπισης κερδών. Συνολικά, η μετακίνηση των κερδών μειώνει τα εταιρικά φορολογικά έσοδα στην ΕΕ περίπου κατά 20% (εικόνα 9). Ο μεγάλος χαμένος είναι οι χώρες της ΕΕ που δεν είναι φορολογικοί παράδεισοι. Οι παρατηρήσεις αυτές ισχύουν με δύο επισημάνσεις: α) κάθε δολάριο ή ευρώ που χάνεται δεν μεταφράζεται σε «τ» εκατοστά του δολαρίου ή ευρώ απολεσθέντων φορολογικών εσόδων, αν «τ» είναι ο θεσμοθετημένος φορολογικός συντελεστής, β) η λήψη αυστηρών μέτρων κατά της φοροαποφυγής είναι πιθανόν να οδηγήσει σε μετακίνηση της πραγματικής δραστηριότητας. (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018)

Η μελέτη των Cobham A. και Jansky P., η οποία επανεξέτασε και συμπλήρωσε με ακριβέστερα δεδομένα την μελέτη του IMF, η οποία εκπονήθηκε από τους Crivelli, De Mooij και Keen, εκτιμά ότι οι παγκόσμιες απώλειες εσόδων ανέρχονται γύρω στα 500 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως (η μελέτη του IMF υπολόγιζε 650 δισεκατομμύρια δολάρια). Παρατηρούν ότι οι απώλειες στα έσοδα μεγαλώνουν με την πάροδο του χρόνου, συνεπώς θεωρούν ότι υπάρχει αυξανόμενη τάση στην μετατόπιση των κερδών. Το διάγραμμα (εικόνα 10) δείχνει ότι οι χώρες του ΟΟΣΑ είναι αυτές που υφίστανται τις μεγαλύτερες απώλειες σε απόλυτους όρους. Ωστόσο, αν υπολογιστούν οι απώλειες ως ποσοστό του GDP η εικόνα είναι εντυπωσιακά διαφορετική (εικόνα 11). Οι χώρες χαμηλού και χαμηλότερου μεσαίου εισοδήματος αντιμετωπίζουν συστηματικά τις βαρύτερες απώλειες, αν και γίνονται λιγότερο έντονες με την πάροδο των δεκαετιών. Η τελευταία παρατήρηση μπορεί να εξηγηθεί με την σταθερή αύξηση του παγκόσμιου GDP τις τελευταίες δεκαετίες, το οποίο λειτουργεί σαν αντιστάθμισμα στην αυξανόμενη μείωση του χάσματος των φορολογικών συντελεστών των χωρών με κανονικό φορολογικό καθεστώς και των φορολογικών παραδείσων. Συνεπώς, δημιουργείται μία σταθερότητα στο κόστος της διάβρωσης των φορολογικών βάσεων λόγω μετατόπισης κερδών (Base Erosion and Profit Shifting-BEPS) ανά τα χρόνια. Το διάγραμμα (εικόνα 12) δείχνει τις απώλειες των φορολογικών εσόδων από τις εταιρείες κατά γεωγραφικές περιοχές και κατά εισοδηματική ομάδα ως ποσοστό του GDP. Οι χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής υφίστανται αναλογικά τις μεγαλύτερες απώλειες. (Cobham and Janský, 2018)
Η μελέτη της Clausing, αν και χρησιμοποιεί άλλα δεδομένα καταλήγει σε περίπου ίδια συμπεράσματα με τις προαναφερθείσες μελέτες. Εκτιμά ότι η μετατόπιση των κερδών κόστισε στις ΗΠΑ περίπου 111 δισεκατομμύρια δολάρια το 2012. Αυτό αντιστοιχεί στο 45% των συνολικών εταιρικών φόρων του ίδιου έτους. Επίσης, εκτιμά ότι η μετατόπιση των κερδών κοστίζει στις χώρες στις οποίες εδρεύουν οι πολυεθνικές περίπου 280 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως. Τα αποτελέσματά της είναι πιο ακριβή για την μετατόπιση των κερδών των αμερικανικών πολυεθνικών. Οι εκτιμήσεις για την απώλεια δημοσίων εσόδων των χωρών λόγω BEPS δείχνουν ότι η πρακτική αυτή μάλλον αυξάνεται με τον χρόνο παρά μειώνεται. Αυτή η τάση αντανακλά, αφενός το αυξανόμενο μέγεθος των κερδών που καταγράφονται στους φορολογικούς παραδείσους, αφετέρου τις συνεχιζόμενες μειώσεις των φορολογικών συντελεστών (φορολογικός ανταγωνισμός). (Kimberly A. Clausing, 2016)
Τέλος, οι φορολογικοί παράδεισοι, παρόλο που έχουν χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές, παρουσιάζουν περισσότερα έσοδα από επιχειρήσεις σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες (αναλογικά με το μέγεθος της οικονομίας τους). Αυτό οφείλεται στην διεύρυνση της φορολογικής τους βάσης λόγω της μετατόπισης κερδών από άλλες δικαιοδοσίες. Φυσικά, οι φορολογικοί παράδεισοι δεν κερδίζουν μόνο έσοδα. Κάποιοι από αυτούς προσελκύουν επιχειρήσεις υψηλής έντασης κεφαλαίου, οι οποίες μπορούν να ενισχύσουν την απασχόληση (πχ Ιρλανδία). (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018)

5 ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Ο φορολογικός ανταγωνισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που σε γενικές γραμμές μπορεί να περιγραφεί ως *ο ανταγωνισμός που αναπτύσσεται μεταξύ των χωρών για την προσέλκυση ή και διατήρηση επενδύσεων, κυρίως μέσα από την μείωση των φορολογικών συντελεστών, αλλά και με την χορήγηση διαφόρων άλλων φορολογικών προνομίων και κινήτρων*. Το παραπάνω φαινόμενο αποτελεί ακόμα μία απόρροια, τόσο της παγκοσμιοποίησης, όσο και της εξέλιξης της τεχνολογίας (OECD, 1998, 13-18). Οι επιχειρήσεις έχουν γίνει περισσότερο κινητές, ενώ η σταδιακή εξάλειψη των εμποδίων στην κίνηση των κεφαλαίων έχουν ενισχύσει τον ρόλο που διαδραματίζει η φορολογική πολιτική μιας χώρας για την προσέλκυση επενδύσεων. (Wells *et al.*, 2002) Αυτό ελλοχεύει τον κίνδυνο για τις κυβερνήσεις να απωλέσουν σημαντικά έσοδα, ενώ έχει υποστηριχθεί από αρκετές μελέτες ότι μπορεί να οδηγήσει τα κράτη σε έναν *αγώνα προς τον πάτο* (race to the bottom).

Έχει υποστηριχθεί ότι σημαντική ένδειξη ύπαρξης του παραπάνω φαινομένου είναι ότι ο μέσος όρος του παγκόσμιου συντελεστή εταιρικής φορολογίας έχει σχεδόν υποδιπλασιαστεί (από 49% σε 24%) μεταξύ του 1985 και του 2018 (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018), (International Monetary Fund. Fiscal Affairs Dept., 2019, 11-12), (Devereux, Lockwood and Redoano, 2008, 1210-1211). Η μείωση του φορολογικού συντελεστή των εταιρειών παρέχει κίνητρο στις επιχειρήσεις να προχωρήσουν σε επενδύσεις, καθώς μειώνεται το κόστος του κεφαλαίου.

5.1 ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΟ ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Η εξέλιξη των βασικών φόρων που επιβάλλονται στα εισοδήματα των εταιρειών στην ΕΕ και στις χώρες του G7 μεταξύ της εικοσαετίας 1980-1990, μελετήθηκαν από τους Devereux, M. κ.α, οι οποίοι κατέληξαν στις εξής παρατηρήσεις: ο θεσμοθετημένος φορολογικός συντελεστής (statutory tax rate) μειώθηκε, ενώ η φορολογική βάση διευρύνθηκε κατά την υπό εξέταση περίοδο. Παράλληλα, ο πραγματικός οριακός συντελεστής (EMTR) παρέμεινε σχετικά σταθερός, ενώ ο μέσος πραγματικός φορολογικός συντελεστής (EATR) μειώθηκε για επιχειρήσεις που είχαν θετικό οικονομικό κέρδος. Μάλιστα, η μείωση που παρατηρήθηκε ήταν μεγαλύτερη για εταιρείες με μεγαλύτερη κερδοφορία.

Δίνονται δύο εξηγήσεις για αυτές τις μεταρρυθμίσεις. Η πρώτη βασίζεται στην μελέτη των Haufler και Schjelderup (2001), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι κυβερνήσεις προσπαθούν να συνδυάσουν με τέτοιο τρόπο τον φορολογικό συντελεστή και την φορολογική βάση, ώστε να προσελκύσουν όχι μόνο κεφάλαιο αλλά και κέρδη. Η απελευθέρωση στην κίνηση των κεφαλαίων κατέστησε λιγότερο κοστοβόρα την μετατόπιση των κερδών, με αποτέλεσμα οι χώρες να μην ανταγωνίζονται μόνο για το κεφάλαιο αλλά και για τα εταιρικά κέρδη που έχουν μετατοπιστεί από άλλη δικαιοδοσία[6]. Η δεύτερη εξήγηση σχετίζεται με την παρατήρηση ότι ο μέσος πραγματικός φορολογικός συντελεστής (EATR) έχει μειωθεί, ενώ μάλιστα η μείωση αυτή εντείνεται για τις πιο κερδοφόρες επιχειρήσεις. Οι χώρες ανταγωνίζονται εντονότερα για αυτές τις επιχειρήσεις, είτε γιατί δημιουργούν περισσότερα κοινωνικά οφέ-

[6] Εχει εκτιμηθεί ότι η αύξηση του φορολογικού συντελεστή κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες, μπορεί να προκαλέσει μείωση των αναφερόμενων κερδών μίας θυγατρικής έως 8%.(Crivelli, Mooij and Keen, 2015, 5)

λη, είτε γιατί είναι πιο κινητές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρατήρηση ότι οι επιχειρήσεις με την μεγαλύτερη κερδοφορία έχουν εξελιχθεί και σε πιο κινητικές. (Devereux *et al.*, 2002)

Η μείωση του παγκόσμιου φορολογικού συντελεστή είναι αποτέλεσμα στρατηγικής αλληλεπίδρασης των κρατών για τον καθορισμό του εταιρικού φορολογικού συντελεστή, εξαιτίας του υφιστάμενου φορολογικού ανταγωνισμού (Crivelli, Mooij and Keen, 2015), (Devereux, Lockwood and Redoano, 2008). Το θεωρητικό μοντέλο που κατασκεύασαν οι Devereux, Lockwood και Redoano αποδεικνύει ότι τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους για κινητά κέρδη μέσω του θεσμοθετημένου φορολογικού συντελεστή (statutory corporate tax rate) και για κεφάλαιο μέσω του πραγματικού οριακού φορολογικού συντελεστή (EATR). Τα εμπειρικά ευρήματα του ίδιου άρθρου, έδειξαν ότι η πτώση του σταθμισμένου μέσου όρου του θεσμοθετημένου φορολογικού συντελεστή (statutory tax rate) κατά μία μονάδα σε μια χώρα, μπορεί να προκαλέσει πτώση του αντίστοιχου φορολογικού συντελεστή κάποιας άλλης χώρας έως και 0,7 μονάδες. Αντίθετα, η θεωρητική πρόβλεψη για φορολογικό ανταγωνισμό των κρατών μέσω του πραγματικού οριακού φορολογικού συντελεστή (EATR) είχε πιο αδύναμη απόδειξη στην εμπειρική μελέτη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι δεν βρέθηκε συσχέτιση μεταξυ των δύο τρόπων φορολογικού ανταγωνισμού, τόσο εμπειρικά, όσο και θεωρητικά.[7] Τέλος, το θεωρητικό μοντέλο καταδεικνύει ως πιθανή αιτία του φορολογικού ανταγωνισμού μεταξύ των χωρών την χαλάρωση των ελέγχων στην κίνηση των κεφαλαίων. (Devereux, Lockwood and Redoano, 2008)

5.2 ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΟ ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Οι αναπτυσσόμενες χώρες ακολούθησαν σε γενικές γραμμές τις ίδιες μεταρρυθμίσεις στο φορολογικό καθεστώς των επιχειρήσεων κατά το 1996-2007, όπως οι ανεπτυγμένες χώρες. Πιο συγκεκριμένα, η τάση για μείωση του θεσμοθετημένου φορολογικού συντελεστή (statutory tax rate) παρατηρήθηκε και σε αυτές, με τις μικρότερες χώρες να παρουσιάζουν μεγαλύτερη μείωση σε σχέση με τις μεγαλύτερες (όπως ακριβώς και στις χώρες του ΟΟΣΑ). Αντίθετα, ο EMTR μειώθηκε ελαφρώς περισσότερο σε σχέση με τον EATR, καθώς η φορολογική βάση μάλλον συρρικνώθηκε παρά διευρύνθηκε. Οι EATRs και EMTRs είναι ως επί το πλείστον χαμηλότεροι σε επενδύσεις που σχετίζονται με μηχανήματα και εξοπλισμό. Στις αναπτυσσόμενες χώρες χαμηλού εισοδήματος τα επίπεδα τους είναι ακόμα χαμηλότερα για τέτοια είδη επένδυσης, κάτι που ενδεχομένως αντανακλά την προσπάθειά τους να προσελκύσουν ΑΞΕ, που σχετίζονται με τεχνολογία, μηχανήματα και εξοπλισμό, ώστε να μεταφερθεί η τεχνολογία στις χώρες αυτές, καθώς και να ενεργοποιηθούν εγχώριες επενδύσεις. Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η παρατήρηση ότι μία επένδυση που χρηματοδοτείται μέσω δανεισμού και όχι μέσω ίδιων κεφαλαίων έχει EATR και EMTR δραματικά χαμηλότερους. Όταν μάλιστα υπάρχει υψηλός πληθωρισμός, ο EATR μειώνεται ακόμα περισσότερο, οδηγώντας σε μεγαλύτερη προτίμηση χρηματοδότησης των επενδύσεων μέσω χρέους. (Abramovsky, Klemm and Phillips, 2014)

Οι αναπτυσσόμενες χώρες χρησιμοποιούν αρκετά συχνά ειδικά φορολογικά καθεστώτα

[7] Πιο συγκεκριμένα, ο πραγματικός οριακός φορολογικός συντελεστής της χώρας j, δεν επηρεάζει τον θεσμοθετημένο φορολογικό συντελεστή της χώρας i, ούτε ο θεσμοθετημένος φορολογικός συντελεστής της χώρας j, επηρεάζει τον πραγματικό οριακό φορολογικό συντελεστής της χώρας i.

(special regimes) – πιθανόν για την προσέλκυση κινητών επενδύσεων –, τα οποία αποτελούν φορολογικά κίνητρα που προσφέρονται σε συγκεκριμένες επενδύσεις. Είναι προφανές ότι έχουν κάποιες ιδιαιτερότητες σε σχέση με το κανονικό φορολογικό καθεστώς κάθε χώρας, καθώς αποσκοπούν στην μείωση των φορολογικών υποχρεώσεων συγκεκριμένων ειδών επενδύσεων. Για παράδειγμα, κατά μέσο όρο ο πραγματικός φορολογικός συντελεστής σε ένα ειδικό καθεστώς είναι σχεδόν μισός σε σχέση με τα ήδη μειωμένα επίπεδα του EATR στο κανονικό φορολογικό καθεστώς της κάθε χώρας. (Abramovsky, Klemm and Phillips, 2014). Η εικόνα 13 απεικονίζει την εξέλιξη των του μέσου όρου των EATRs και EMTRs στα ειδικά φορολογικά καθεστώτα. Αυτό αποτελεί ακόμα μία διαφορά σε σχέση με τις χώρες της Ευρώπης, οι οποίες κατά την εξεταζόμενη περίοδο φαίνεται ότι έγιναν λιγότερο γενναιόδωρες αναφορικά με την χορήγηση ειδικών καθεστώτων (Abbas and Klemm, 2013). Οι Abramovsky, Klemm και Phillips στην μελέτη τους συμπεραίνουν ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες που δυσκολεύονται να προσελκύσουν και να διατηρήσουν διεθνείς επενδύσεις, μάλλον λόγω πενιχρών πλεονεκτημάτων τοποθεσίας, τείνουν να χρησιμοποιούν ειδικά φορολογικά καθεστώτα. Πιθανόν, λοιπόν, προχωρούν σε παραχωρήσεις με σκοπό να γίνουν πιο ανταγωνιστικές. (Abramovsky, Klemm and Phillips, 2014)

Τόσο οι μειώσεις στους φορολογικούς συντελεστές των εταιρειών[8] (Crivelli, Mooij and Keen, 2015), όσο και η εκχώρηση φορολογικών κινήτρων είναι αποτέλεσμα στρατηγικής αλληλεπίδρασης. Φυσικά, δεν εννοείται ότι τα κράτη ανταγωνίζονται μέσω κάθε πλευράς του φορολογικού τους συστήματος. Για παράδειγμα, ανταγωνίζονται ως προς τις λεγόμενες *tax holidays*[9] αλλά όχι ως προς τις επενδυτικές απαλλαγές (investment allowances). Ουσιαστικά τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους μόνο μέσω των φορολογικών εργαλείων που επηρεάζουν την προσέλκυση ΑΞΕ. (Klemm and van Parys, 2012, 21)

Η ύπαρξη των ειδικών φορολογικών καθεστώτων στις αναπτυσσόμενες χώρες, παράλληλα με το κανονικό φορολογικό σύστημα, μπορεί να ερμηνευτεί αισιόδοξα. Επιβάλλοντας χαμηλούς φόρους στις πιο κινητές δραστηριότητες σε μια προσπάθεια προσέλκυσής τους και διατηρώντας υψηλότερα τους γενικούς φορολογικούς συντελεστές για τις υπόλοιπες δραστηριότητες, καθίσταται ο φορολογικός ανταγωνισμός λιγότερο επιβλαβής, αφού προστατεύονται με αυτόν τον τρόπο τα δημόσια έσοδα. Ωστόσο, αυτή η πρακτική δεν είναι σταθερή, καθώς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την συμπληρωματικότητα με τους ακίνητους συντελεστές της παραγωγής, ενώ είναι διοικητικά επικίνδυνη και δύσκολη. Επιπλέον, φαίνεται ότι οι χώρες που χρησιμοποιούν ειδικά φορολογικά καθεστώτα, αν και δέχονται μικρότερη πίεση στην μείωση του θεσμοθετημένου φορολογικού συντελεστή, παρουσιάζουν μικρότερη αποτελεσματικότητα στην συγκέντρωση εσόδων από δραστηριότητες που φορολογούνται βάσει του κύριου συντελεστή. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι οι επιχειρήσεις κάνουν κατά κύριο λόγο χρήση των πλεονεκτημάτων των ειδικών καθεστώτων. (Abramovsky, Klemm and Phillips, 2014)

[8] Μια χώρα αντιδρά στην πτώση του μέσου όρου του εταιρικού φορολογικού συντελεστή (CIT) των άλλων χωρών κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες, μειώνοντας τον δικό της συντελεστή κατά 2,77 ποσοστιαίες μονάδες.(Klemm and van Parys, 2012, 13) Οι Devereux et al. (2008) υποστήριξε μεγαλύτερη μείωση. Ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ, μια μείωση κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες του θεσμοθετημένου φορολογικού συντελεστή, προκαλεί μείωση κατά μέσο όρο περίπου 7 ποσοστιαίες μονάδες. (Crivelli, Mooij and Keen, 2015, 5)

[9] Μια χώρα αντιδρά στην μείωση του μέσου όρου του tax holiday των άλλων χωρών κατά ένα έτος, μειώνοντας το δικό της κατά 4 μήνες.(Klemm and van Parys, 2012, 13)

5.2.1 Αποτελέσματα

Παρά τις μειώσεις στους φορολογικούς συντελεστές, τα έσοδα από τους εταιρικούς φόρους (τόσο ως ποσοστό του GDP, όσο και ως ποσοστό των συνολικών εσόδων) αυξήθηκαν σημαντικά κατά την υπό εξέταση περίοδο (Abramovsky, Klemm and Phillips, 2014). Αυτό εν μέρει αντανακλά την ραγδαία άνοδο των εταιρικών κερδών κατά την περίοδο της ραγδαίας οικονομικής άνθισης (boom period) που οδήγησε στην παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση. Πάντως, οι παρατηρήσεις αυτές δεν εντοπίζονται και στις χώρες του ΟΟΣΑ, καθώς εκεί τα έσοδα από τους εταιρικούς φόρους μειώθηκαν ως ποσοστό των συνολικών εσόδων, κυρίως εις βάρος των έμμεσων φόρων, παρότι έμειναν σχετικά σταθερά ως ποσοστό του GDP. Συνεπώς, οι αναπτυσσόμενες χώρες στηρίζονται περισσότερο στους εταιρικούς φόρους για την συλλογή εσόδων συγκριτικά με τις αναπτυγμένες χώρες. Αυτό βέβαια τις καθιστά και πιο ευάλωτες σε περίπτωση αύξησης της έντασης του φορολογικού ανταγωνισμού. Συνολικά, αυτά τα ευρήματα επιδέχονται πολλών ερμηνειών, που κυμαίνονται από το ότι οι χαμηλοί φορολογικοί συντελεστές ενθάρρυναν την οικονομική δραστηριότητα έως το ότι τα έσοδα των κρατών θα ήταν ακόμα μεγαλύτερα σε σχέση με ένα συνεργατικό σενάριο, όπου όλες οι χώρες θα είχαν συμφωνήσει σε υψηλότερους φορολογικούς συντελεστές. (Abbas and Klemm, 2013)

5.3 ΕΙΝΑΙ ΩΦΕΛΙΜΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ Η ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΙΝΗΤΡΩΝ;

Οι παλαιότερες μελέτες (έρευνες διεθνών επενδυτών και οικονομετρικές αναλύσεις) αναφορικά με το ζήτημα της παροχής φορολογικών κινήτρων για την προσέλκυση επενδύσεων συνέκλιναν στο συμπέρασμα ότι οι επενδυτές για την λήψη μιας απόφασης επηρεάζονται κυρίως από πολιτικούς παράγοντες και παράγοντες της αγοράς, ενώ η φορολογική πολιτική φαίνεται να είχε μικρό αντίκτυπο για την επιλογή μίας τοποθεσίας για επένδυση. Ωστόσο, η ύπαρξη σχετικά ίδιων παραγόντων (υποδομές, κόστος μεταφοράς, οικονομική, νομισματική και πολιτική σταθερότητα), καθιστά το φορολογικό καθεστώς μιας δικαιοδοσίας ένα σημαντικό πλεονέκτημα για την επιλογή της συγκεκριμένης δικαιοδοσίας για την πραγματοποίηση μιας επένδυσης. Αυτό μαρτυρείται κυρίως από την αύξηση του φορολογικού ανταγωνισμού σε περιφερειακούς συνασπισμούς (ΕΕ) ή σε υποπεριφερειακό επίπεδο εντός μιας χώρας (ΗΠΑ). (Wells *et al.*, 2002), (Klemm and van Parys, 2012)

Η μελέτη των Klemm και van Parys (2012) για κάποιες αναπτυσσόμενες χώρες έδειξε ότι κάποια φορολογικά κίνητρα (μείωση φορολογικών συντελεστών, tax holidays κλπ) επηρεάζουν την προσέλκυση ΑΞΕ[10]. Η ίδια μελέτη όμως δείχνει ότι δεν επηρεάζεται (ή τουλάχιστον δεν επηρεάζεται ισχυρά) η συνολική επένδυση ή η οικονομική ανάπτυξη. Αυτό το εύρημα συμβαδίζει με ανάλογα ευρήματα στην βιβλιογραφία, όπου αναφέρεται ότι ο θετικός αντίκτυπος των ΑΞΕ στην οικονομική ανάπτυξη σχετίζεται με βασικές χρηματοοικονομικές και θεσμικές πλευρές της απορροφητικής ικανότητας της χώρας υποδοχής (Klemm and van Parys, 2012). Άλλωστε, τα φορολογικά κίνητρα δεν μπορούν, ούτε να καλύψουν τις σοβαρές ανεπάρκειες σε ένα φορολογικό περιβάλλον, ούτε να παραγάγουν τις επιθυμητές εξωτερικότητες (externalities). Φαίνεται ότι δεν υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ των φορολογικών συντελεστών και των αποφάσεων των επενδυτών. Ενώ οι

[10] Μία αύξηση του εταιρικού φορολογικού συντελεστή (CIT) κατά δέκα ποσοστιαίες μονάδες μειώνει την ΑΞΕ κατά 0,33-0,45 ποσοστιαίες μονάδες του GDP. (Klemm and van Parys, 2012, 18)

υπερβολικά υψηλοί φόροι μπορούν να καταπνίξουν τις ΑΞΕ, οι φορολογικοί συντελεστές σε λογικά επίπεδα μπορούν να έχουν ελάχιστο ή αμελητέο αντίκτυπο στις επενδύσεις. (Wells *et al.*, 2002, 71-100)

Επιπλέον, η αποτελεσματικότητα της προσπάθειας για προσέλκυση επενδύσεων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το φορολογικό καθεστώς της χώρας προέλευσης των επενδυτών. Για παράδειγμα ο Hines σε δύο μελέτες του έδειξε ότι τα φορολογικά κίνητρα επηρεάζουν περισσότερο επιχειρήσεις που προέρχονται από χώρες των οποίων οι φορολογικές αρχές δεν φορολογούν δραστηριότητες στην αλλοδαπή (πχ Γαλλία). (Wells *et al.*, 2002, 71-100)

Τέλος, η κυβέρνηση μιας χώρας θα πρέπει να λάβει υπόψιν κατά πόσο το κόστος από την χορήγηση φορολογικών κινήτρων μπορεί να υπερβαίνει των ωφελειών. Το αμεσότερο κόστος είναι η πιθανή απώλεια δημοσίων εσόδων. Επιπλέον, σε οποιοδήποτε σχεδιασμό φορολογικής πολιτικής θα πρέπει να συνυπολογιστεί και το διοικητικό κόστος που δημιουργείται από την χορήγηση των προνομίων (Wells *et al.*, 2002, 71-100). Το σημαντικότερο είναι ότι η επιδίωξη προσέλκυσης κινητών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων είναι δύσκολη, διοικητικά επικίνδυνη, ενώ μπορεί να αποβεί επιρρεπής στην διαφθορά, ειδικά για χώρες με αδύναμη διοικητική ικανότητα όπως αρκετές αναπτυσσόμενες (Abramovsky, Klemm and Phillips, 2014, 560).

5.4 Προσπαθειες αντιμετωπισης και συνεργασιας

Ο φορολογικός ανταγωνισμός παραμένει μέχρι στιγμής ένα ζήτημα αδιευθέτητο. Παρότι πραγματοποιήθηκαν αρκετά νωρίς σημαντικές μελέτες του φαινομένου και αρκετοί διεθνείς οργανισμοί τόνισαν τις δυνητικές επιπτώσεις του, επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί έμμεσα, κυρίως μέσα από τον έλεγχο των τρόπων φοροαποφυγής, παρόλο που η απώλεια εσόδων από την φοροαποφυγή είναι σύμφωνα με υπολογισμούς πολύ μικρότερη σε σχέση με το αποτέλεσμα του φορολογικού ανταγωνισμού. Η λογική πίσω από αυτές της ενέργειες βρίσκεται στο ότι η αιτία της στρατηγικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των χωρών στην μείωση των φορολογικών συντελεστών είναι η αύξηση των δυνατοτήτων φοροαποφυγής, οι οποίες είναι επακόλουθο της απελευθέρωσης κίνησης κεφαλαίων και της εξέλιξης της τεχνολογίας. Μάλιστα, τόσο η BEPS (πρωτοβουλία ΟΟΣΑ) (εικόνα 14) (Hebous, 2021b), όσο και ο Ευρωπαϊκός Κώδικας Δεοντολογίας για την φορολογία των εταιρειών, αναγνωρίζουν ένα μέτρο μίας χώρας ως επιβλαβές, όταν παρέχει προτιμησιακή φορολογική μεταχείριση σε κάποια εταιρεία χωρίς αυτή να διαθέτει ουσιαστική δραστηριότητα στην χώρα αυτή. Η χαμηλή ή μηδενική πραγματική φορολογία δεν θεωρείται εγγενώς επιβλαβής. Βέβαια, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η αντιμετώπιση του φορολογικού ανταγωνισμού per se αποτελεί ζήτημα ύψιστης σημασίας, καθώς η λήψη σκληρών μέτρων κατά της φοροαποφυγής θα μπορούσε να εντείνει τον φορολογικό ανταγωνισμό, ειδικά για την πραγματική επένδυση. (International Monetary Fund. Fiscal Affairs Dept., 2019), (Beer, Klemm and Matheson, 2018), (Hebous, 2021b)

Στο πλαίσιο του φορολογικού ανταγωνισμού των κρατών, λοιπόν, προωθείται μία κουλτούρα *beggar-thy-neighbour* στις διεθνείς σχέσεις. Η συνέχιση του φορολογικού ανταγωνισμού προωθεί έναν *αγώνα προς τον πάτο* με δυσμενείς συνέπειες για την ευημερία των κρατών (Abbas and Klemm, 2013). Μεγαλύτερη ευθύνη για την αντιμετώπιση του φαινομένου φέρουν οι αναπτυγμένες χώρες. Αντί της ουσιαστικής όμως συνεργασίας, οι αρχές κάθε αναπτυγμένης χώρας δεν προσπαθούν να μετατοπίσουν τα κέρδη των πολυεθνικών επιχειρήσεων από τους φορολογικούς παραδείσους στις δικές τους χώρες. Αντίθετα, επικεντρώνουν τις προσπάθειές τους στην μετατόπιση των κερδών των πολυεθνικών επιχειρήσεων από άλλες χώρες με υψηλή φορολόγηση στο δικό τους κράτος. Αυτό οφείλεται στο ότι στην πρώτη περίπτωση η προσπάθεια που πρέπει να καταβληθεί είναι δύσκολη, κοστοβόρα και ενεργοβόρα, ενώ στην δεύτερη εύκολη, φθηνή και γρήγορη. Έτσι, καταλήγουν να "κλέβουν" τα εισοδήματα η μία της άλλης, επιτρέποντας στους φορολογικούς παραδείσους να ανθίζουν, τις πολυεθνικές να πλουτίζουν και τους πολίτες τους να φτωχαίνουν.

Εν κατακλείδι, πραγματική επίλυση μπορεί να επέλθει μόνο με συντονισμένη δράση, πολιτική βούληση και ουσιαστικές και εκσυγχρονιστικές αλλαγές του διεθνούς φορολογικού συστήματος. Αισιοδοξία δημιουργούν οι δηλώσεις της Yellen, Γενικής Γραμματέας του Υπουργείου Οικονομικών των ΗΠΑ, που εκπροσωπώντας την νέα κυβέρνηση Biden προτείνει την επιβολή ενός παγκόσμιου κατώτατου φορολογικού συντελεστή για τις μεγάλες επιχειρήσεις, με σκοπό την εξασφάλιση μιας παγκόσμιας οικονομίας με *πιο ισότιμους όρους ανταγωνισμού,* που θα βοηθήσει στο δοθεί ένα τέλος *στα 30 χρόνια αγώνα προς τον πάτο.* Πρόκειται για μία δήλωση που ανανεώνει την δέσμευση των ΗΠΑ για συλλογική δράση αναφορικά με ζητήματα φορολογίας, κατόπιν της περιόδου μονομέρειας κατά την θητεία του Trump (πχ Tax Cuts and Jobs Act 2017, TCJ) (*The Economist*, 2021). Οι μεμονωμένες ενέργειες ναρκοθετούν τις προσπάθειες για συντονισμένη δράση που αποτελεί και το κλειδί για την επίλυση του ζητήματος. (International Monetary Fund. Fiscal Affairs Dept., 2019, 6).

6 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από την αύξηση της οικονομικής ανισότητας παγκοσμίως. Το φαινόμενο αυτό, ειδικά μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τον δημόσιο διάλογο, τόσο ως προς τα αίτια, όσο και ως προς τους τρόπους αντιμετώπισής του. Σημαντικό μέρος των συζητήσεων περιλαμβάνουν ζητήματα που σχετίζονται με την επίδραση που έχει η αυξανόμενη ανισότητα στην ανάπτυξη και την οικονομία αλλά και στην κοινωνία συλλήβδην.

Η υψηλή ανισότητα σχετίζεται άμεσα με χαμηλή διαγενεακή κινητικότητα, το οποίο εγκλωβίζει τους φτωχότερους σε μία κατάσταση μόνιμης στέρησης. Αυτό μεταφράζεται σε άνιση πρόσβαση στην υγεία και την εκπαίδευση, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα χαμηλότερες ευκαιρίες παραγωγικότητας, που μπορούν να μετριάσουν την συνολική παραγωγικότητα της οικονομίας και της οικονομικής ανάπτυξης (Stiglitz, Fitoussi Jean-Paul and Durand Martine, 2018). Επιπλέον, οι κοινωνίες με λιγότερη ανισότητα αναπτύσσονται γρηγορότερα και πιο βιώσιμα σε σχέση με τις περιοχές με μεγαλύτερη ανισότητα (Berg *et al.*, 2018, 3), ενώ υπάρχουν αυξανόμενες ενδείξεις ότι η υψηλή εισοδηματική ανισότητα μπορεί να είναι επιβλαβής για την μακροοικονομική σταθερότητα, καθώς και για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης μακροπρόθεσμα (Clements *et al.*, 2015). Αυτό οφείλεται στο ότι η ανισότητα σχετίζεται με χαμηλότερες επενδύσεις σε ανθρώπινο και φυσικό κεφάλαιο, υψηλή γονιμότητα και αδύναμους πολιτικούς θεσμούς (Berg *et al.*, 2018).

Επιπλέον, η υπερβολική ανισότητα μπορεί να διαβρώσει την κοινωνική συνοχή, να οδηγήσει σε πολιτική πόλωση, μειώνοντας έτσι την οικονομική ανάπτυξη (International Monetary Fund (IMF), 2017). Η κοινωνική δυσαρέσκεια τροφοδοτεί την κοινωνική αναταραχή, αυξάνοντας τις πιθανότητες για πραξικοπήματα, επαναστάσεις, μαζική βία, απειλώντας έτσι τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και ασκώντας αρνητικά αποτελέσματα στην επένδυση (Alesina and Perotti, 1996). Πέραν των επιπτώσεων στην ανάπτυξη, κεντρικό επιχείρημα αρκετών οικονομολόγων (Stiglitz, J. S. Hacker, P. Pierson, L. Lessig, T. Noah, P. Krugman) είναι ότι η οικονομική ανισότητα δεν σχετίζεται μόνο με ηθικές αξίες αλλά κυρίως αλληλοεπιδρά με ένα πολιτικό σύστημα που εκχωρεί υπερβολική δύναμη στους πιο εύπορους (Edsall, 2012). Σε περιπτώσεις έντονης οικονομικής ανισότητας, το δημοκρατικό πολίτευμα καταλήγει να είναι μία κατ' επίφαση Δημοκρατία, καθώς στην πραγματικότητα έχει εξελιχθεί σε πλουτοκρατία.

Ένα από τα σημαντικότερα μέσα που έχει κάθε κράτος για να αντιμετωπίσει την ανισότητα είναι η δημοσιονομική πολιτική. Η προοδευτική φορολόγηση του εισοδήματος και οι δημόσιες δαπάνες (υγεία, εκπαίδευση κλπ.) είναι τα δύο πιο σημαντικά εργαλεία δημοσιονομικής πολιτικής για την διευθέτηση τόσο της ανισότητας του *διαθέσιμου εισοδήματος* (εισόδημα μετά τους φόρους και τα επιδόματα), όσο και της ανισότητας του *εισοδήματος της αγοράς* (εισόδημα προ φόρων και επιδομάτων). (International Monetary Fund (IMF), 2017)

Υπάρχουν, βέβαια, κάποιοι ισχυρισμοί ότι οι δημόσιες δαπάνες (επιδόματα, φοροαπαλλαγές κλπ.) επιδρούν αρνητικά στην οικονομία και την ανάπτυξη των κρατών (leaky bucket). Όμως, οι ισχυρισμοί αυτοί δεν στηρίζονται σε ισχυρές ενδείξεις που να οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η αναδιανεμητική πολιτική που ασκούν τα κράτη πρόνοιας απειλούν την ανάπτυξη και την ευημερία τους (Lindert, 2016). Επιπλέον, σε μακροοικονομικό επίπεδο υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία που δείχνουν ότι η δημοσιονομική αναδιανομή μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά για την ανάπτυξη. Μάλιστα, θεωρείται ότι μπορεί να αποτελέσει μια αμοιβαία επωφελή πολιτική μέσω των αποτελεσμάτων ισότητας που προκαλεί, εκτός αν γίνεται σε ακραίο βαθμό (Berg *et al.*, 2018, 2-6). Φυσικά, κάποιοι φόροι και πολιτικές δαπανών μπορούν να διαστρεβλώσουν τα κίνητρα και να μειώσουν την οικονομική απόδοση. Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις οι αναδιανεμητικές πολιτικές όχι μόνο βοηθούν στην επίτευξη των στόχων ισονομίας, αλλά βελτιώνουν και την αποτελεσματικότητα, ειδικά όταν διευθετούν ατέλειες της αγοράς. Για παράδειγμα, η έλλειψη πρόσβασης των φτωχών νοικοκυριών στην πίστωση είναι μία μεγάλη ατέλεια της αγοράς, που εμποδίζει τους φτωχούς να δανειστούν για να χρηματοδοτήσουν την εκπαίδευση τους. Για τέτοιες περιπτώσεις η χρηματοδότηση της εκπαίδευσης από το κράτος μπορεί να βοηθήσει τις οικογένειες να ξεπεράσουν αυτήν την δυσκολία, ενδυναμώνοντας τόσο την ισότητα, όσο και την συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου. (Clements *et al.*, 2015)

Είναι φανερό ότι η όξυνση της ανισότητας καταστρατηγεί το κράτος δικαίου και ναρκοθετεί την ισότητα και την ισονομία μεταξύ των πολιτών. Για την μεγαλύτερη κατανόηση του προβλήματος, κρίνεται σημαντικό να παρουσιαστούν εν συντομία οι τάσεις στην ανισότητα του εισοδήματος και του πλούτου, τόσο μεταξύ των χωρών, όσο και μεταξύ τους, καθώς και οι πολιτικές που τις διαμόρφωσαν. Φυσικά, για την δημιουργία της υφιστάμενης κατάστασης δεν υπάρχει ένας μόνος παράγοντας που συνέβαλε σε αυτήν. Όμως στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστεί αναλυτικότερα σε μία ξεχωριστεί ενότητα μόνο η συμβολή των μεταρρυθμίσεων των φόρων του κεφαλαίου και πιο συγκεκριμένα των εταιρικών φόρων στην διόγκωση της οικονομικής ανισότητας.

6.1 Περιγραφη της καταστασης

6.1.1 Προβλήματα στην μέτρηση της Ανισότητας

Η σωστή αποτίμηση του επιπέδου, καθώς και της εξέλιξης της οικονομικής ανισότητας είναι υψίστης σημασίας, δεδομένων των σημαντικών και εκτεταμένων συνεπειών που μπορεί να έχει για την χάραξη της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής ενός κράτους. Πρόκειται για ένα δύσκολο έργο, καθώς τα δεδομένα συχνά είναι ελλειμματικά, ενώ δεν υπάρχει απόλυτη διαφάνεια κυρίως για τους πλουσιότερους ανθρώπους του κόσμου. Πάντως, η στροφή του ενδιαφέροντος των ακαδημαϊκών μελετών και του δημόσιου διαλόγου προς τα ζητήματα ανισότητας είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των βάσεων δεδομένων με ελεύθερη πρόσβαση, που παρέχουν μετρήσεις της οικονομικής ανισότητας. Κάποιες από αυτές στρέφονται σε συγκεκριμένες περιοχές, ενώ άλλες αναφέρονται σε σχεδόν όλες τις χώρες του κόσμου. Ωστόσο, οι περισσότερες βάσεις δεδομένων στηρίζονται σε διαφορετικές μεθοδολογίες και δεδομένα, με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν αποκλίσεις. Μία από της βασικές αιτίες που υπάρχουν διαφορές στα αποτελέσματα των διαφόρων βάσεων είναι η ποιότητα των αρχικών δεδομένων. Οι αρχές των πιο ανεπτυγμένων χωρών έχουν τους πόρους και την διοικητική ικανότητα να συγκεντρώνουν πιο αξιόπιστα δεδομένα (Ferreira, Lustig and Teles, 2015). Ανάμεσα στα διάφορα είδη έρευνας, οι ανώτερες εισοδηματικές ομάδες αντιπροσωπεύονται καλυτέρα σε έρευνες που βασίζονται σε φορολογικά δεδομένα. Φυσικά, η χρήση φορολογικών δεδομένων παρουσιάζει διαφορετικές προκλήσεις. (Auten and Splinter, 2019)

Για την περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης που αφορά στην οικονομική ανισότητα, καθώς και της εξέλιξής της τα τελευταία χρόνια, υιοθετήθηκαν οι εκτιμήσεις και τα συμπεράσματα που αποτυπώνονται στην *Παγκόσμια Βάση Δεδομένων Ανισότητας* (World Inequality Data-WID). Πρόκειται για πόνημα που έχει επηρεάσει αναμφισβήτητα τον σύγχρονο δημόσιο διάλογο, τόσο στις ΗΠΑ, όσο και παγκοσμίως. Παρότι πρόσφατες μελέτες έχουν αμφισβητήσει την ακρίβεια των εκτιμήσεων της WID, κυρίως για την διαμόρφωση της οικονομικής ανισότητας στις ΗΠΑ[11], προτιμήθηκε για αρκετούς λόγους. Άλλωστε στις αναφορές της WID, όπου παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των μελετών, δηλώνεται ότι δεδομένου των τρομερών προκλήσεων που αντιμετωπίζει το συγκεκριμένο εγχείρημα, τα αποτελέσματα θα πρέπει να αντιμετωπιστούν ως *ατελή και προσωρινά που υπόκεινται σε αναθεώρηση* (Zucman, 2019, 124).

6.1.2 Εισοδηματική Ανισότητα

Η εισοδηματική ανισότητα ποικίλει σημαντικά ανά χώρα. Ύστερα από μία ιστορική μείωση από το 1920 έως το 1970, η εισοδηματική ανισότητα έχει αυξηθεί σε όλες τις χώρες αλλά με διαφορετική ταχύτητα (εικόνα 15). Από μία ευρεία σκοπιά, αυτή η άνοδος της ανισότητας σηματοδοτεί το τέλος του καθεστώτος της μεταπολεμικής ισότητας, η οποία πήρε διαφορετικές μορφές σε αυτές τις περιοχές. Η Βόρεια Αμερική, η Κίνα, η Ινδία και η Ρωσία παρουσίασαν απότομη άνοδο στην εισοδηματική ανισότητα, ενώ η Ευρώπη πιο μέτρια. Οι χώρες της Μέσης Ανατολής, της Νότιας Αφρικής και της Βραζιλίας αποτελούν εξαιρέσεις, καθώς δεν γνώρισαν ποτέ αυτό το καθεστώς ισότητας. Οι χώρες αυτές παραμένουν σχετικά σταθερές σε υψηλά επίπεδα εισοδηματικής ανισότητας.

Η διαφορετική εξέλιξη της εισοδηματικής ανισότητας ανά περιοχή αποτελεί ένδειξη ότι οι θεσμοί και οι πολιτικές μπορούν να έχουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωσή της. Πιο συγκεκριμένα, η άνοδος της ανισότητας ήταν ιδιαίτερα απότομη στη Ρωσία, μέτρια στην Κίνα και σχετικά σταδιακή στην Ινδία αντανακλώντας διαφορετικές πολιτικές ανοίγματος των οικονομιών αυτών των πρώην κομμουνιστικών χωρών (εικόνα 15). Η Δυτική Ευρώπη και οι ΗΠΑ, αν και παρουσίαζαν παρόμοια επίπεδα ανισότητας το 1980, σήμερα έχουν μία αρκετά διαφορετική εικόνα(εικόνα 16. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ανισότητα στον τομέα της εκπαίδευσης, το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των υψηλά και χαμηλά αμειβόμενων εργαζομένων, σε συνδυασμό με το ότι το φορολογικό σύστημα έγινε λιγότερο προοδευτικό παρά την υψηλή άνοδο των εισοδημάτων από την εργασία και το κεφάλαιο. Αντίθετα, η Ευρώπη γνώρισε λιγότερη μείωση στην προοδευτικότητα του φορολογικού της συστήματος, ενώ η μισθολογική ανισότητα μετριάστηκε από πολιτικές ρύθμισης μισθών και εκπαίδευσης, οι οποίες ευνόησαν τις ομάδες χαμηλού και μέτριου εισοδήματος. Αυτό καταδεικνύει ότι η φορολογική πολιτική που θα ακολουθήσει ένα κράτος είναι καθοριστική για το μέγεθος των φόρων που θα συλλέξει και συνεπώς κατά πόσο θα επιτύχει πραγματική αναδιανομή των εισοδημάτων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρατήρηση ότι, ενώ σε γενικές γραμμές η εισοδηματική ανισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών έχει μειωθεί στις χώρες της Δύσης, παραμένει ιδιαίτερα ισχυρή στις ανώτερες ομάδες εισοδήματος. (Alvaredo *et al.*, 2018, 38-153), (Keeley, 2015, 32-38)

Η ανισότητα μεταξύ των χωρών έχει μειωθεί. Στην σύγκλιση αυτή συνέβαλε, αφενός ο εντυπωσιακός ρυθμός ανάπτυξης της Κίνας, αφετέρου η μείωση του ρυθμού ανάπτυξης της Δυτικής Ευρώπης. Βέβαια, παρά την συνολική μείωση της ανισότητας, η ανισότητα στον

[11] Η μελέτη των (Auten and Splinter, 2019) πρότεινε κάποιες διαφορετικές εκτιμήσεις για την ανισότητα στις ΗΠΑ, ενώ πρότεινε κάποιες διορθώσεις στην μεθοδολογία της WID.

μέσο όρο του εθνικού εισοδήματος παραμένει σημαντική. Σε αυτό σημαντικό ρόλο έπαιξαν κάποιες περιοχές του κόσμου όπως η Υποσαχάρια Αφρική και η Λατινική Αμερική. (Alvaredo *et al.*, 2018, 38-153), (Clements *et al.*, 2015)

Παρά την αύξηση της ανισότητας σε παγκόσμιο επίπεδο, οι πιο φτωχοί του παγκόσμιου πληθυσμού είδαν το εισόδημά τους να αυξάνεται χάρη στους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης στην Ασία. Ωστόσο, εξαιτίας της υψηλής και αυξανόμενης ανισότητας εντός των χωρών, το πλουσιότερο 1% του κόσμου είχε σχεδόν την διπλάσια ανάπτυξη (27% της συνολικής ανάπτυξης) σε σχέση με το κατώτερο 50% του συνολικού πληθυσμού από το 1980. Η εισοδηματική ανάπτυξη επιβραδύνθηκε ή ακόμα και εκμηδενίστηκε στις ομάδες που βρίσκονται μεταξύ του 50% των κατώτερων εισοδηματικών ομάδων και των ανώτερων που βρίσκονται στο 1%. Σε αυτές τις ομάδες ανήκουν οι χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος κάτοικοι της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής. Οι παραπάνω παρατηρήσεις αποτυπώνονται στην λεγόμενη καμπύλη του ελέφαντα (εικόνα 17). (Alvaredo *et al.*, 2018, 38-153)

Σήμερα υπάρχουν παγκοσμίως 650 δισεκατομμύρια άνθρωποι που ζουν σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας, πάρα την αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού κατά 2 δισεκατομμύρια κατοίκους από το 1981. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι τα 1,3 δισεκατομμύρια των πιο φτωχών ανθρώπων ζουν σε χώρες, τις οποίες η Παγκόσμια Τράπεζα κατατάσσει στις χώρες μεσαίου εισοδήματος. Αυτό, σύμφωνα με τον ειδικό ανάπτυξης Owen Barder, δείχνει ότι τα μεγαλύτερα αίτια της φτώχειας δεν είναι η συλλήβδην έλλειψη ανάπτυξης της χώρας αλλά η πολιτική, οικονομική και κοινωνική περιθωριοποίηση κάποιων ομάδων εντός των χωρών. (Keeley, 2015, 36-37)

6.1.3 Ανισότητα πλούτου

Τα δεδομένα για την ανισότητα του πλούτου είναι ελλιπέστερα σε σχέση με τα δεδομένα για την εισοδηματική ανισότητα και συνεπώς, οι εκτιμήσεις που παρατίθενται θα πρέπει να ερμηνεύονται προσεκτικά. Θα παρουσιαστούν εκτιμήσεις για την ανισότητα του πλούτου σε κάποιες περιοχές – Κίνα, Ευρώπη, Ρωσία και ΗΠΑ- που είναι κομβικές για την παγκόσμια οικονομία. Εντούτοις, αν και δεν αποτυπώνεται η παγκόσμια ανισότητα μέσω αυτών με απόλυτη ακρίβεια, μπορούν να εξαχθούν αντιπροσωπευτικά συμπεράσματα για τον παγκόσμιο πληθυσμό. Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο πλούτος είναι πιο συγκεντρωμένος[12] από το εισόδημα: το ανώτερο 1% του πληθυσμού κατείχε περίπου το 33% του παγκόσμιου πλούτου το 2017, ενώ το 1980 κατείχε το 28%. Αντίθετα το 75%[13] του πληθυσμού κατέχει σταθερά γύρω στο 10% του παγκόσμιου πλούτου (εικόνα 18). Ο συνδυασμός των μεγάλων ιδιωτικοποιήσεων και της αυξανόμενης εισοδηματικής ανισότητας έχει οδηγήσει στην αύξηση της ανισότητας του πλούτου. (Alvaredo *et al.*, 2018, 154-241)

Παρότι η ανισότητα του πλούτου αυξάνεται παγκοσμίως από την δεκαετία του 1980, όταν μελετηθούν μεμονωμένες οι περιοχές του κόσμου παρατηρείται ότι η ανισότητα δεν έχει παντού την ίδια ένταση. Το διάγραμμα (εικόνα 19) δείχνει ότι υπάρχει μεγάλη άνοδος στην συγκέντρωση του πλούτου στις ΗΠΑ, την Κίνα και τη Ρωσία τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ η

[12] Η συγκέντρωση του πλούτου θα ήταν εντονότερη, αν στην ανάλυση συμπεριλαμβάνονταν η Λατινική Αμερική, η Αφρική και η υπόλοιπη Ασία, καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι στις περιοχές αυτές ανήκουν στους φτωχότερους ανθρώπους στον κόσμο.

[13] Το κατώτερο 50% του πληθυσμού κατέχει λιγότερο από 2% του παγκόσμιου πλούτου.

Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο γνώρισε πιο μέτρια άνοδο. Αυτό οφείλεται στο ρόλο που διαδραμάτισαν οι τιμές των ακινήτων και των κατοικιών, οι οποίες ενίσχυσαν το μερίδιο του πλούτου που αναλογεί στην μεσαία τάξη, που το επενδύει το μεγαλύτερο μέρος του πλούτου της σε τέτοιους είδους περιουσιακά στοιχεία. Επιπλέον, ένα άλλο κομβικό στοιχείο που βοήθησε στην μέτρια άνοδο της ανισότητας είναι η δημιουργία μιας κραταιάς μεσαίας τάξης στην Ευρώπη που οφείλεται στις πολιτικές που υιοθετήθηκαν μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και περιλάμβαναν εθνικοποιήσεις, έλεγχο των ενοικίων και φορολογικές πολιτικές ευνοϊκές για τους ασθενέστερους πολίτες. (Zucman, 2019)

Μία άλλη ενδιαφέρουσα παρατήρηση που καταδεικνύει την σημασία των εθνικών πολιτικών στην διαμόρφωση της ανισότητας είναι ο τρόπος που διαχειρίστηκαν η Ρωσία και η Κίνα την διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων, της μεταβατικής δηλαδή περιόδου των χωρών αυτών προς την ανοιχτή οικονομία. Η Ρωσία φαίνεται ότι ευνόησε ακόμα περισσότερο τους πιο πλούσιους πολίτες της (1%) σε σχέση με την Κίνα. Παρότι και τα δύο είναι πρώην κομμουνιστικά κράτη, ακολούθησαν διαφορετικές πολιτικές στην μεταβατική διαδικασία προς την ανοιχτή οικονομία, γεγονός που αποτυπώνεται στην μεγαλύτερη ανισότητα πλούτου μεταξύ των πιο πλούσιων πολιτών τους (ανάμεσα δηλαδή στο 10% των πιο πλουσίων σε σχέση με το πλουσιότερο 1% του πληθυσμού). (Alvaredo *et al.*, 2018, 205-207)

6.1.4 Αίτια αύξησης οικονομικής ανισότητας

Σημαντικό ρόλο στην άνοδο της ανισότητας του πλούτου – όπως άλλωστε και της εισοδηματικής ανισότητας – διαδραματίζει ο διαφορετικός ρυθμός ανάπτυξης μεταξύ των ανθρώπων. Οι άνθρωποι που βρίσκονται στα ανώτερα επίπεδα της κατανομής έχουν γνωρίσει μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης του πλούτου τους: το πλουσιότερο 0,1 % του πληθυσμού κατά μέσο όρο έχει αυξήσει τον πλούτο του κατά 4,4% τον χρόνο, ενώ το πλουσιότερο 0,01% κατά μέσο όρο έχει αυξήσει τον πλούτο του κατά 5,6% τον χρόνο. Οι άνθρωποι που ανήκουν στον πάτο της κατανομής – όπως και με το εισόδημά τους – έχουν βιώσει σημαντική αύξηση του πλούτου τους, κυρίως λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης της Κίνας (εικόνα 20).

Βασικές αιτίες που εξηγούν την αύξηση της συγκέντρωσης του πλούτου είναι η άνοδος των εισοδημάτων των ανθρώπων που βρίσκονται στα ανώτερα επίπεδα της κατανομής, η στασιμότητα των εισοδημάτων της μεσαίας τάξης, οι διαφορετικοί ρυθμοί αποταμίευσης, καθώς και η αναστροφή των πολιτικών που εφαρμόζονταν τα προηγούμενα χρόνια (πχ. χρηματοοικονομική απορρύθμιση, μείωση των ανώτερων συντελεστών φορολόγησης κλπ.).

Ένας επιπλέον σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στην όξυνση της ανισότητας φαίνεται να είναι η μετατόπισης της ισορροπίας μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Οι ιδιοκτήτες κεφαλαίων δηλαδή, όπως οι επιχειρηματίες, καρπώνονται μεγαλύτερο μερίδιο εισοδήματος σε σχέση με τους ανθρώπους που δουλεύουν για αυτούς. Αυτό αποτελεί απόρροια της εξέλιξης της τεχνολογίας και της παγκοσμιοποίησης (εικόνα 21). Επίσης, η ανάδυση των λεγόμενων αστέρων στην αγορά εργασίας, οι οποίες έχουν τρομερές απολαβές που συχνά δεν έχουν την μορφή μισθών αλλά πολύτιμων μετοχών και χρηματοοικονομικών προϊόντων συνέβαλε στην αύξηση της οικονομικής ανισότητας. (Keeley, 2015), (Clements *et al.*, 2015)

Η εξέλιξη της τεχνολογίας είναι μία δημοφιλής και πιθανή απάντηση που εξηγεί την διεύρυνση του μισθολογικού χάσματος μεταξύ των εξειδικευμένων και ανειδίκευτων εργαζομένων και ακολούθως την αύξηση του ποσοστού του συνολικού εισοδήματος που καταλαμβάνει η ανώτερη εισοδηματική ομάδα (το ανώτερο 10%). Ωστόσο, δεν παρέχει πειστική εξήγηση για την έντονη διαφορά που υπάρχει εντός αυτής της ομάδας, καθώς το 10% της ανώτερης εισοδηματικής ομάδας είναι απίθανο να έχει αρκετούς εργαζομένους χωρίς εξειδίκευση (Keeley, 2015, 57-58).

Εν κατακλείδι, οι παραπάνω παρατηρήσεις καταδεικνύουν ότι η παγκόσμια άνοδος της οικονομικής ανισότητας – τόσο της εισοδηματικής, όσο και της ανισότητας του πλούτου – είναι αποτέλεσμα κυρίως των πολιτικών που ακολουθεί η κάθε χώρα. Η εθνική πολιτική ενός κράτους καθορίζει, επίσης, και την σύσταση του εθνικού του πλούτου. Η ανάλυση της σύνθεσης του πλούτου μιας εθνικής οικονομίας μπορεί να εξηγήσει τις δυναμικές που διαμορφώνουν την οικονομική ανισότητα εντός των κρατών. Ταυτόχρονα αποτελεί στοιχείο κλειδί για την δυνατότητα αντιμετώπισης του φαινομένου. Από το 1980 και μετά, ο ιδιωτικός πλούτος έχει αυξηθεί σημαντικά σε βάρος του δημόσιου πλούτου σχεδόν σε όλες τις περιοχές του κόσμου (εικόνα 22). Ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι αυτή η τάση δεν επηρεάστηκε από την χρηματοοικονομική κρίση του 2008. Φυσικά, η μειωμένη κρατική ιδιοκτησία κεφαλαίου περιορίζει την ικανότητα των κυβερνήσεων να ρυθμίζουν την οικονομία, να αναδιανέμουν το εισόδημα και να μετριάζουν την αυξανόμενη ανισότητα (Alvaredo *et al.*, 2018).

6.2 ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Από τα σημαντικότερα όπλα που έχει το κράτος για να αμβλύνει την οικονομική ανισότητα είναι η δημοσιονομική πολιτική του. Πρόκειται για ένα ισχυρό εργαλείο της κυβέρνησης, με το οποίο μπορεί να πετύχει τους αναδιανεμητικούς της στόχους μέσω της μείωσης της άνισης κατανομή των πόρων εντός του κράτους. Επηρεάζει την κοινωνική ευημερία, τόσο μέσα από χρηματικές πληρωμές (φόροι και επιδόματα), όσο και μέσα από προνόμια σε είδος (για παράδειγμα δωρεάν εκπαίδευση και ιατρικές υπηρεσίες) (Clements *et al.*, 2015). Βέβαια, αποτελεί έναν τομέα με πολλές προκλήσεις, τόσο εξαιτίας της πολυπλοκότητάς του, όσο και γιατί εξυπηρετεί ευρεία ποικιλία κοινωνικών και οικονομικών στόχων και όχι μόνο στόχους αναδιανομής (Keeley, 2015). Ειδικά κάποια είδη φόρων που προκαλούν περισσότερες στρεβλώσεις στην οικονομία έχουν απασχολήσει έντονα την επιστημονική κοινότητα αλλά και τους υπεύθυνους χάραξης της φορολογικής πολιτικής. Ένα αρκετά αμφιλεγόμενο ζήτημα αφορά το άριστο επίπεδο φορολόγησης του κεφαλαίου, καθώς και το αν θα πρέπει να φορολογείται εξαρχής. Συνολικά, υπάρχει μια σχετική συμφωνία ως προ το ζήτημα του κεφαλαίου που κινείται απομακρυνόμενη από το ερώτημα εάν το εισόδημα από το κεφάλαιο πρέπει ή όχι να φορολογείται, αλλά τείνει πλέον προς το ερώτημα σε ποιο βαθμό θα πρέπει να φορολογηθεί (de Mooij, Klemm and Perry, 2021, 12). Ο λόγος που είναι σημαντικά αυτά τα ερωτήματα είναι γιατί τα κράτη λαμβάνουν σημαντικό μέρος των εσόδων τους από τους φόρους στο κεφάλαιο, οι οποίοι συμβάλλουν στην προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος. Συνεπώς είναι πολύτιμοι για την επίτευξη των αναδιανεμητικών στόχων του κάθε κράτους.

Το εύρος της ανακατανομής των εισοδημάτων με σκοπό της μείωση της οικονομικής ανισότητας μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής θα εξαρτηθεί από το μέγεθος των φόρων, των επιδομάτων και της προοδευτικότητάς τους (Joumard, Pisu and Bloch, 2013). Μέχρι τα μέσα του 1990, οι φόροι και τα επιδόματα έτειναν να παίζουν σημαντικό ρόλο στην μείωση της ανισότητας (Keeley, 2015). Όμως, οι μεταρρυθμίσεις στις φορολογικές πολιτικές και στα επιδόματα τις τελευταίες δεκαετίες φαίνεται ότι οι έχουν μειώσει την προοδευτικότητά τους (International Monetary Fund (IMF), 2017), και συνεπώς δεν συμβάλλουν όπως έκαναν παλαιότερα στην διατήρηση της ισοτιμίας στην κοινωνία. Μολονότι δεν αποτελούν το μοναδικό παράγοντα που οδήγησε στην αύξηση της οικονομικής ανισότητας, οι μεταρρυθμίσεις αυτές είχαν και έχουν καθοριστική σημασία (Hubmer, Krusell and Smith, Anthony A, 2016).

6.2.1 Πώς οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις συνέβαλαν στην αύξηση της ανισότητας;

Αρχικά, ο φορολογικός ανταγωνισμός, όπως αναλύθηκε, προκαλεί διάβρωση των φορολογικών βάσεων και μείωση στον φορολογικό συντελεστή των εταιρειών. Οι αναπτυγμένες χώρες προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τον φορολογικό ανταγωνισμό ακολουθώντας μια πολιτική που περιλαμβάνει μείωση των φορολογικών συντελεστών σε συνδυασμό με διεύρυνση της φορολογικής βάσης. Η μεταρρύθμιση αυτή φαίνεται να δημιουργεί επιπτώσεις στην οικονομική ανισότητα, καθώς επηρεάζει την κατανομή του φορολογικού βάρους στους φορολογουμένους. Πιο συγκεκριμένα, το φορολογικό βάρος μετατοπίζεται από τις υψηλά κερδοφόρες επιχειρήσεις των πολυεθνικών ομίλων στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Επίσης, το φαινόμενο αυτό φαίνεται ότι μετατοπίζει το βάρος των φόρων από κινητούς σε ακίνητους οικονομικούς συντελεστές: το βάρος των φόρων στην απασχόληση αυξάνεται, ενώ στο κεφάλαιο μειώνεται. (Rixen, 2011)

Δεύτερον, οι κυβερνήσεις όλων των κρατών φαίνεται ότι αντισταθμίζουν τις απώλειες από τους εταιρικούς φόρους με αυξήσεις στους φόρους κατανάλωσης (εικόνα 23) (Loretz, 2008). Το διάγραμμα δείχνει χαρακτηριστικά ότι οι χώρες που αύξησαν αρκετά τον φόρο προστιθέμενης αξίας ήταν κυρίως αυτές που είχαν προχωρήσει σε σημαντικές περικοπές των εταιρικών φορολογικών συντελεστών. Βέβαια, ο φόρος κατανάλωσης (έμμεσος φόρος), αν και είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικός, είναι ένας λιγότερο προοδευτικός φόρος. Αυτό γιατί οι φτωχότεροι ξοδεύουν μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους στην κατανάλωση σε σχέση με τους πιο εύπορους (FitzGerald and Siu, 2019), (Keeley, 2015).

Τρίτον, μία έμμεση επίπτωση της μείωσης των εταιρικών φορολογικών συντελεστών που συμβάλλει στην όξυνση της ανισότητας είναι ότι μπορεί να υποβιβαστεί η προοδευτικότητα του φορολογικού συντελεστή του προσωπικού εισοδήματος, καθώς ασκεί κατά έναν τρόπο πτωτική πίεση σε αυτόν τον συντελεστή. Αυτό γιατί οι εταιρικοί φόροι προστατεύουν την φορολογική βάση του προσωπικού εισοδήματος. Αν οι εταιρικοί φόροι είναι χαμηλότεροι, δημιουργείται κίνητρο να κρυφτεί το προσωπικό εισόδημα στα εταιρικά κέρδη, διαβρώνοντας έτσι την φορολογική βάση του προσωπικού εισοδήματος. (Gravelle, 2017) (Kimberly A Clausing, 2016), (Rixen, 2011) Αρκετές μελέτες έχουν παρατηρήσει μετατόπιση εισοδήματος μεταξύ της εταιρικής φορολογικής βάσης και της φορολογικής βάσης του προσωπικού εισοδήματος, που οφείλεται σε διαφοροποιήσεις των συντελεστών των δύο αυτών φόρων (Diamond and Saez, 2011). Συνεπώς, η μείωση στους εταιρικούς φόρους σχετίζεται άμεσα με την μείωση των ανώτατων φορολογικών συντελεστών του προσωπικού εισοδήματος, καθώς έχει παρατηρηθεί ότι η φορολογία των επιχειρήσεων τείνει να μεταβάλλεται μαζί με την φορολογία του προσωπικού εισοδήματος (Loretz, 2008). Φυσικά, η μείωση φορολογικού συντελεστή του προσωπικού εισοδήματος επηρεάζει άμεσα την προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος, καθώς και την αναδιανεμητική ικανότητα του κράτους.

Τέταρτον, δεδομένου ότι το κεφάλαιο είναι πιο συγκεντρωμένο στα ανώτερα τμήματα της εισοδηματικής κατανομής των πολιτών μιας χώρας, οι φόροι στο κεφάλαιο διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της προοδευτικότητας του φορολογικού της συστήματος και στην μείωση της οικονομικής ανισότητας. Ωστόσο, συχνά το εισόδημα από το κεφάλαιο φορολογείται πιο ευνοϊκά σε σχέση με το εισόδημα από την εργασία, μειώνοντας έτσι την προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος. Αυτό οφειλόταν σε μελέτες που υποστήριζαν ότι, αφενός η φορολόγηση του κεφαλαίου μπορεί να είναι λιγότερο αποτελεσματική σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, αφετέρου ότι το εισόδημα από το κεφάλαιο είναι πιο ευαίσθητο στην φορολόγηση συγκριτικά με την εργασία (FitzGerald and Siu, 2019). Βέβαια, η φορολόγηση του κεφαλαίου, σύμφωνα με νέα, πιο ρεαλιστικά μοντέλα αναφορικά με την θεωρία άριστης φορολόγησης, δεν θεωρείται πια λιγότερο αποδοτική από την φορολόγηση της απασχόλησης, ειδικά αν ληφθεί υπόψιν η πιθανότητα ότι τέτοιοι φόροι επιβάλλονται σε «υπερβολικά» ή «μονοπωλιακά» κέρδη γνωστά ως «economic rents» (Kimberly A Clausing, 2016), (de Mooij, Klemm and Perry, 2021).

Τα φορολογικά συστήματα των κρατών μπορεί να είναι στην πραγματικότητα ακόμα λιγότερο προοδευτικά, καθώς οι πλουσιότεροι πολίτες έχουν συχνά περισσότερες ευκαιρίες φοροαποφυγής, καθώς και περισσότερους πόρους να καταφύγουν σε επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό, μειώνοντας έτσι τις συνολικές φορολογικές τους υποχρεώσεις. Φυσικά, η δυνατότητα αυτή δεν υπάρχει για τους λιγότερο εύπορους πολίτες. (Atkinson, Piketty and Saez, 2011)

Όπως είναι φανερό, οι παραπάνω μεταρρυθμίσεις οδήγησαν σε μείωση των φόρων που επιβάλλεται στο εισόδημα από το κεφάλαιο και ακολούθως, στην μείωση της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος (International Monetary Fund (IMF), 2017). Υπάρχουν μελέτες που αποδίδουν βαρύνουσα σημασία στην μείωση των φόρων στο κεφάλαιο, για να εξηγήσουν την αύξηση της οικονομικής ανισότητας. Οι Piketty και Saez υποστηρίζουν ότι το ομοσπονδιακό φορολογικό σύστημα των ΗΠΑ έχει γίνει λιγότερο προοδευτικό σε σχέση με το 1960 κυρίως λόγω της μείωσης των εταιρικών φόρων. Θεωρούν ότι σε μικρότερο βαθμό συνέβαλε σε αυτό και η μείωση των φόρων στις δωρεές και στα ακίνητα σε συνδυασμό με την αλλαγή στην σύνθεση των εισοδημάτων των ανώτερων εισοδηματικά ομάδων, στις οποίες σημαντική θέση διαδραματίζουν πια και τα εισοδήματα από την εργασία (Piketty and Saez, 2007).

Η ακριβής εκτίμηση του αντικτύπου των εταιρικών φόρων στην ανισότητα αποτελεί πρόκληση, καθώς οι αλλαγές στους εταιρικούς φόρους επηρεάζουν τις επενδυτικές αποφάσεις, την ανακατανομή των συντελεστών της παραγωγής και την στενότητα της αγοράς εργασίας (Nallareddy, Rouen and Suárez Serrato, 2018). Ωστόσο, η μελέτη των Nallareddy, Rouen και Suárez-Serrato, που αφορούσε τις μειώσεις των εταιρικών φόρων σε επίπεδο πολιτειών στις ΗΠΑ, έδειξε ότι η μείωση στους εταιρικούς φορολογικούς συντελεστές αυξάνει την οικονομική ανισότητα[14] σε μία περίοδο τριών ετών. Πιο συγκεκριμένα, τα ευρήματά τους δείχνουν ότι η μείωση των φορολογικών συντελεστών δημιουργούν μεν οφέλη σε όλους τους φορολογουμένους των πολιτειών που προχώρησαν σε αυτές τις περικοπές. Τα οφέλη αυτά,

[14] Η μείωση του εταιρικού φόρου κατά 1pp αυξάνει το μερίδιο εισοδήματος των ανώτερων εισοδηματικών ομάδων του 10% και 1% κατά 0,4pp.(Nallareddy, Rouen and Suárez Serrato, 2018)

όμως, είναι άνισα διανεμημένα.[15] Η μελέτη υποστηρίζει ότι η αύξηση κατά 6,1 ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ του 1990-2010 του εισοδήματος της ανώτερης εισοδηματικής ομάδας που ανήκει στο 1% του πληθυσμού θα μπορούσε κατά ένα μέρος να οφείλεται στην μείωση των εταιρικών φορολογικών συντελεστών. Υπολογίζουν ότι η μείωση των εταιρικών φόρων κατά 0,5 ποσοστιαίες μονάδες σε επίπεδο πολιτείας θα μπορούσε να εξηγήσει περίπου το 7,4% από την συνολική αύξηση του εισοδήματος του ανώτερου 1% του πληθυσμού κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Τα παραπάνω ευρήματα αφορούν βραχυπρόθεσμες εκτιμήσεις. Συνεπώς, μακροπρόθεσμα θα μπορούσαν να έχουν διαφορετικά αποτελέσματα. Όμως, σε κάθε περίπτωση καταδεικνύουν ότι η χρήση φορολογικών περικοπών σαν μέσο για την ενίσχυση της οικονομίας προκαλεί την αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας, δημιουργώντας έτσι επιπρόσθετη οικονομική δραστηριότητα. (Nallareddy, Rouen and Suárez Serrato, 2018) Επιπλέον, η μελέτη των Gomes και Pouget (2008) υποστηρίζει ότι σύμφωνα με εμπειρικά δεδομένα η μείωση του φορολογικού συντελεστή του εταιρικού εισοδήματος κατά 15 ποσοστιαίες μονάδες έχει οδηγήσει σε μείωση της δημόσιας επένδυσης στις χώρες του ΟΟΣΑ κατά 0,6-1,1% του GDP (Hebous, 2021a). Οι δημόσιες επενδύσεις συνδέονται άμεσα με την άμβλυνση της ανισότητας εντός του κράτους. Εν κατακλείδι, οι μελέτες αυτές καταδεικνύουν την άμεση σχέση που έχουν οι μεταρρυθμίσεις στους εταιρικούς φόρους με την άνοδο της οικονομικής ανισότητας, αφού ο εταιρικός φόρος διαδραματίζει έναν ουσιαστικό ρόλο στην φορολόγηση του κεφαλαίου, το οποίο είναι συγκεντρωμένο στα ανώτερα εισοδηματικά επίπεδα συγκριτικά με το εισόδημα που προέρχεται από την εργασία. (Kimberly A. Clausing, 2016)

6.2.2 Ποιος πληρώνει τους εταιρικούς φόρους;

Τα τελευταία χρόνια ο δημόσιος διάλογος αναφορικά με την φορολόγηση των εταιρειών ασχολείται με το ποιος φέρει τελικά το βάρος των εταιρικών φόρων. Πρόκειται για ένα ζήτημα που σχετίζεται άμεσα με την ευημερία των πολιτών ενός κράτους, καθώς και με την αύξηση ή μείωση της εισοδηματικής ανισότητας. Η σπερματική μελέτη αναφορικά με το ποιος φέρει το βάρος των εταιρικών φόρων υποστηρίζει ότι το βάρος των φόρων επιβαρύνει τους κεφαλαιούχους. Ωστόσο, η μελέτη αυτή έχει κάποιους περιορισμούς, καθώς βασική της προϋπόθεση ήταν ότι δεν υπάρχει ροή κεφαλαίων μεταξύ των χωρών (κλειστή οικονομία). Όμως, σε μία ανοιχτή οικονομία, όπου υπάρχει διεθνής ροή κεφαλαίων, φαίνεται ότι οι κεφαλαιούχοι μπορούν να μετακυλήσουν ένα μέρος του βάρους των εταιρικών φόρων στην εγχώρια εργασία μέσω της μείωσης των μισθών ή της απασχόλησης. Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία αναφορικά με το ποιος πληρώνει τους εταιρικούς φόρους σε μία ανοιχτή οικονομία υπάρχει γενική συμφωνία σε δύο στοιχεία: α) το βάρος των φόρων αφορά κατά κύριο λόγο τους πολίτες μίας δικαιοδοσίας, συνεπώς οι εταιρικοί φόροι έχουν αντίκτυπο στην ευημερία αυτών των πολιτών, β) οι εταιρικοί φόροι μακροπρόθεσμα δεν επιβαρύνουν μόνο τους κεφαλαιούχους αλλά και τους εργαζομένους. Βέβαια, το ακριβές ποσο-

[15] Οι φορολογούμενοι που ανήκουν στα ανώτερα επίπεδα γνωρίζουν μείωση στους μισθούς τους κατά 4,4%, ενώ οι φορολογούμενοι που βρίσκονται σε χαμηλότερες εισοδηματικές ομάδες έχουν αύξηση στους μισθούς τους κατά 1,3%. Αντίθετα, τα έσοδα από το κεφάλαιο των πρώτων αυξάνονται κατά 12,6%, ενώ στους δεύτερους δεν υπάρχει κάποια αύξηση στατιστικά σημαντική. Αυτό δεν οφείλεται στην αύξηση των επενδύσεων αλλά στο ότι οι πλουσιότεροι μετατοπίζουν το εισόδημά τους από τους μισθούς στο κεφάλαιο, ώστε να μειώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, αυξάνοντας έτσι το ποσοστό του συνολικού εισοδήματος που συγκεντρώνεται στο ανώτερο 1% του πληθυσμού. (Nallareddy, Rouen and Suárez Serrato, 2018)

στό του βάρους που φέρει ο καθένας είναι το βασικό αντικείμενο της διαφωνίας των μελετητών και είναι εν εξελίξει, ενώ υπάρχει μία πληθώρα εκτιμήσεων οι οποίες εξαρτώνται κατά κύριο λόγο από τις προϋποθέσεις που λαμβάνει το εκάστοτε μοντέλο για να προχωρήσει στο υπολογισμό του ποσοστού. (*Modeling the Distribution of Taxes on Business Income (JCX-14-13)*, 2013)

Οι Joint Committee on Taxation (JCT) εκτιμά ότι το 25% των εταιρικών φόρων πέφτει στους εγχώριους εργαζομένους και το 75% στους εγχώριους κεφαλαιούχους (οι αλλοδαποί κεφαλαιούχοι εξαιρούνται από τις εκτιμήσεις της ομάδας της JCT) (*Modeling the Distribution of Taxes on Business Income (JCX-14-13)*, 2013, 1-9). Το Congressional Budget Office (CBO) διανέμει το βάρος των εταιρικών φόρων στις μακροχρόνιες εκτιμήσεις του κατά 75% στους κεφαλαιούχους και κατά 25% στους εργαζομένους (Harris, 2014, 16-17). Παρομοίως, το Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ, ενώ υπέθετε ότι το βάρος έπεφτε αποκλειστικά στο κεφάλαιο, αναθεώρησε το 2012 και υιοθέτησε μία περίπλοκη προσέγγιση κατά την οποία κατανέμει το βάρος των εταιρικών φόρων περίπου κατά 82% στο κεφάλαιο και κατά 18% στην εργασία (Cronin *et al.*, 2013, 239-240). Το Tax Policy Center (TPC) του Urban Institute and Brookings Institution εκτιμά ότι το 20% του βάρους των εταιρικών φόρων πέφτει στην εργασία και το 80% στο κεφάλαιο[16].(Nunns, 2012, 1-3)

Οι Liu και Altshuler εκτιμούν ότι το ποσοστό που φέρει η εργασία είναι τουλάχιστον 42%, ενώ κατά μέσο όρο υπολογίζουν ότι το μερίδιο των εταιρικών φόρων που βαρύνει την εργασία ανέρχεται στο 60-80% (Liu and Altshuler, 2013, 232-233). Οι Suárez-Serrato και Zidar εκτιμούν ότι οι εργαζόμενοι φέρουν μόνο το 30-35% του βάρους των εταιρικών φόρων, ενώ οι ιδιοκτήτες των εταιρειών το 40% και οι γαιοκτήμονες το 25-30% (Suárez Serrato and Zidar, 2016, 1). Η μελέτη των Fuest, Peichl και Siegloch υποστηρίζει ότι οι εργαζόμενοι κατά μέσο όρο φέρουν το 51% του βάρους των εταιρικών φόρων. Τα αποτελέσματα των φόρων στους μισθούς είναι κοντά στο μηδέν σε εταιρείες που λειτουργούν σε πολλαπλές δικαιοδοσίες, το οποίο εξηγείται από ευκαιρίες μετατόπισης κερδών. Η ανάλυσή τους που αφορά στην ετερογένεια των εργαζομένων δείχνει ότι οι μισθοί που είναι πιο ευαίσθητοι στην εταιρική φορολόγηση είναι αυτοί των εργαζομένων χαμηλής ειδίκευσης, των γυναικών και των νέων. Αντίθετα, οι εργαζομενοι με υψηλή εξειδίκευση δεν επηρεάζονται καθόλου (Fuest, Peichl and Siegloch, 2018, 415-416).

Οι τελευταίες τρεις μελέτες περιλαμβάνονται στην επισκόπηση της Gravelle για το ποιος φέρει το βάρος των εταιρικών φόρων. Θεωρεί ότι οι παραπάνω μελέτες έχουν σοβαρά λάθη και παράγουν αδικαιολόγητες εκτιμήσεις, που δεν είναι ισχυρές ή είναι ασυνεπής με την θεωρία. Η Gravelle εκτιμά βάσει ενός μοντέλου γενικής ισορροπίας ότι το βάρος του εταιρικού φόρου πέφτει κυρίως στο κεφάλαιο και υποστηρίζει ότι η εργασία φέρει το 20%-40% του βάρους των εταιρικών φόρων[17] (Gravelle, 2017). Η Clausing, όπως και η Gravelle, επικρίνει τις παραπάνω μελέτες, καθώς θεωρεί ότι τα αποτελέσματά τους δεν είναι ισχυρά. Υποστηρίζει ότι υπάρχουν κάποια στοιχεία που προτείνουν ότι οι εταιρικοί φόροι μπορεί να

---

[16] Υποστηρίζει ότι το 20% του φόρου επιβάλλεται στην κανονική απόδοση του κεφαλαίου (normal return to all capital) και το 60% επιβάλλεται στην υπέρ κανονικά στα εταιρικά ίδια κεφάλαια (supernormal returns to corporate equity).(Nunns, 2012, 1-3)

[17] Λαμβάνοντας κάποιες επιπρόσθετες προϋποθέσεις εκτιμάται ότι το ποσοστό του βάρους στην εργασία είναι ακόμα μικρότερο.Αν, για παράδειγμα, τα rents αποτελούν το 20% των συνολικών κερδών το ποσοστό του βάρους των φόρων στην εργασία θα έπεφτε στο 16%-32%. (Gravelle, 2017, 33)

μειώνουν τους μισθούς, αλλά η πλειοψηφία των ενδείξεων δεν υποδηλώνουν επιπτώσεις των εταιρικών φόρων στους μισθούς (Clausing, 2012).

Οι παραπάνω μελέτες είναι μόνο μερικές από αυτές που έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα και καταδεικνύουν την έλλειψη ομοφωνίας για το ποιος και σε τι ποσοστό πληρώνει τελικά τους εταιρικούς φόρους. Φαίνεται ότι οι παραπάνω αναθεωρήσεις στην βιβλιογραφία δείχνουν ότι ο εταιρικός φόρος εισοδήματος είναι λιγότερο προοδευτικος σε σχέση με την προηγούμενη πεποίθηση, καθώς ένα μέρος του βάρους του φόρου υφίσταται πλέον στους εργαζομένους, ενώ δεν επιβαρύνονται μόνο οι κεφαλαιούχοι. Όμως, το ακριβές ποσοστό του βάρους που υφίσταται ο καθένας είναι αμφισβητήσιμο, ενώ οι πιο αξιόπιστες μελέτες προτείνουν ότι το μεγαλύτερο βάρος πέφτει στους κεφαλαιούχους (Nunns, 2012). Συνεπώς, ο εταιρικός φόρος εισοδήματος εξακολουθεί να είναι ένας αρκετά προοδευτικός φόρος, καθώς πέφτει κατά κύριο λόγο στα εισοδήματα από το κεφάλαιο και επομένως, στους πλουσιότερους πολίτες.

Η οικονομική ανισότητα είναι ένα περίπλοκο ζήτημα με ποικίλες αιτίες. Φυσικά, δεν υπάρχει ξεκάθαρη λύση και ομόφωνη απάντηση για το πώς να αντιμετωπιστεί. Περιλαμβάνει δράσεις σε διάφορους τομείς πολιτικής συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης, της εργασιακής απασχόλησης και του φορολογικού συστήματος.

7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα φαινόμενα της φοροαποφυγής, του φορολογικού ανταγωνισμού και της οικονομικής ανισότητας είναι ιδιαίτερα ακανθώδη και αμφιλεγόμενα ιδίως στα ζητήματα που άπτονται των τρόπων αντιμετώπισής τους. Βιβλιογραφικά φαίνεται ότι υπάρχει μία σχετική συναίνεση όσον αφορά την σύνδεσή τους. Όμως, δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς το μερίδιο που διαδραματίζουν στην όξυνση της οικονομικής ανισότητας, καθώς οι μηχανισμοί που τους συνδέουν είναι ιδιαίτερα περίπλοκοι. Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια μέσα από βιβλιογραφική έρευνα να αναδειχθούν οι τρόποι σύνδεσής τους. Φαίνεται ότι οι τρόποι αντιμετώπισης των κρατών εναντίον της φοροαποφυγής και του φορολογικού ανταγωνισμού συνέβαλαν στην διόγκωση της οικονομικής ανισότητας, κυρίως εντός των κρατών. Από την μία πλευρά, οι αυξανόμενες δυνατότητες φοροαποφυγής των πολυεθνικών επιχειρήσεων λόγω της παγκοσμιοποίησης και της ψηφιοποίησης της οικονομίας αναγκάζει τις χώρες να ελαττώσουν τους φορολογικούς συντελεστές των εταιριών, ώστε να μειωθούν τα κίνητρα να μετακινήσουν οι πολυεθνικές τα κέρδη τους σε άλλες δικαιοδοσίες. Από την άλλη πλευρά, οι χώρες εκμεταλλεύονται την δυνατότητα που έχουν οι πολυεθνικές να μετατοπίσουν τα κέρδη τους, μειώνοντας στρατηγικά τους εταιρικούς φορολογικούς συντελεστές, ώστε να διαβρώσουν την φορολογική βάση των άλλων κρατών (φορολογικός ανταγωνισμός). Αυτές οι πρακτικές έχουν ως αποτέλεσμα την μείωση της προοδευτικότητας στα φορολογικά συστήματα των κρατών, αφενός γιατί μειώνεται ο φόρος που επιβάλλεται στο κεφάλαιο, το οποίο είναι συγκεντρωμένο στους πιο εύρωστους οικονομικά πολίτες, αφετέρου γιατί η φορολογία μετακινείται στην εργασία και την κατανάλωση. Ιδιαίτερα οι φόροι στην κατανάλωση επιβαρύνουν περισσότερο τους φτωχότερους ανθρώπους, καθώς ξοδεύουν το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους στην κατανάλωση.

Το σημαντικότερο συμπέρασμα που εξάγεται από τις συνολικές παρατηρήσεις είναι ότι για να υπάρξει ουσιαστική επίλυση των προβλημάτων χρειάζεται συνεργασία μεταξύ των κρατών. Παρότι έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες, οι οποίες ακόμα συνεχίζονται (BEPS, Anti-Tax Avoidance Package κλπ), τα κράτη φαίνεται ουσιαστικά να ακολουθούν το παράδοξο που περιγράφεται στην Θεωρία των Παιγνίων ως το δίλημμα του φυλακισμένου. Η αμοιβαία επωφελής λύση είναι να συνεργαστούν, αλλά αντ' αυτού το καθένα επιλέγει να δρα κατά κάποιο τρόπο αυτόνομα. Το αποτέλεσμα είναι ότι η κοινωνική ευημερία αποβαίνει ζημιωμένη, καθώς η οικονομική ανισότητα οξύνεται. Αν και σίγουρα η έλλειψη ουσιαστικής συνεργασίας σε ζητήματα παγκόσμιας φορολόγησης δεν αποτελεί την μοναδική αιτία που οδηγεί στην άνοδο της οικονομικής ανισότητας, το μερίδιο που έχει είναι σημαντικό.

Οι πολίτες του Δυτικού κόσμου και ειδικά οι πολίτες της ΕΕ συχνά αντιμετωπίζουμε ως δεδομένες αρκετές κοινωνικές παροχές του κράτους, όπως η δωρεάν εκπαίδευση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση κλπ. Ίσως δεν συνειδητοποιούμε ότι στο μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας δεν υπήρχαν. Προέκυψαν, επειδή κάποιες κοινωνίες αναγνώρισαν την ανάγκη αλλαγής. Η ερώτηση λοιπόν είναι η εξής: «πόση οικονομική ανισότητα είμαστε έτοιμη να δεχτούμε*; Η επιστήμη των Οικονομικών αναμφίβολα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για το πώς οι κοινωνίες σχηματίζουν μια απάντηση. Ωστόσο, τα ερωτήματα αυτά είναι ουσιαστικά πολιτικά. Όχι με την έννοια των πολιτικών κομμάτων αλλά με την έννοια του πως οι κοινωνίες εργάζονται συλλογικά για την λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν την ζωή όλων, είτε πλούσιων, είτε φτωχών.*» (Keeley, 2015, 104)

8 ΕΙΚΟΝΕΣ – ΠΙΝΑΚΕΣ

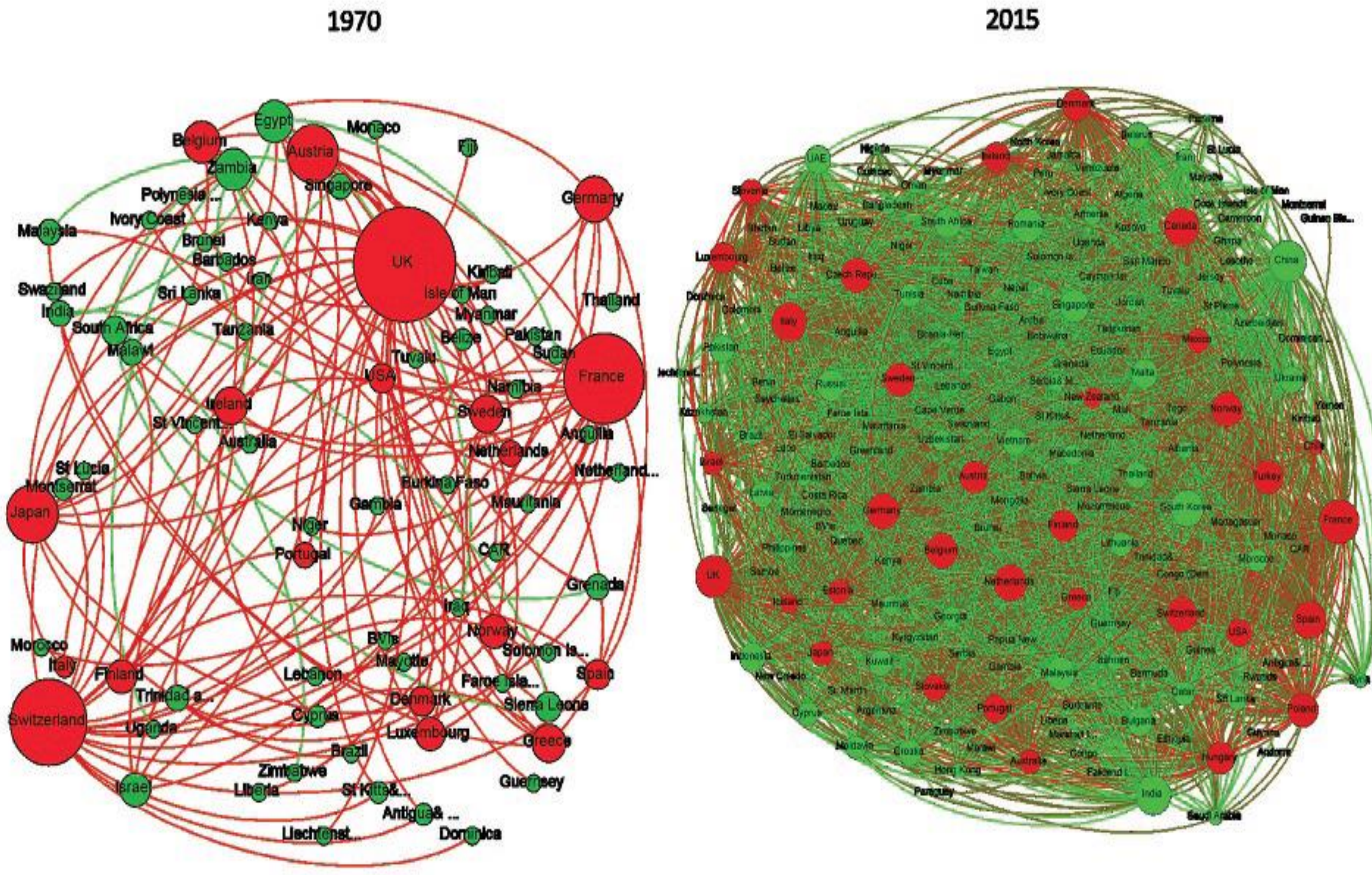

Εικόνα 1. Το δίκτυο των συνθηκών μεταξύ των χωρών για θέματα φορολογίας το 1970 και το 2015. Οι πράσινοι κόμβοι αντιπροσωπεύουν τις αναπτυσσόμενες χώρες, ενώ οι κόκκινοι τις ανεπτυγμένες. Το μέγεθος των κόμβων δηλώνει των αριθμό των συνθηκών σε μία χώρα. (Hebous, 2021)

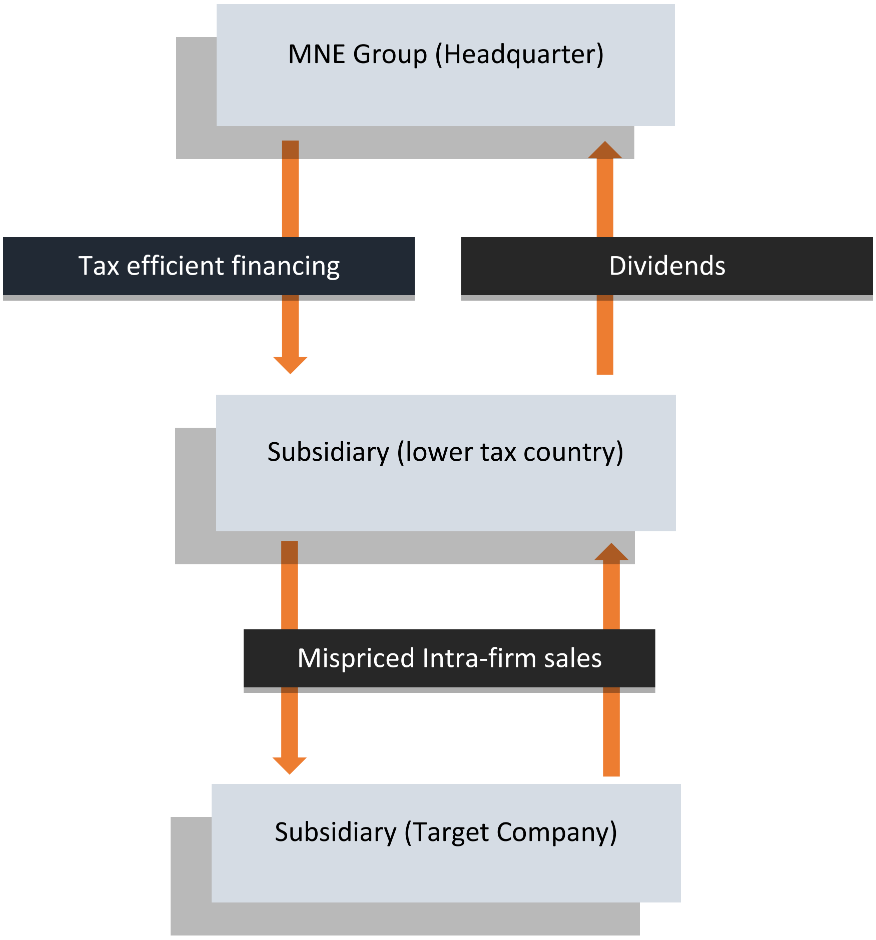

Εικόνα 2. Σχηματική απεικόνιση του ATP που χρησιμοποιεί την χειραγώγηση των τιμών μεταβίβασης. (Loretz et al., 2017)

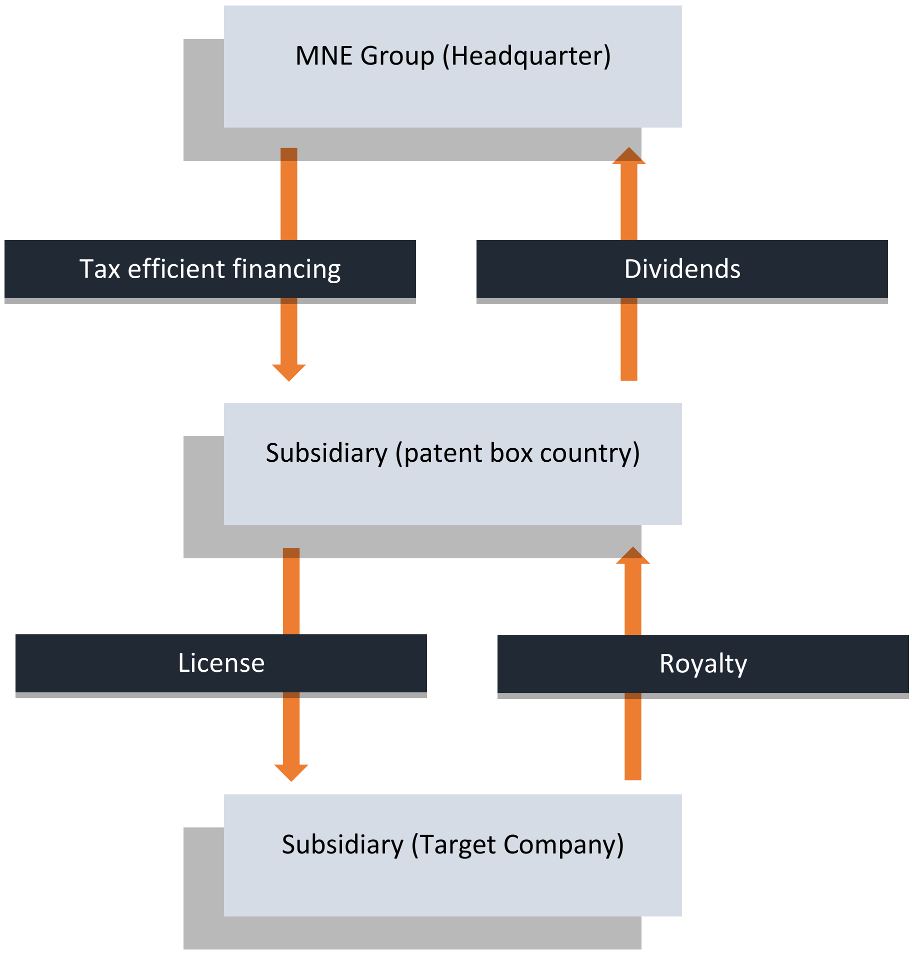

Εικόνα 3. Σχηματική απεικόνιση του μηχανισμού ATP που χρησιμοποιεί την στρατηγική τοποθεσία της πνευματικής ιδιοκτησίας (IP) για σκοπούς φοροαποφυγής. (Loretz et al., 2017)

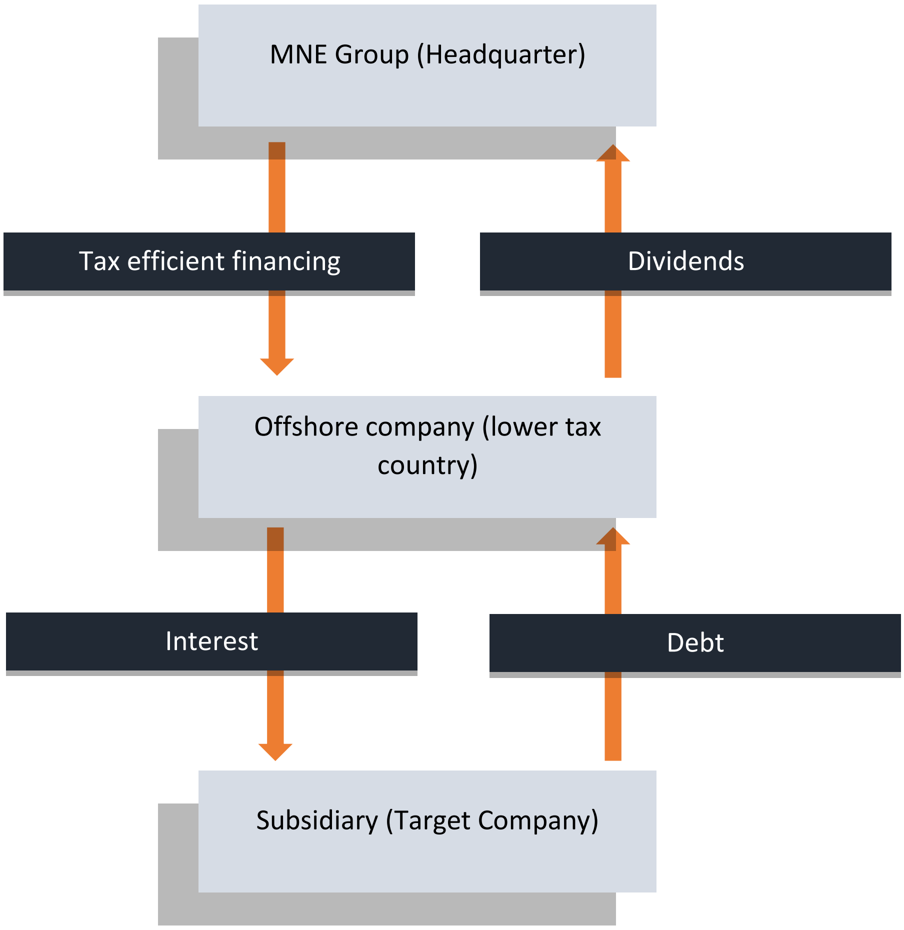

Εικόνα 4. Σχηματική απεικόνιση του μηχανισμού ATP που χρησιμοποιεί την μετατόπιση του διεθνούς χρέους για σκοπούς φοροαποφυγής. (Loretz et al., 2017)

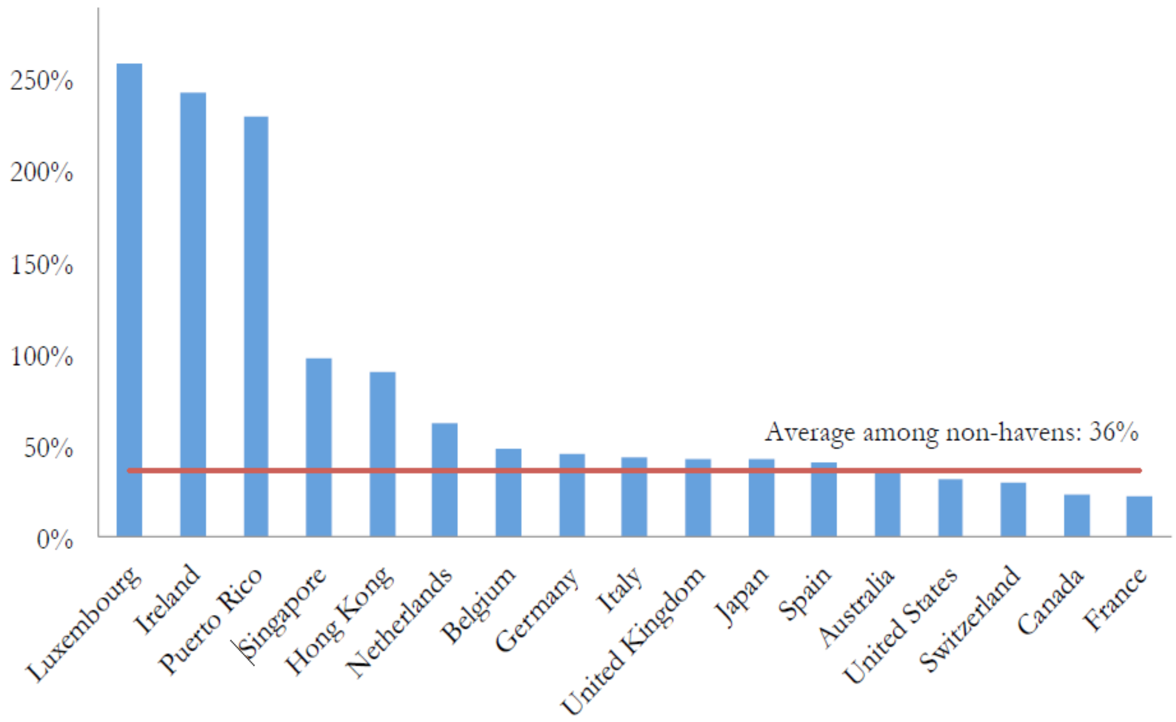

Εικόνα 5. Εταιρικά κέρδη προ-φόρων (% της αμοιβής των υπαλλήλων). Η κόκκινη γραμμή δείχνει τον μέσο όρο των εταιρικών κερδών προ-φόρων ως ποσοστό της αμοιβής των υπαλλήλων για τις χώρες που δεν είναι φορολογικοί παράδεισοι. (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018)

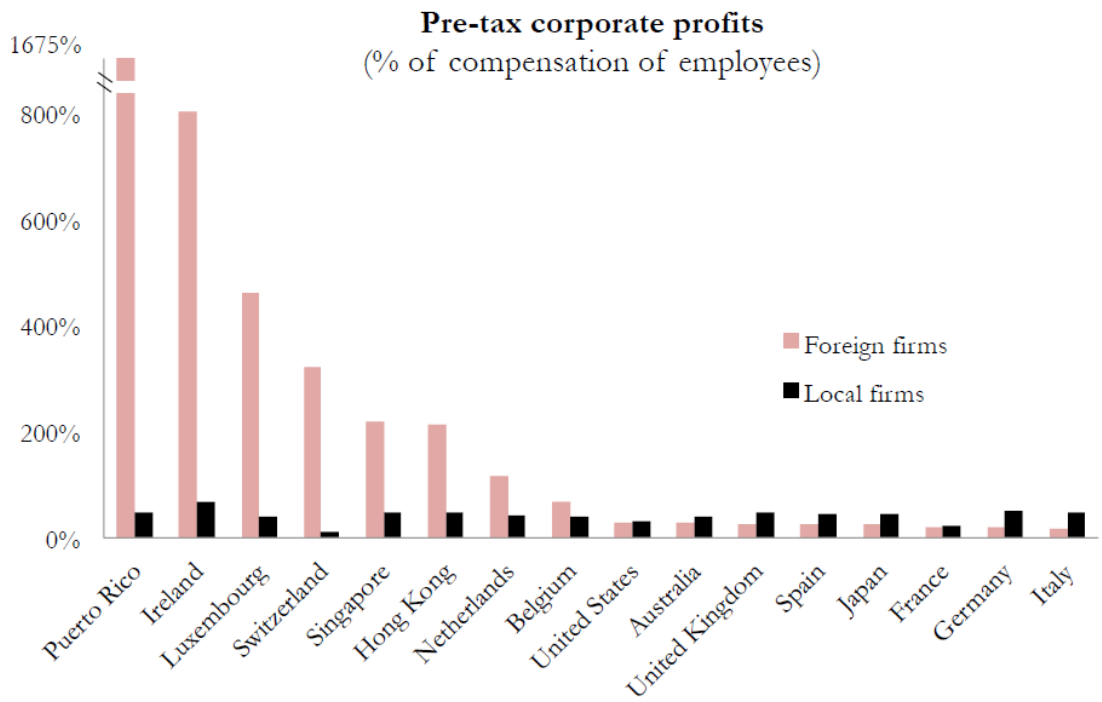

Εικόνα 6. Εταιρικά κέρδη προ-φόρων (% της αμοιβής των υπαλλήλων). Οι μπάρες που απεικονίζονται με ρόζ χρώμα αντιπροσωπεύουν τις ξένες εταιρίες, ενώ οι μπάρες που απεικονίζονται με μαύρο χρώμα τις εγχώριες. (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018)

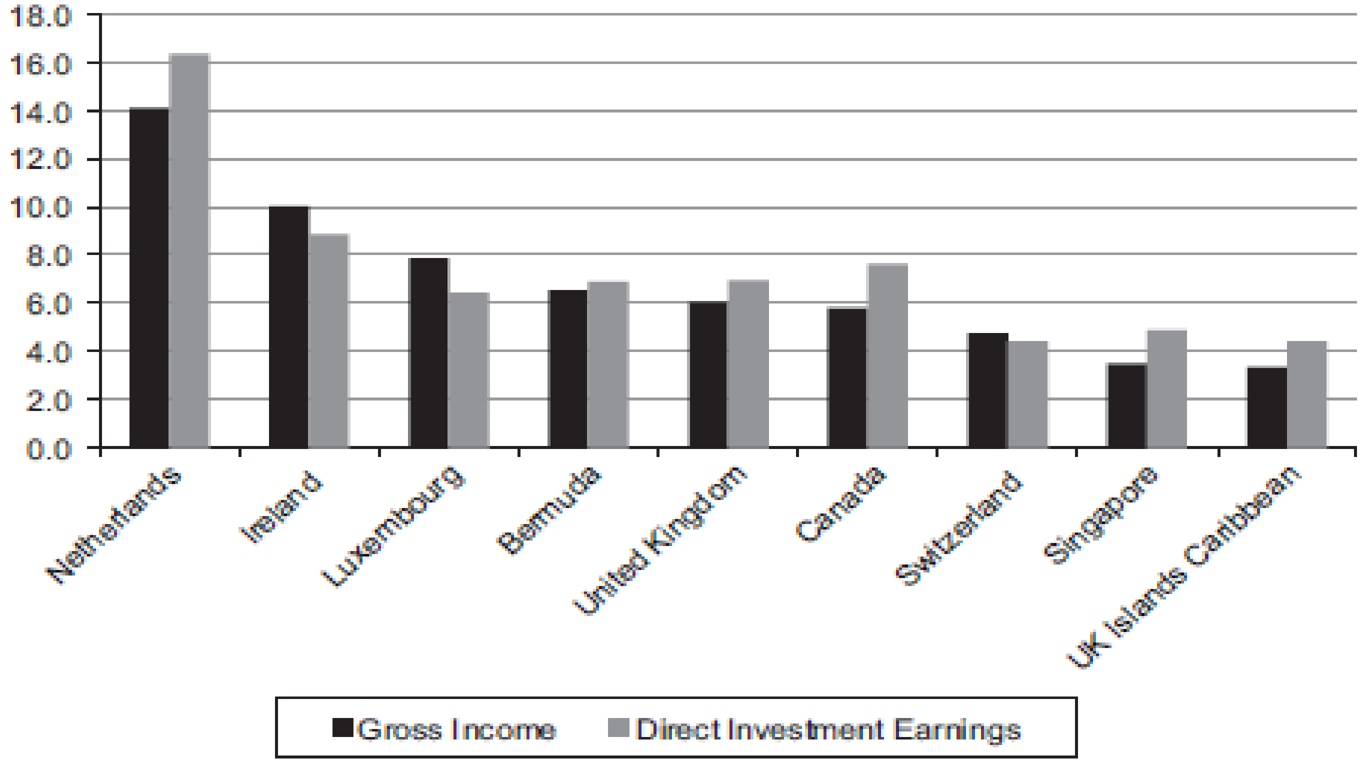

Εικόνα 7. Χώρες με το υψηλότερο ακαθάριστο εισόδημα και κέρδη άμεσων επενδύσεων προερχόμενα από θυγατρικές εταιρείες πολυεθνικών ομίλων των ΗΠΑ το 2012 (απεικονίζεται ως ποσοστό του συνολικού εισοδήματος). (Clausing, 2016)

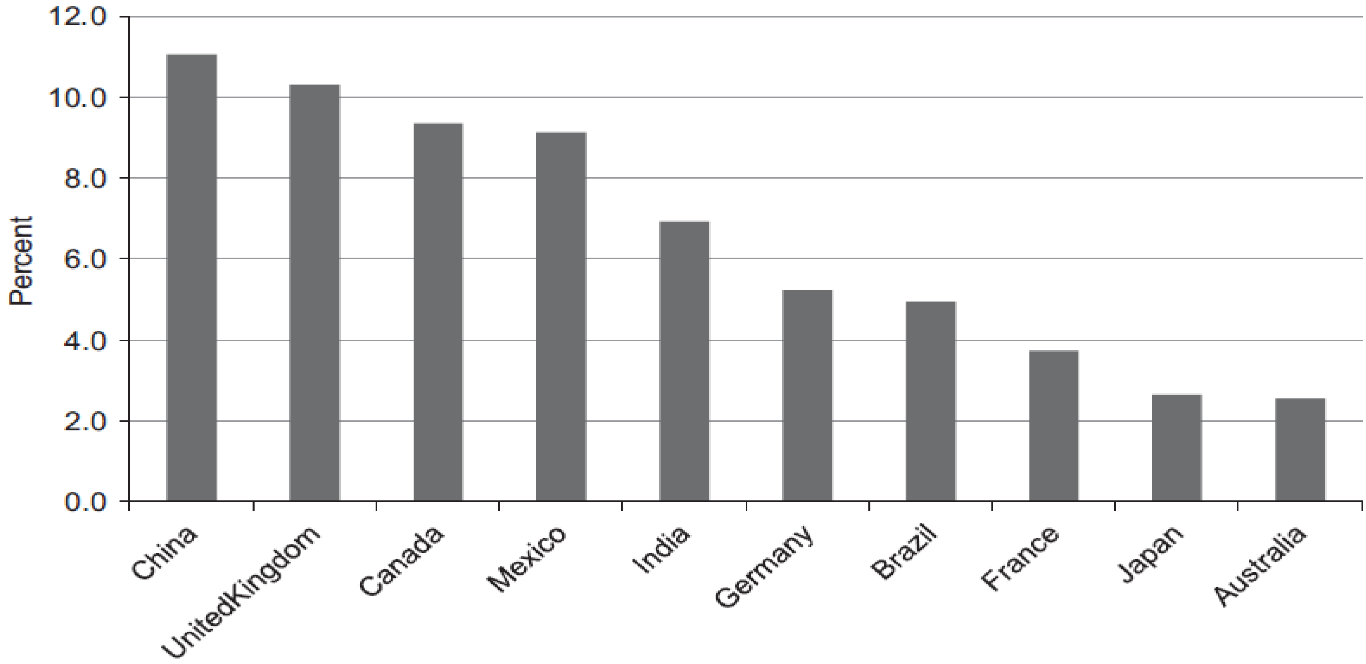

Εικόνα 8. Χώρες με το μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων σε θυγατρικές των πολυεθνικών ομίλων των ΗΠΑ το 2012 (απεικονίζεται ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού). (Clausing, 2016)

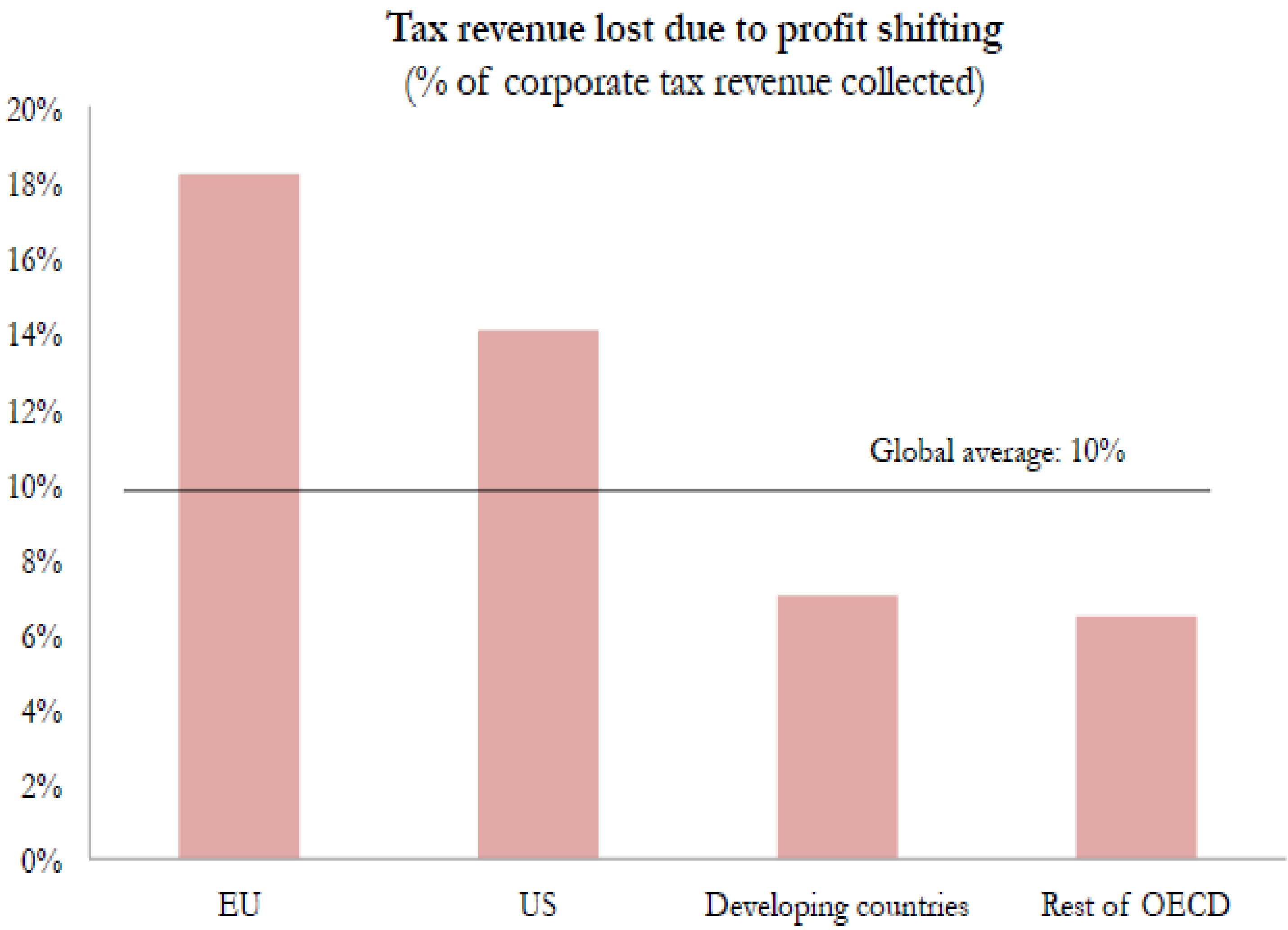

Εικόνα 9. Απολεσθέντα φορολογικά έσοδα εξαιτίας της μετατόπισης κερδών ως ποσοστό των συνολικών εσόδων από τους εταιρικούς φόρους που συλλέχθηκαν το 2015. (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018)

(a) IMF

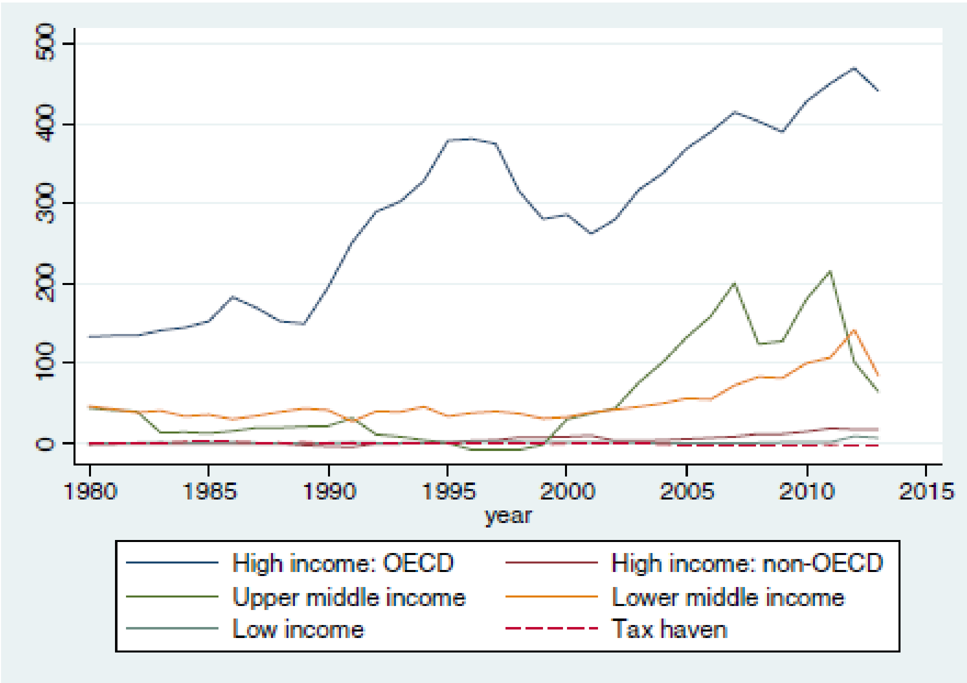

(b) GRD

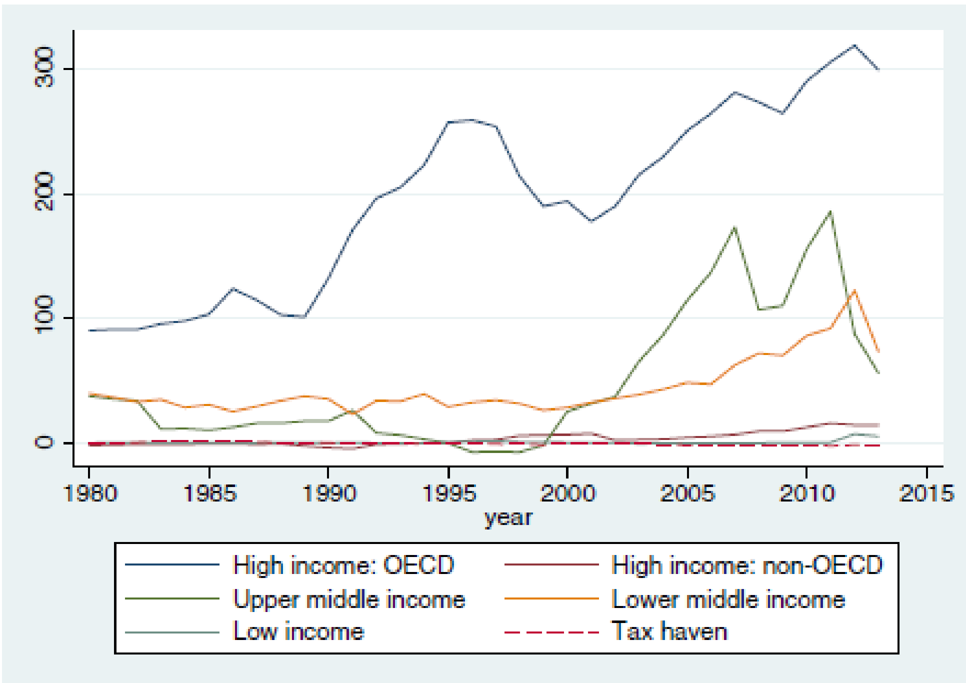

Εικόνα 10. Εκτιμήσεις της απώλειας εσόδων ανά πενταετία (σε δισεκατομμύρια US$). Το πρώτο διάγραμμα α-πεικονίζει τα ευρήματα της παλαιότερης μελέτης του IMF. Το δεύτερο διάγραμμα απεικονίζει τα ευρήματα της μελέτης των Cobham A. και Jansky P. (Cobham and Janský, 2018)

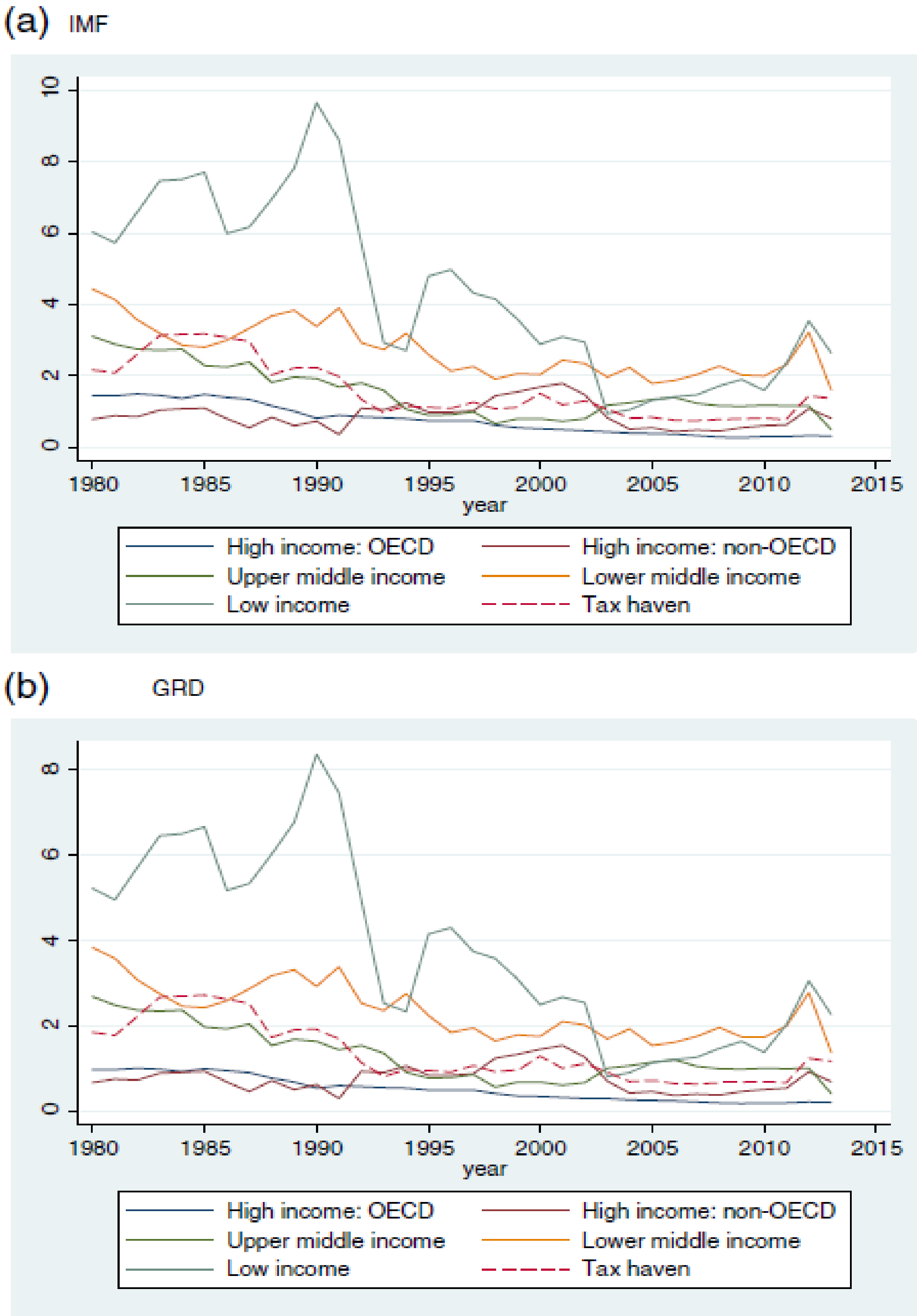

Εικόνα 11. Εκτιμήσεις της απώλειας εσόδων ανά πενταετία ως ποσοστό του εγχώριου ακαθάριστου προϊόντος ανά εισοδηματικές ομάδες χωρών. Το πρώτο διάγραμμα απεικονίζει τα ευρήματα της παλαιότερης μελέτης του IMF. Το δεύτερο διάγραμμα απεικονίζει τα ευρήματα της μελέτης των Cobham A. και Jansky P. (Cobham and Janský, 2018)

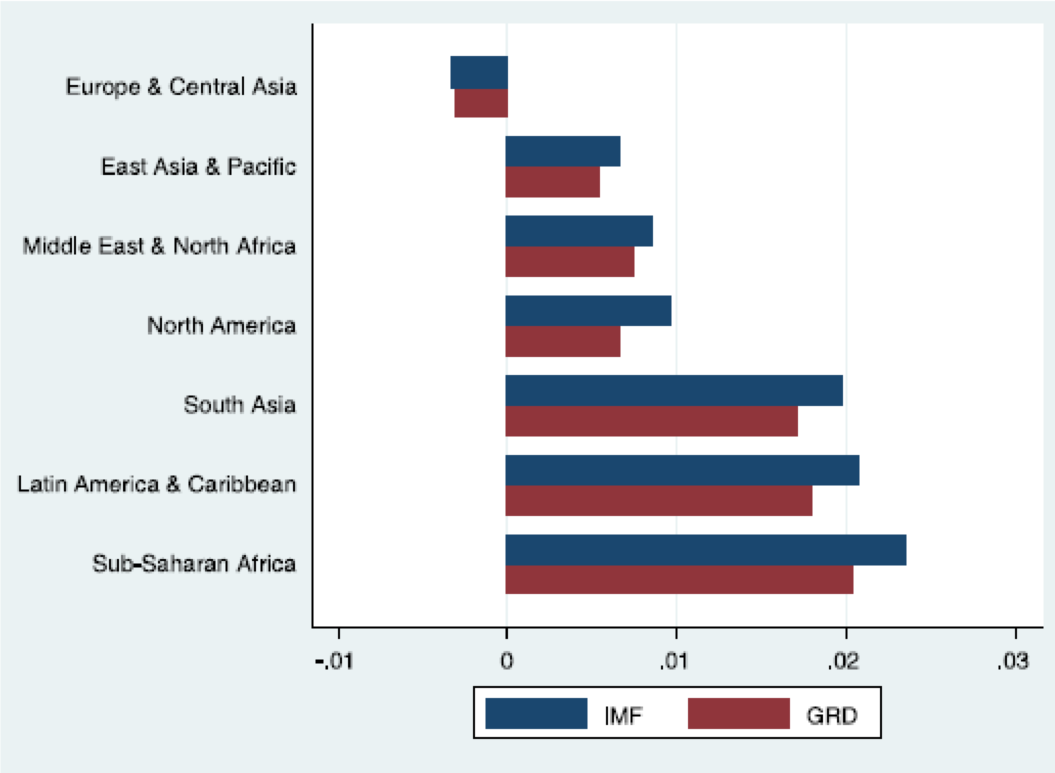

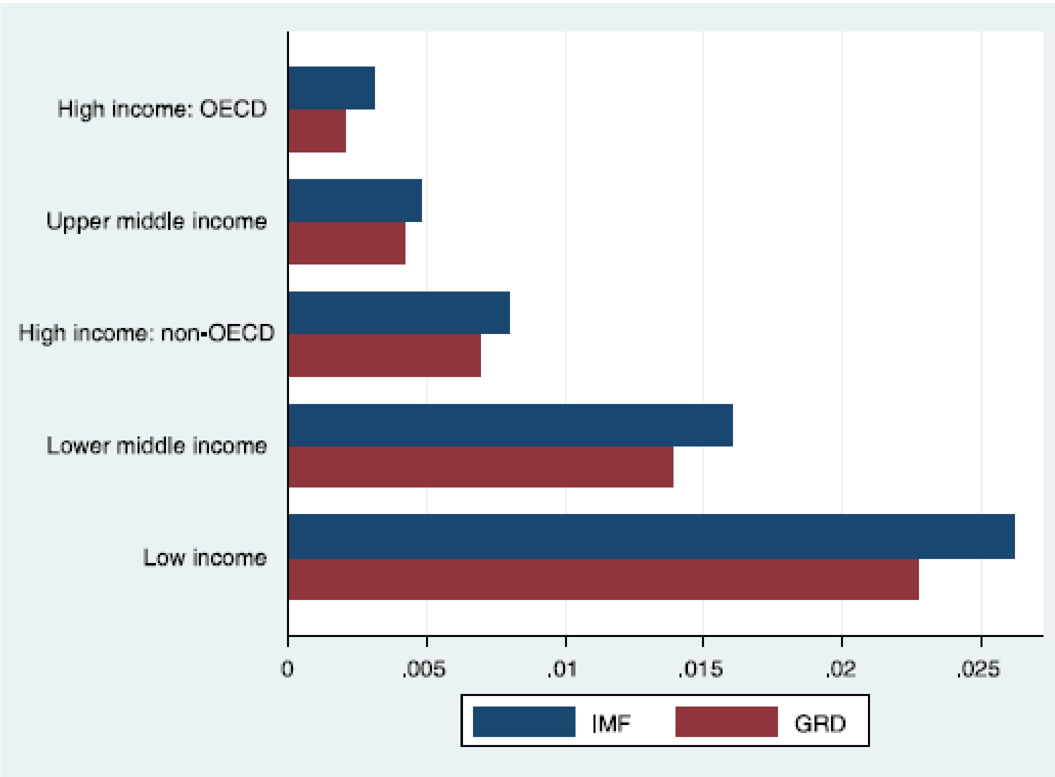

Εικόνα 12. Απώλειες των εταιρικών φορολογικών εσόδων κατά γεωγραφικές περιοχές και κατά εισοδηματικές ομάδες ως ποσοστό του GDP. Οι μαύρες μπάρες απεικονίζουν τα ευρήματα της παλαιότερης μελέτης του IMF. Οι κόκκινες μπάρες απεικονίζουν τα ευρήματα της μελέτης των Cobham A. και Jansky P. (Cobham and Janský, 2018)

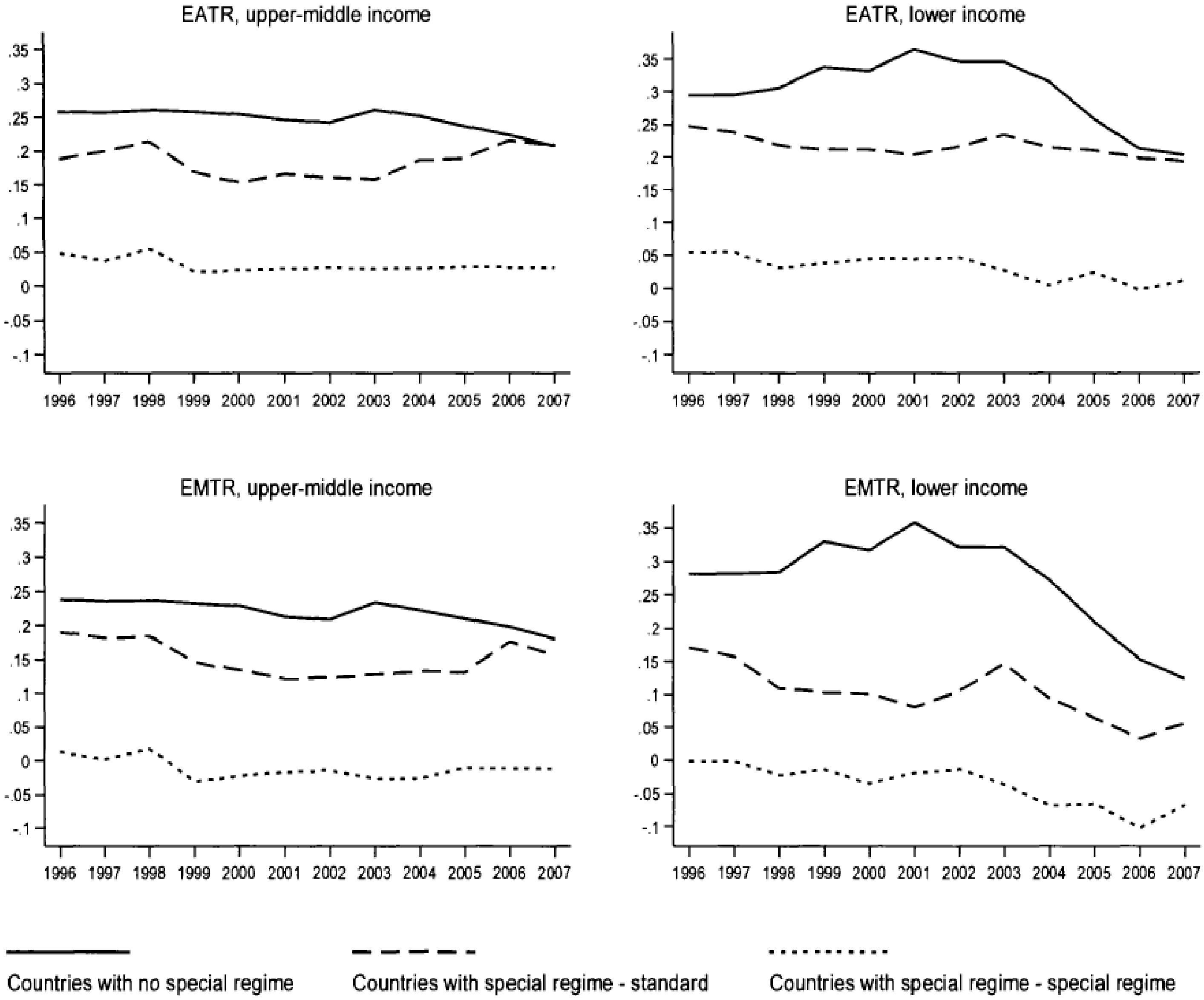

Εικόνα 13. Οι EATR και EMTR υπό κανονικά και ειδικά φορολογικά καθεστώτα. (Abramovsky, Klemm and Phillips, 2014)

Εικόνα 14. Χρονοδιάγραμμα των σημαντικών γεγονότων της δράσης του ΟΟΣΑ για τις Επιβλαβείς Φορολογικές Πρακτικές και την Ανταλλαγή Πληροφοριών. (Hebous, 2021)

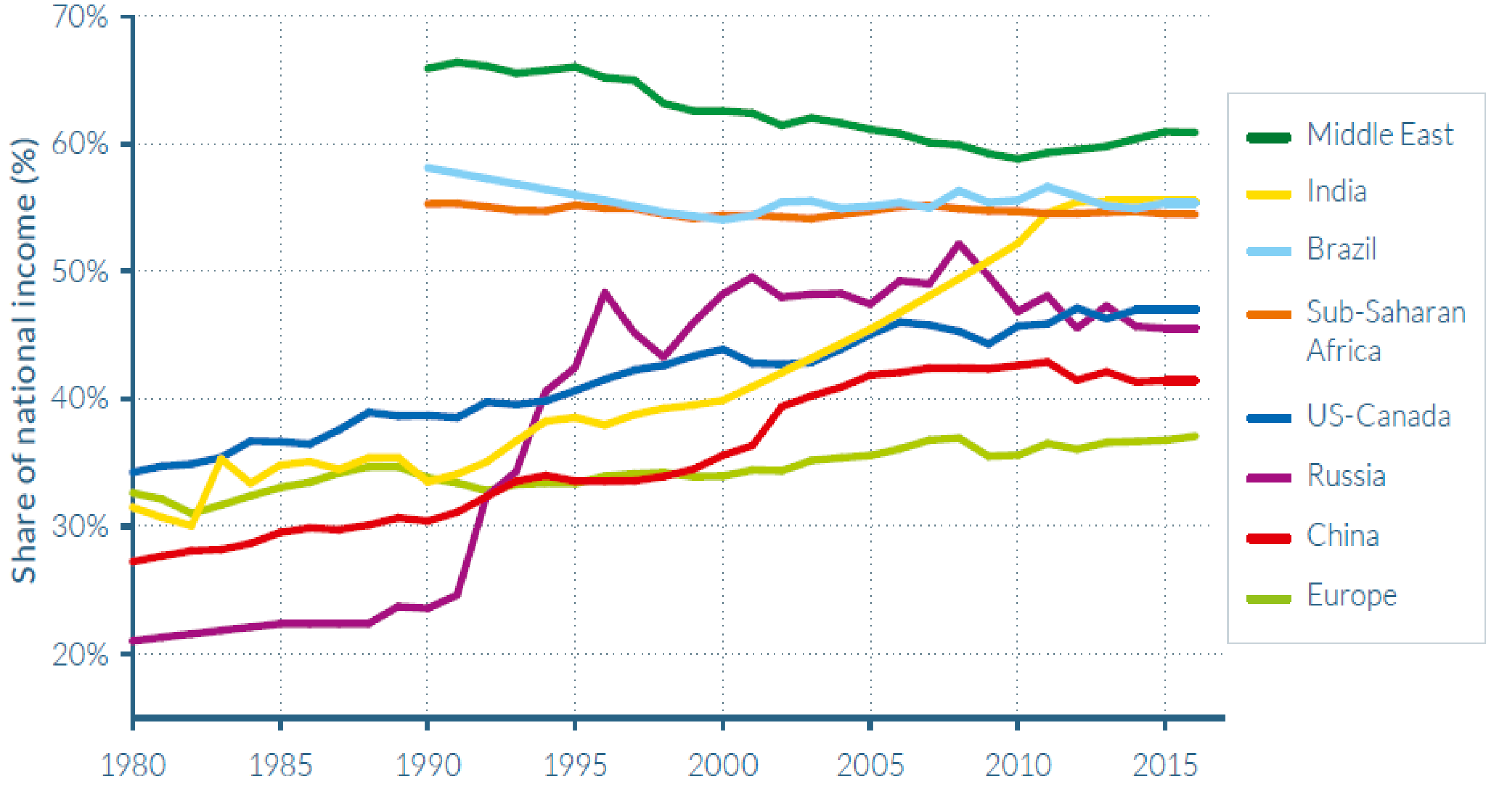

Εικόνα 15. Το ανώτερο 10% των εισοδηματικών μεριδίων ανά τον κόσμο, 1980-2016. (Alvaredo et al., 2018)

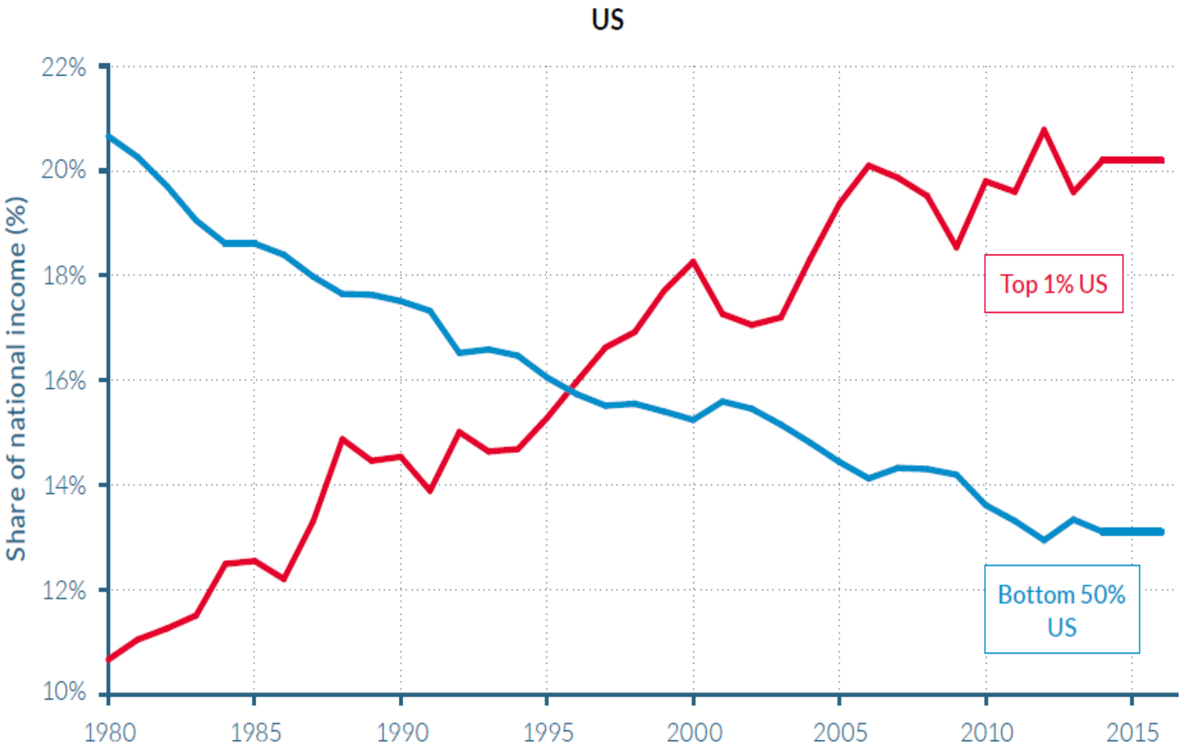

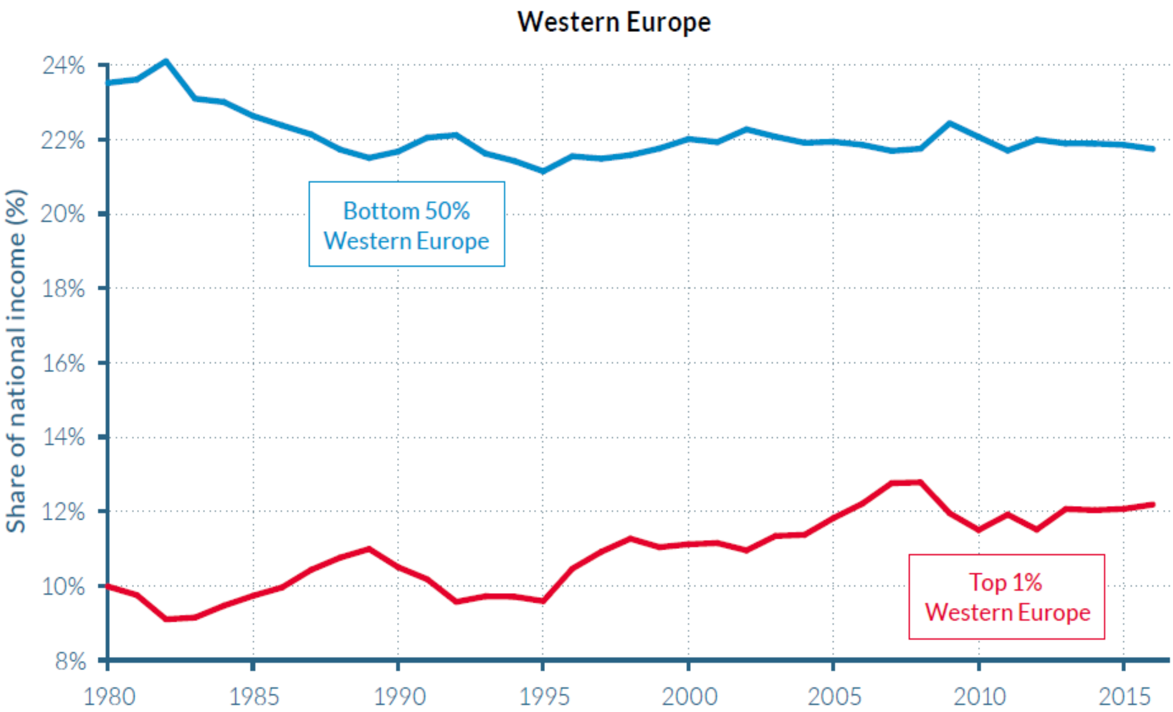

Εικόνα 16. Το ανώτερο 1% versus 50% των μεριδίων του εθνικού εισοδήματος στις ΗΠΑ και στην Δυτική Ευρώπη, 1980-2016. (Alvaredo et al., 2018)

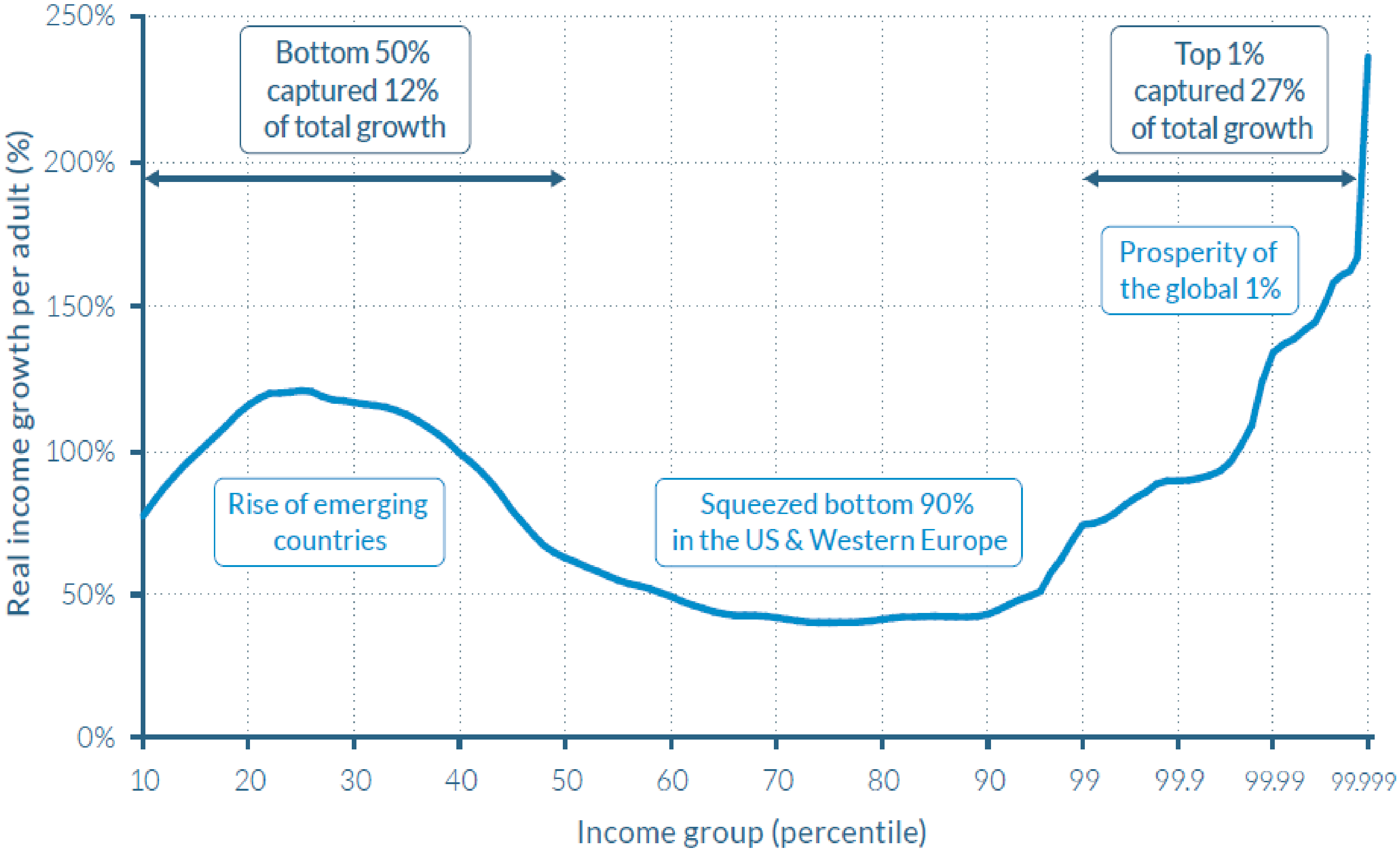

Εικόνα 17. Η καμπύλη του ελέφαντα για την παγκόσμια ανισότητα και ανάπτυξη, 1980-2016

Στον οριζόντιο άξονα, ο παγκόσμιος πληθυσμός χωρίζεται σε 100 ομάδες, που αποτελούνται από ισάξιο πληθυσμιακό μέγεθος, και ταξινομούνται σε αύξουσα σειρά από τα αριστερά προς τα δεξιά, σύμφωνα με το εισοδηματικό επίπεδο κάθε ομάδας. Το ανώτερο 1% χωρίζεται σε 10 ομάδες, η πιο πλούσια από τις οποίες επίσης χωρίζεται σε 10 ομάδες. Η ανώτατη εισοδηματική ομάδα χωρίζεται σε άλλες 10 ομάδες ίσου πληθυσμιακού μεγέθους. Ο κάθετος άξονας απεικονίζει την συνολική εισοδηματική ανάπτυξη του μέσου ατόμου σε κάθε πληθυσμιακή ομάδα μεταξύ του 1980 και του 2016. Οι εκτιμήσεις των εισοδημάτων λαμβάνουν υπόψιν τις διαφορές του κόστους ζωής μεταξύ των χωρών. (Alvaredo et al., 2018)

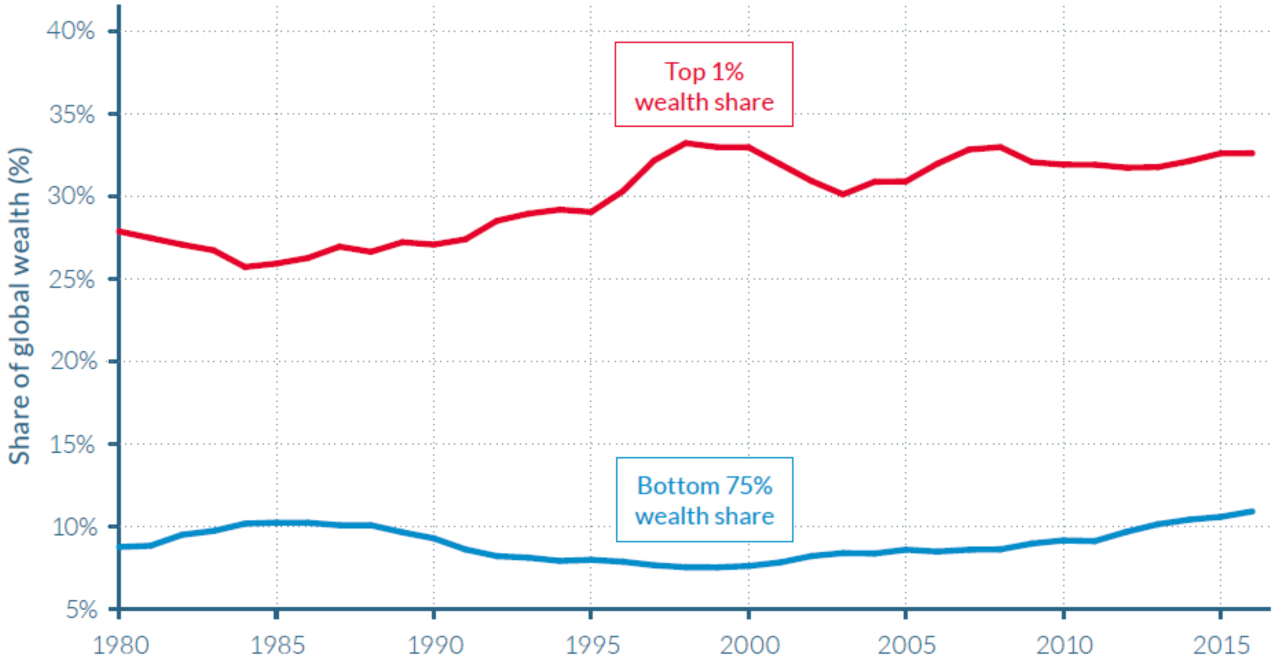

Εικόνα 18. Το ανώτερο 1% και το κατώτερο 75% της κατανομής του παγκόσμιου πλούτου, 1980-2017: Κίνα, Ευρώπη, ΗΠΑ

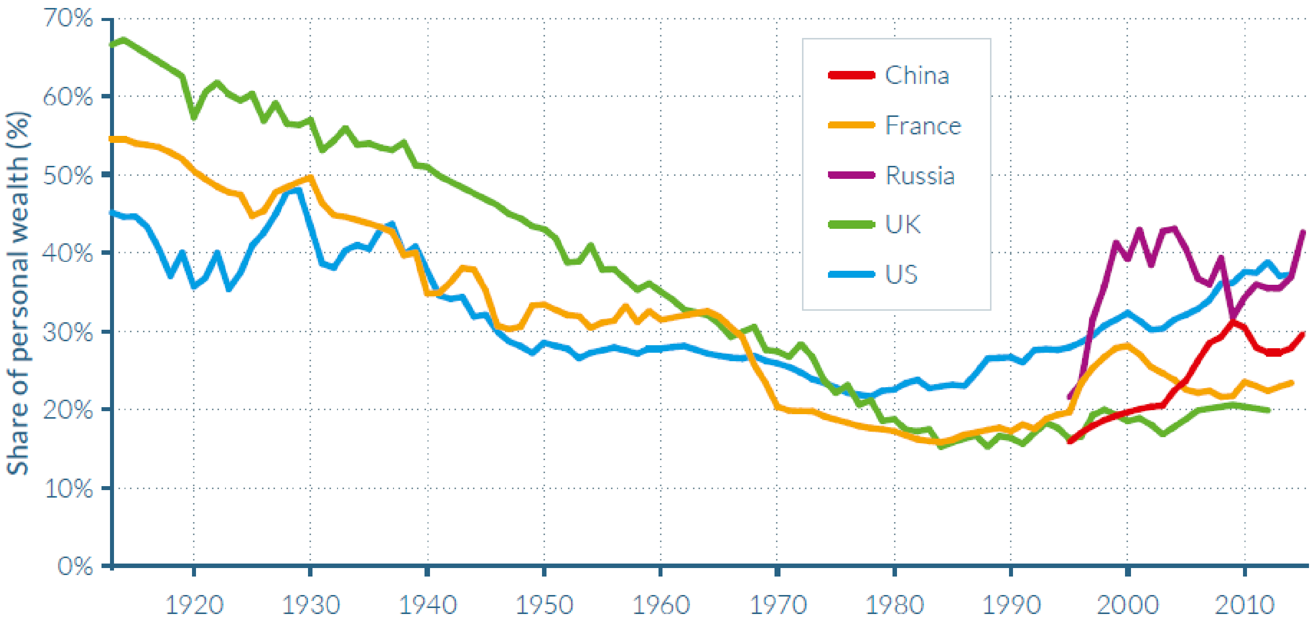

Εικόνα 19. Η ανώτερη 1% πληθυσμιακή ομάδα στην κατανομή πλούτου ανά τον κόσμο, 1913-2015: η πτώση και η άνοδος της ανισότητας του προσωπικού πλούτου. (Alvaredo et al., 2018)

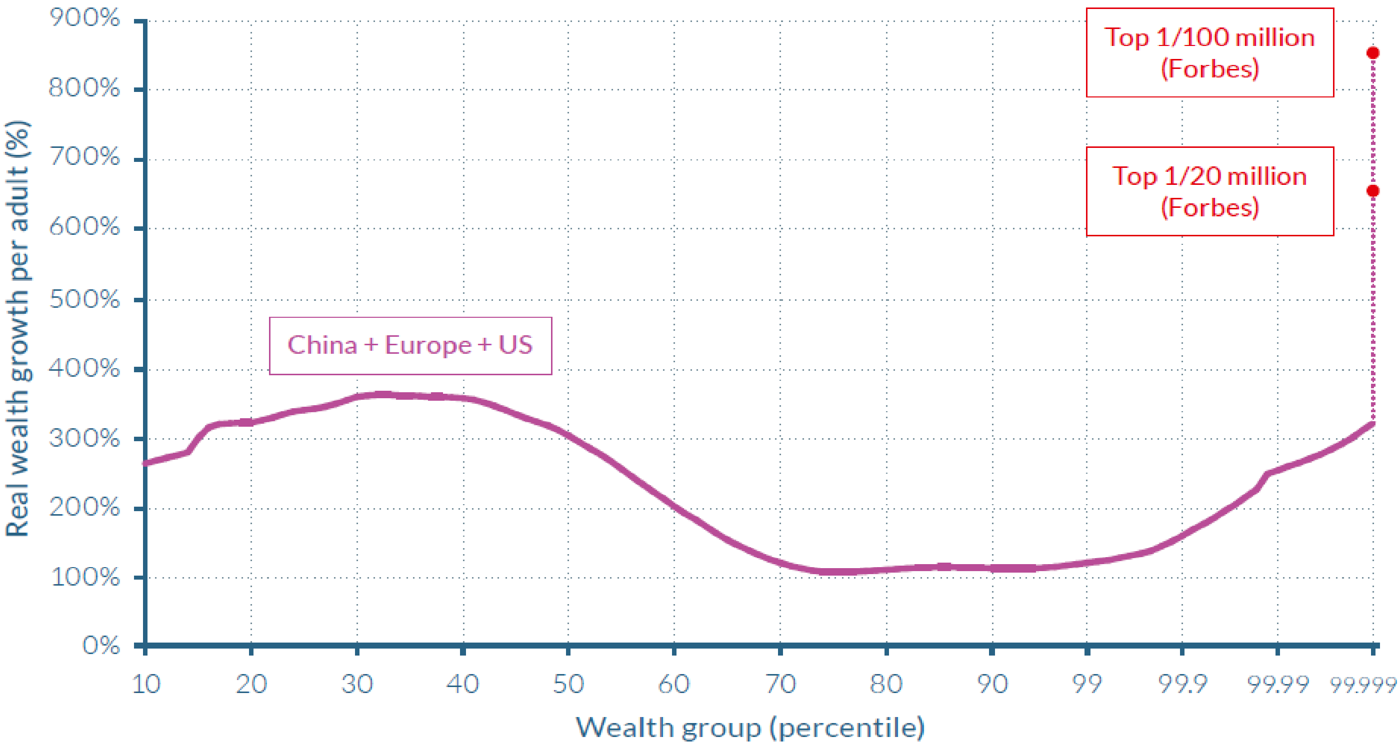

Εικόνα 20. Η κατανομή της παγκόσμιας ανάπτυξης του πλούτου, 1987-2017 (αντιπροσωπεύεται από την Κίνα, την Ευρώπη και τις ΗΠΑ) (Alvaredo et al., 2018)

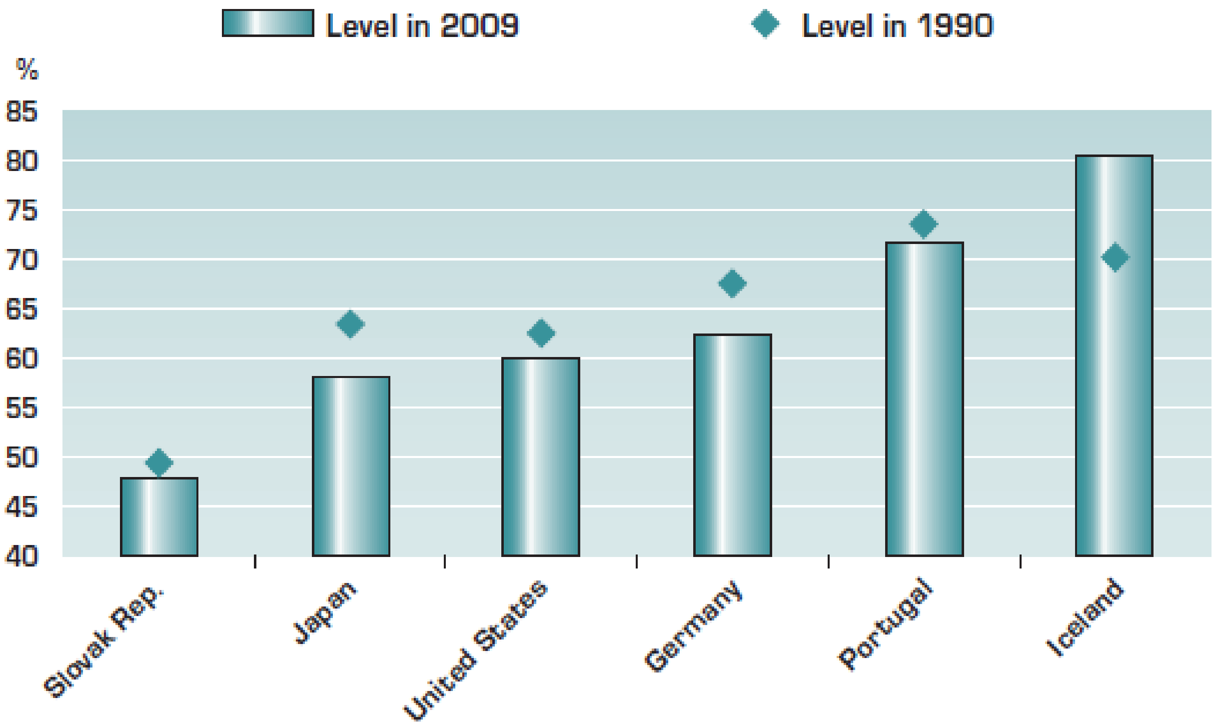

Εικόνα 21. Το ποσοστό του εισοδήματος από την εργασία στο εθνικό εισόδημα σε κάποιες από τις χώρες του ΟΟΣΑ το 1990 και 2009. Το ποσοστό του εισοδήματος από την εργασία ως προς το εθνικό εισόδημα έχει μειωθεί σχεδόν σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ τις τελευταίες δεκαετίες. (Keeley, 2015)

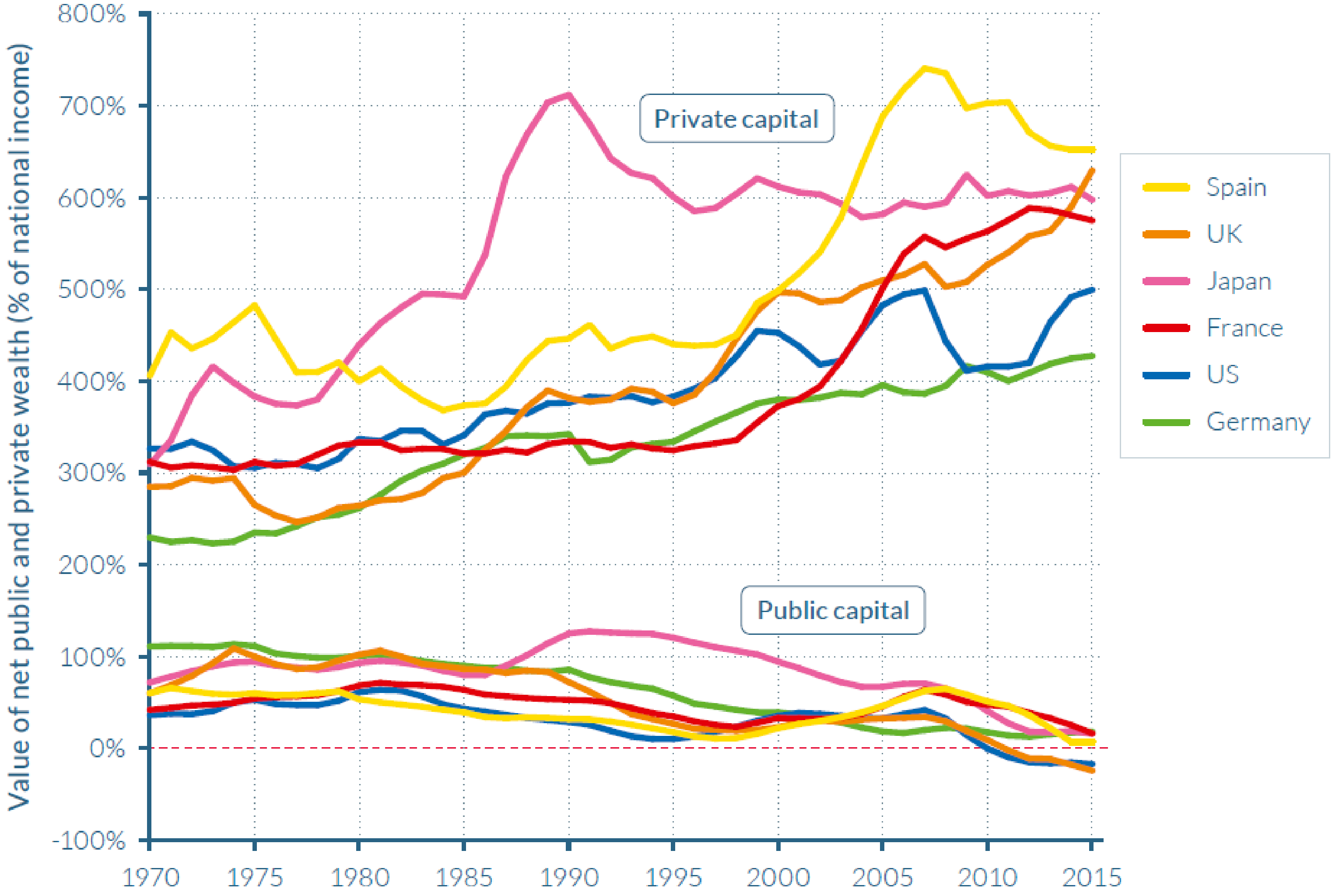

Εικόνα 22. Η άνοδος του ιδιωτικού κεφαλαίου και η πτώση του δημόσιου κεφαλαίου στις πλούσιες χώρες το 1970-2016. (Alvaredo et al., 2018)

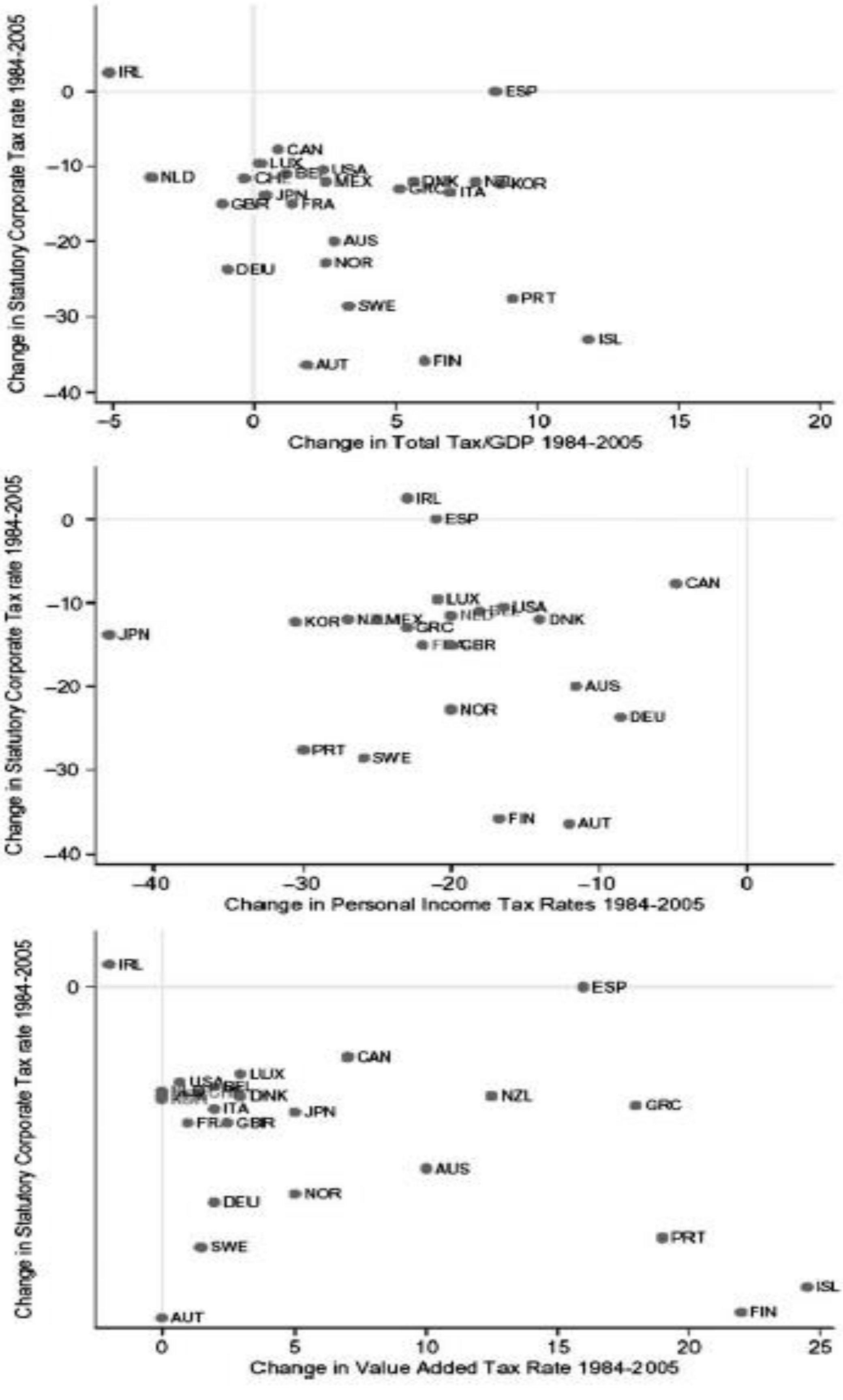

Εικόνα 23. Αλλαγές στην εταιρική φορολογία σε σχέση με άλλα είδη φορολογίας στις χώρες του ΟΟΣΑ. (Loretz, 2008)

Πίνακας 1. (Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel, 2018)

Table A.4: Corporate value-added: local firms vs. foreign-controlled firms (excl. SPEs) (2015)

	Billion current US$							% of domestic economy total (local + foreign-controlled)		
	Value-added of the corporate sector	**Foreign-controlled firms**	Compensation of employees	Gross operating surplus	**Local firms**	Compensation of employees	Gross operating surplus	**V.A. foreign-controlled firms**	Comp. foreign-controlled firms	Op. surplus foreign-controlled firms
OECD countries	**26 359**	**3 956**	**2 276**	**1 680**	**22 403**	**13 106**	**9 297**	**15%**	**15%**	**15%**
Australia	**774**	**197**	103	94	**577**	394	183	**25%**	21%	34%
Austria	**217**	**58**	34	24	**159**	90	68	**27%**	27%	26%
Belgium	**283**	**77**	47	30	**206**	119	87	**27%**	28%	25%
Canada	**964**	**160**	92	68	**804**	522	282	**17%**	15%	20%
Chile	**154**	**27**	10	17	**127**	57	70	**18%**	15%	20%
Czech Republic	**112**	**47**	23	24	**65**	31	34	**42%**	42%	41%
Denmark	**171**	**37**	23	14	**135**	76	59	**21%**	23%	19%
Estonia	**14**	**6**	3	3	**8**	5	4	**41%**	40%	42%
Finland	**128**	**28**	16	12	**100**	59	41	**22%**	22%	23%
France	**1 308**	**211**	153	58	**1 097**	718	379	**16%**	18%	13%
Germany	**2 073**	**418**	234	184	**1 655**	989	666	**20%**	19%	22%
Greece	**65**	**9**	4	4	**57**	23	33	**13%**	15%	12%
Hungary	**67**	**35**	16	19	**32**	18	13	**52%**	46%	58%
Iceland	**9**	**1**	1	0	**7**	4	4	**16%**	28%	1%
Ireland	**216**	**129**	15	115	**87**	47	40	**60%**	24%	74%
Israel	**169**	**20**	11	9	**149**	80	68	**12%**	12%	11%
Italy	**873**	**133**	81	52	**740**	410	329	**15%**	17%	14%
Japan	**2 734**	**206**	135	71	**2 528**	1 379	1 149	**8%**	9%	6%
Korea	**843**	**69**	64	5	**775**	351	424	**8%**	15%	1%
Latvia	**17**	**6**	3	3	**11**	6	5	**33%**	32%	36%
Luxembourg	**39**	**25**	11	14	**14**	10	3	**65%**	52%	81%

Mexico	**581**	**65**	32	33	**516**	108	408	**11%**	23%	7%
Netherlands	**501**	**141**	78	63	**360**	204	156	**28%**	28%	29%
New Zealand	**118**	**19**	9	10	**99**	48	51	**16%**	16%	16%
Norway	**244**	**61**	33	28	**183**	87	96	**25%**	28%	22%
Poland	**235**	**83**	39	44	**152**	72	80	**35%**	35%	36%
Portugal	**102**	**24**	13	11	**77**	45	32	**24%**	23%	26%
Slovakia	**43**	**20**	10	10	**23**	12	12	**46%**	45%	46%
Slovenia	**23**	**6**	4	2	**17**	11	6	**26%**	27%	26%
Spain	**679**	**149**	85	65	**530**	309	221	**22%**	22%	23%
Sweden	**288**	**78**	45	33	**210**	119	91	**27%**	28%	26%
Switzerland	**484**	**80**	19	61	**404**	302	101	**17%**	6%	38%
Turkey	**462**	**13**	8	5	**449**	172	277	**3%**	5%	2%
United Kingdom	**1 620**	**481**	281	200	**1 138**	732	407	**30%**	28%	33%
United States	**9 750**	**835**	539	295	**8 915**	5 497	3 418	**9%**	9%	8%
Main developing countries	**9 450**	**814**	**420**	**394**	**8 635**	**4 216**	**4 420**	**9%**	9%	8%
Brazil	**1 105**	**172**	104	68	**933**	580	353	**16%**	15%	16%
China	**6 212**	**402**	189	214	**5 810**	2 812	2 998	**6%**	6%	7%
Colombia	**135**	**27**	11	16	**108**	43	65	**20%**	21%	20%
Costa Rica	**30**	**5**	2	3	**25**	14	11	**17%**	12%	23%
India	**919**	**41**	21	20	**878**	298	581	**4%**	7%	3%
Russia	**856**	**127**	65	62	**729**	401	329	**15%**	14%	16%
South Africa	**192**	**40**	28	12	**153**	69	83	**21%**	29%	12%
Non-OECD tax havens	**688**	**304**	**94**	**210**	**384**	**221**	**163**	**44%**	30%	56%
Andorra	**2**	**0,2**	0	0	**1,7**	0,3	1,4	**9%**	40%	-3%
Anguilla	**0**	**0,1**	0	0	**0,0**	0,0	0,0	**81%**	40%	96%
Aruba	**1**	**0**	0	0	**1**	0	1	**14%**	40%	12%
Antigua and Barbuda	**2**	**0**	0	0	**1**	0	1	**14%**	40%	4%
Bahamas	**8**	**1**	0	1	**6**	0	6	**14%**	40%	12%

9 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abbas, S. M. A. and Klemm, A. (2013) 'A partial race to the bottom: Corporate tax developments in emerging and developing economies', *International Tax and Public Finance*, 20(4), pp. 596–617. doi: 10.1007/s10797-013-9286-8.

Abramovsky, L., Klemm, A. and Phillips, D. (2014) 'Corporate Tax in Developing Countries: Current Trends and Design Issues', *Fiscal Studies*, 35(4), pp. 559–588. doi: 10.1111/j.1475-5890.2014.12042.x.

Alesina, A. and Perotti, R. (1996) 'Income Distribution , Political Instability , and Investment', *European Economic Review*, 40(6), pp. 1203–1228. doi: 10.1016/0014-2921(95)00030-5.

Alvaredo, F. *et al.* (2018) *World Inequality Report 2018*, *The Belknap Press of Harvard University Press*. Available at: www.wid.world/team.

Atkinson, A. B., Piketty, T. and Saez, E. (2011) 'Top incomes in the long run of history', *Journal of Economic Literature*, 49(1), pp. 3–71. doi: 10.1257/jel.49.1.3.

Auten, G. and Splinter, D. (2019) 'Income Inequality in the United States: Using Tax Data to Measure Long-term Trends', *Working Paper*, pp. 1–43. Available at: www.davidsplinter.com.

Beer, S., Klemm, A. and Matheson, T. (2018) 'Tax Spillovers from US Corporate Income Tax Reform', *IMF Working Papers*, 18(166), p. 1. doi: 10.5089/9781484367544.001.

Beer, S., de Mooij, R. and Liu, L. (2020) 'International Corporate Tax Avoidance: a Review of the Channels, Magnitudes, and Blind Spots', *Journal of Economic Surveys*, 34(3), pp. 660–688. doi: 10.1111/joes.12305.

Bénassy-Quéré, A. (2019) *To the Commissioner Responsible for Taxation and Customs Union*.

Berg, A. *et al.* (2018) 'Redistribution, inequality, and growth: new evidence', *Journal of Economic Growth*, 23(3), pp. 259–305. doi: 10.1007/s10887-017-9150-2.

Blomeyer and Sanz (2017) *The Impact of Schemes revealed by the Panama Papers on the Economy and Finances of a Sample of Member States*. Brussels. doi: 10.2861/65744.

Booijink, L. and Weyzig, F. (2007) *Identifying Tax Havens and Offshore Finance Centres*, *Tax Justice Network*. Available at: https://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Identifying_Tax_Havens_Jul_07.pdf (Accessed: 18 April 2021).

Clausing, K. A. (2012) 'In Search of Corporate Tax Incidence', *Tax Lax Review*, 65(3), pp. 433–472. doi: 10.2139/ssrn.1974217.

Clausing, Kimberly A (2016) *Strengthening the indispensable U.S. corporate tax*. Washington. Available at: https://equitablegrowth.org/research-paper/strengthening-the-indispensable-u-s-corporate-tax/.

Clausing, Kimberly A. (2016) 'The effect of profit shifting on the corporate tax base in the United States and beyond', *National Tax Journal*, 69(4), pp. 905–934. doi: 10.17310/ntj.2016.4.09.

Clements, B. *et al.* (2015) *Inequality and Fiscal Policy*. INTERNATIONAL MONETARY FUND. doi: http://dx.doi.org/10.5089/9781513567754.071.

Cobham, A. and Janský, P. (2018) 'Global distribution of revenue loss from corporate tax avoidance: re-estimation and country results', *Journal of International Development*, 30(2), pp. 206–232. doi: 10.1002/jid.3348.

Crivelli, E., Mooij, R. A. and Keen, M. (2015) 'Base Erosion, Profit Shifting and Developing Countries', *IMF Working Papers*, 15(118), p. 29. doi: 10.5089/9781513563831.001.

Cronin, J. A. *et al.* (2013) 'Distributing the corporate income tax: Revised US treasury methodology', *National Tax Journal*, 66(1), pp. 239–262. doi: 10.17310/ntj.2013.1.09.

Devereux, M. P. *et al.* (2002) 'Corporate Income Tax Reforms and International Tax Competition', *Economic Policy*, 17(35), pp. 449–495.

Devereux, M. P., Lockwood, B. and Redoano, M. (2008) 'Do countries compete over corporate tax rates?', *Journal of Public Economics*, 92(5–6), pp. 1210–1235. doi: 10.1016/j.jpubeco.2007.09.005.

Diamond, P. and Saez, E. (2011) 'The Case for a Progressive Tax: From Basic Research to Policy Recommendations', *Journal of Economic Perspectives*, 25(4), pp. 165–190. doi: 10.1257/jep.25.4.165.

Dover, R. *et al.* (2015) *Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union*, *EPRS - European Added Value Unit*.

Edsall, T. B. (2012) 'Separate and Unequal', *The New York Times*. Available at: https://www.nytimes.com/2012/08/05/books/review/the-price-of-inequality-by-joseph-e-stiglitz.html.

Ferreira, F. H. G., Lustig, N. and Teles, D. (2015) 'Appraising cross-national income inequality databases : An introduction', *Journal of Economic Inequality*, 13, pp. 497–526. doi: https://doi.org/10.1007/s10888-015-9316-0.

FitzGerald, V. and Siu, E. D. (2019) 'The Effects of International Tax Competition on National Income Distribution', in Ocampo, J. A. (ed.) *International Policy Rules and Inequality: Implications for Global Economic Governance*. Columbia University Press, pp. 243–272. doi: 10.7312/ocam19084.

Fuest, C., Peichl, A. and Siegloch, S. (2018) 'Do Higher Corporate Taxes Reduce Wages ? Micro Evidence from Germany', *American Economic Review*, 108(2), pp. 393–418. doi: DOI: 10.1257/aer.20130570.

Gravelle, J. G. (2017) *Corporate tax reform: Issues for congress*.

Harris, E. (2014) *The distribution of household income and federal taxes, 2008 and 2009*, *Distribution of Household Income and Federal Taxes: 2008-2010*.

Hayes, A. and Scott, G. (2020) *Offshore*, *Investopedia, LLC*. Available at: https://www.investopedia.com/terms/o/offshore.asp (Accessed: 25 April 2021).

Hebous, S. (2021a) 'Global Firms, National Corporate Taxes: An Evolution of Incompatibility', in de Mooij, R., Klemm, A., and Perry, V. (eds) *Corporate income taxes under pressure : why reform is needed and how it could be designed*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

Hebous, S. (2021b) 'Has Tax Competition Become Less Harmful?', in de Mooij, R., Klemm, A., and Perry, V. (eds) *Corporate Income Taxes Under Pressure: Why Reform Is Needed and How It Could Be Designed*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

Hubmer, J., Krusell, P. and Smith, Anthony A, J. (2016) *The Historical Evolution of the Wealth*

Distribution: A Quantitative-Theoretic Investigation, *National Bureau of Economic Research*. doi: 10.3386/w23011.

International Monetary Fund. Fiscal Affairs Dept. (2019) *Corporate Taxation in the Global Economy*. Washington, D.C. doi: http://dx.doi.org/10.5089/9781498302197.007.

International Monetary Fund (IMF) (2017) *Fiscal Monitor: Tackling Inequality.* Washington, D.C.

Joumard, I., Pisu, M. and Bloch, D. (2013) 'Tackling income inequality', *OECD Journal: Economic Studies*, 2012(1), pp. 37–70. doi: 10.1787/eco_studies-2012-5k95xd6l65lt.

Keeley, B. (2015) *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*, *OECD Insights*. Paris: OECD Publishing. doi: org/10.1787/9789264246010-en.

Klemm, A. and Liu, L. (2021) 'The Impact of Profit Shifting on Economic Activity and Tax Competition', in de Mooij, R., Klemm, A., and Perry, V. (eds) *Corporate Income Taxes Under Pressure: Why Reform Is Needed and How It Could Be Designed*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

Klemm, A. and van Parys, S. (2012) 'Empirical evidence on the effects of tax incentives', *International Tax and Public Finance*, 19(3), pp. 393–423. doi: 10.1007/s10797-011-9194-8.

Lindert, P. (2016) 'Real and Imagined Threats to the Welfare State', *Discussion paper series*, E-30(June).

Liu, L. and Altshuler, R. (2013) 'MEASURING THE BURDEN OF THE CORPORATE INCOME TAX UNDER IMPERFECT COMPETITION', *National Tax Journal*, 66(1), pp. 215–238. Available at: http://search.proquest.com/docview/1346648065?pq-origsite=gscholar.

Loretz, S. (2008) 'Corporate taxation in the OECD in a wider context', *Oxford Review of Economic Policy*, 24(4), pp. 639–660.

Loretz, S. *et al.* (2017) *Aggressive tax planning indicators; Final Report*, *Taxation Papers*. doi: 10.2778/822243.

Modeling the Distribution of Taxes on Business Income (JCX-14-13) (2013).

de Mooij, R., Klemm, A. and Perry, V. (2021) 'Why and How to Tax Corporate Income', in De Mooij, R., Klemm, A., and Perry, V. (eds) *Corporate Income Taxes Under Pressure: Why Reform Is Needed and How It Could Be Designed*. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

Murphy R. (2012) *Closing the European Tax Gap*, *Tax Research LLP*.

Murphy, R. (2017) *Dirty Secrets How Tax Havens Destroy The Economy*, *Verso*.

Nallareddy, S., Rouen, E. and Suárez Serrato, J. C. (2018) *Do Corporate Tax Cuts Increase Income Inequality?*, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*. 24598. doi: 10.3386/w24598.

Nunns, J. (2012) *How TPC Distributes the Corporate Income Tax*.

OECD (1998) *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, *OECD Publishing*. OECD. doi: 10.1787/9789264162945-en.

Palan, R. (2009) *History of tax havens*, *History & Policy*. Available at: https://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/history-of-tax-havens (Accessed: 23 April 2021).

Piketty, T. and Saez, E. (2007) ‘How Progressive is the U.S. federal tax system? A historical and international perspective’, *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), pp. 3–24. doi: 10.1257/jep.21.1.3.

Rixen, T. (2011) ‘Tax Competition and Inequality. The Case for Global Tax’, *Global Governance*, 17(4), pp. 447–467. doi: 10.31235/osf.io/zqk83.

Stiglitz, J., Fitoussi Jean-Paul and Durand Martine (2018) *For Good Measure: Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP*. Paris: OECD Publishing. doi: https://doi.org/10.1787/9789264307278-en.

Suárez Serrato, J. C. and Zidar, O. (2016) ‘Who Benefits from State Corporate Tax Cuts? A Local Labor Markets Approach with Heterogeneous Firms’, *The American Economic Review*, 106(9), pp. 2582–2624.

The Economist (2021) ‘Janet Yellen calls for a global minimum tax on companies. Could it happen?’ Available at: https://www.economist.com/finance-and-economics/2021/04/08/janet-yellen-calls-for-a-global-minimum-tax-on-companies-could-it-happen.

Tørsløv Thomas, Wier Ludvig and Zucman Gabriel (2018) ‘The Missing Profits of Nations’, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, 24701. doi: 10.3386/w24701.

Wells, L. T. J. *et al.* (2002) *Using Tax Incentives to Compete for Foreign Investment. Are They Worth the Costs?*, *FIAS Occasional Papers*.

Zucman, G. (2014) ‘Taxing across Borders: Tracking Personal Wealth and Corporate Profits’, *Journal of Economic Perspectives*, 28(4), pp. 121–148. doi: 10.1257/jep.28.4.121.

Zucman, G. (2019) ‘Global Wealth Inequality’, *Annual Review of Economics*, 11, pp. 109–138. doi: 10.1146/annurev-economics-080218-025852.